

Tingordningen under kristningsprosessen

Kristian Nesvåg

Masteroppgave i historiedidaktikk

Universitetet i Stavanger

Våren 2011

Universitetet
i Stavanger

DET HUMANISTISKE FAKULTET

MASTEROPPGAVE

Studieprogram: Master i historiedidaktikk	vårsemesteret, 2011 Åpen
Forfatter: Kristian Nesvåg (signatur forfatter)
Veileder: Torgrim Titlestad	
Tittel på masteroppgaven: Tingordningen under kristningsprosessen Engelsk tittel: The thing assambly, and the Christianization of Norway	
Emneord: Olav Tryggvason Olav Haraldsson Håkon den gode Ting kristning	Sidetall: 98 + vedlegg/annet:0 Stavanger 19.5.2011 dato/år

Forord

Året jeg har jobbet med oppgaven har gått fort, og det har vært et privilegium å få muligheten til å fordype meg i et interessant tema. Men oppgaven har krevd mye, og det er mange fortjener takk, men alle kan ikke nevnes. Jeg spesielt takke familien: mor, far og søsken, for støtten de har vist En takk går også til min historieinteresserte mormor.

En spesiell takk fortjener Åsmund Holmen og Nils Jørgen Fossdal for all støtte og gode råd og tips.

Jeg vil også takke min veileder Torgrim Titlestad som kom med engasjert hjelp og gode råd gjennom hele året.

Feil og mangler ved oppgaven er derimot mitt fulle og hele ansvar.

Stavanger 19.5.2011

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	3
1.1 Problemstilling og hypotese	3
1.2 Forskning	4
1.2.1 Historiesyn	6
1.2.2 Tinget i historiografisk sammenheng	8
1.3 Kilder	12
1.3.1 Sagakritikk	12
1.3.2 Presentasjon av kildene	13
1.4 Oppbygning	14
2. Hva forteller sagakildene?	16
2.1 Håkon den gode	17
2.1.1 Kongemakten	17
2.1.2 Håkon og lagdømmene	18
2.1.3 Håkons kristningsprosjekt	19
2.1.4 Håkon på Frostatinget	20
2.1.5 Gjestebud på Lade	21
2.1.6 Blotet på Mære	22
2.1.7 Leidangen	24
2.1.8 Drøfting av Håkons forhold til tingsystemet	25
2.2 Olav Tryggvason	28
2.2.1 Kongehyllingsting i Trøndelag	28
2.2.2 Sikring av kongemakt og kristning på Østlandet	28
2.2.3 Ting i Agder, Rogaland og Hordaland	30
2.2.4 Tinget på Dragseid	32
2.2.5 Kristningsforsøk i Trøndelag	34
2.2.6 Oppgjør med seidmennene	34
2.2.7 Olav på Frostatinget	35
2.2.8 Gjestebud på Lade	36
2.2.9 Ting på Mære	37
2.2.10 Kristningen av Hålogaland	38
2.2.11 Ødeleggelse av Frøyskult i Trøndelag	40
2.2.12 Olavs leidangsbud før Svolder	41
2.2.13 Drøfting av Olav Tryggvasons forhold til tingsystemet	42
2.3 Olav Haraldsson	44
2.3.1 Sikring av kongemakt på Vestlandet	44
2.3.2 Sikring av kongemakt på Opplandene	45
2.3.3 Forsøk på å vinne kongemakten i Trøndelag	47
2.3.4 Slaget ved Nesjar	48
2.3.5 Olav blir konge fra vest i Viken til Agder og tas til konge i Trøndelag	49
2.3.6 Kristenretten og kristningen av Norge	51
2.3.7 Kristning og maktkamp på Opplandene	53
2.3.8 Kristningen av Hålogaland og blotene i Trøndelag	55
2.3.9 Kristning i Lom, Lesja, Vågå og slaget mot Gudbrand	56
2.3.10 Kristning av Opplandene for andre gang	58
2.3.11 Konflikter med Erling Skjalgsson	59
2.3.12 Kristning i Voss og Valdres	60
2.3.13 Landsstyring, leidang og skatt	60
2.3.14 Drøfting av Olav Haraldssons forhold til tingsystemet	62
2.4 En sammenligning av de tre kristningskongene	64
3 Ting og kult i møte med kristendommen	66
3.1 Tingsteder og helligsteder	67

3.2 Tunanleggene	67
3.3 Horg, Hov og Sal	70
3.3.1 Horg	70
3.3.2 Hov.....	72
3.3.3 Sal.....	73
3.4 Islandske forhold.....	74
3.5 Blot og ting.....	78
3.6 Helligsteder, kirkesteder og tingsteder.....	80
3.7 Kirke og lagting	83
3.8 Sammenheng og kontinuitet.....	84
4. Konklusjon	87
Avsluttende betraktninger	90
Forkortelser	91
Litteraturliste.....	92
Kilder	96
Oppslagsverk.....	97
Internettkilder.....	98

1. Innledning

1.1 Problemstilling og hypotese

Denne oppgaven består av en problemstilling og en hypotese. Problemstillingen er:

Hvordan forholdt kristningskongene seg til tingordningen, i følge sagakildene?

Her vil jeg ta utgangspunkt i flere ulike sagakilder for å se hvilket bilde disse danner av de tre kristningskongene Håkon Adalsteinfostre, Olav Tryggvason og Olav Haraldsson. Jeg vil foreta en gjennomgang av sentrale hendelser i kristningskongenes møte med ulike tingforsamlinger i Norge. Hendelser som indirekte kan relateres til kongenes måte å forholde seg til tinget på, vil i enkelte tilfeller også bli behandlet. Bildet sagaene gir av kristningskongene vil være med å danne et grunnlag for hypotesen:

Overgangen til kristendommen fikk konsekvenser, ikke bare for kultvirksomheten, men også for tingordningen som var nært knyttet til kult og kultsteder.

Et premiss for hypotesen er at tingvirksomhet og kultvirksomhet var nært knyttet sammen.. Dette vil jeg forsøke å påvise ved å ta utgangspunkt i sagakilder, lovmateriale, stednavnforskning og arkeologi. Sammen med undersøkelsene rundt kristningskongenes forhold til tingsystemet, vil jeg også gjennom disse kildene vise hvordan overgangen til kristendommen fikk konsekvenser for tingordningen.

I undersøkelsen av kristningskongenes forhold til tingordningen vil jeg hovedsaklig ta utgangspunkt i hendelser som foregår i Norge. Kristningen var en sentral del i de tre kongenes regjeringstid, blir dermed også sentral i gjennomgangen. Jeg har ikke mulighet for å ta for meg alle tilfeller hvor tinget blir omtalt i sammenheng med de ulike kongene, og har derfor måttet foreta et utvalg. Men jeg vil også belyse hendelser som indirekte kan knyttes til tingvirksomheten, eller som kan være med å gi et klarere bilde av kongenes forhold til tingordningen. Jeg er klar over at kristendomsprosessen ikke kun kan knyttes til de tre kongene jeg har som utgangspunkt. Det er tegn på kristen innflytelse i Norge før Håkon den gode, og kristningsprosessen har også en side som er uavhengig av kongemakten. Denne delen av oppgaven vil tidsmessig begrenses av kongenes regjeringstid. Dermed vil tidsrommet mellom kongene ikke omtales.

Delen som omhandler hypotesen vil ikke avgrenses kun til Norge, her vil også forhold utenfor Norge være relevante. En tidsmessig avgrensning vil være vanskelig i denne delen av oppgaven, men vil hovedsaklig omhandle tiden rundt kristningen. Men her vil det være rom for å trekke linjer i et langt tidsmessig perspektiv.

Bruken av sagaene som kilder til realhistoriske forhold er omdiskutert. Da jeg har valgt å bruke sagaene som kilder i denne oppgaven er det fordi jeg mener de vil kunne bidra med informasjon som har utgangspunkt i en historisk kjerne. Mye av forskningen rundt tingorganisasjonen har vært basert hovedsaklig på lovmaterialet, og jeg håper dermed at min vinkling med utgangspunkt i sagakildene vil kunne bidra til ny og uttømmende kunnskap om temaet.

1.2 Forskning

Selv om tingsystemet er en svært sentral del av tidlig norsk politisk historie, vet vi relativt lite konkret om hvordan tinget var organisert, og hvor tingene ble holdt. For å kunne identifisere beliggenheten til to av de største lagtingene i Norge, *Frostatinget* og *Gulatinget*, har man måttet sannsynliggjøre denne ved hjelp av ulike indikasjoner. For Frostatingets del viser selve navnet at det ble holdt på halvøya Frosta i Trøndelag. Men for å bestemme det sannsynlige tingstedet nærmere har man sett på stedsnavn på halvøya og det er da særlig navnene *Tinghaugen* og *Logtu* som skiller seg ut. Da disse ligger svært nær hverandre, vil en kunne anta at Frostatingets beliggenhet har befunnet seg på dette området. Da man mener at Tinghaugen stammer fra en yngre tradisjon, har stedet kalt *Logsteinen*, blitt sett på som det mest sannsynlige stedet for Frostatinget. Her trekkes det paralleller til Alltinget på Island, hvor vi finner *Lovberget*. På *Tingvellir*, hvor det islandske Alltinget ble holdt, ligger det en kirke og det styrker argumentasjonen for Logtu som tingsted for Frostatinget at det også her finnes en kirke. Dette skyldes blant annet at det nevnes en kirke i forbindelse med tingstedet i *Frostatingslova*.¹

For Gulatingets del er det enda mer omdiskutert hvor tingstedet virkelig var. De fleste er enige om at Eivindsvik i Gulen er det mest sannsynlige stedet. Dette begrunnes i steinkorsene og kirken som finnes på stedet. Det foreligger ingen konkrete bevis for hvor disse store lagtingene ble holdt, men man har måttet sannsynliggjøre hvor tingstedet har ligget med utgangspunkt i opplysninger man finner i skriftlige kilder, stedsnavn og spor etter tidlig kristen praksis, samt sammenligning med islandske forhold.

¹ Hagland 1994, Se innledningskapitlet.

Når det gjelder de rent praktiske sidene av tingorganisasjonen må man ta utgangspunkt i de skriftlige kildene, i hovedsak sagamateriale og de bevarte lovene. De siste hundre årene har sagakildene vært utsatt for sterk kritikk, og forskere har vært lite villige til å ta i bruk disse i en realhistorisk sammenheng. Dette gjelder særlig hendelser med en tidsmessig lang avstand til selve nedskrivningen. Lovmaterialet har i større grad vært skånet for kritikken, men man har også her vanskelig kunnet beskrive tingordningens praksis tilbake til førkristen tid.

Tinget var organer både for politisk rådslagning og rettspleie.² Fra lovene vet man at alle frie selveiende menn hadde plikt til å møte på tinget, men alle kunne legge saken sin fram for tinget dersom man hadde behov for en rettslig behandling av en sak. Tingene har i utgangspunktet vært allting, det vil si at alle frie selveiende bønder hadde plikt å møte på tinget. Representasjonstingene, med utnevnte representanter, ser vi først da lagtingene ble reformert, sannsynligvis under Håkon den gode. Lagting betyr *lovting*, som viser til at her ble lover vedtatt og endret.

Tinget blir først nevnt i Tacitus' (ca 66 – ca.117 e.kr.) *Germania*. Her fortelles det blant annet om de germanske stammene at de kan fremme anklager og søksmål på tinget og at man også velger høvdinge der. Det fortelles også at høvdingene rådslår seg i mellom i mindre viktige saker, men dersom det er saker av større betydning deltar folket som helhet. Tacitus beskriver også de germanske stammenes hellige lunder og skogholt.³

Vi kjenner flere ulike typer ting. *Lagtingene* dekket store lagdømmer, som omfattet flere fylker. Det er også kjent at det fantes *fylkesting*, som gjerne igjen var delt i *fjerdingsting*, eller *tredingsting*. *Heradsting* er også nevnt, spesielt i innen gulatingslagdømmet. Tinget har altså eksistert fra å dekke store områder, helt ned til bygdenivå, de såkalte *bygdeting*, og *skipredeting*.⁴

Innholdet vi kjenner fra lovene handler i stor grad om rettigheter til arv, giftemål og eiendomsforhold. Andre deler knyttes til tyveri, rettergang, leidang, og regler i sammenheng med det å reise og oppholde seg på tinget. Dessuten blir kristenretten en del av lovverket etter kristningen av Norge. De fleste forskere er enige om at tingsystemet er en svært gammel ordning, som går tilbake til forhistorisk tid. Sannsynligvis har tinget i første omgang vært lokale bygdeting, som gjerne omfattet folkegrupper eller stammer i tiden før Norge ble samlet. Man regner med at det etter hvert har dannet seg fylkesting og deretter også lagting som besto av flere fylker. De eldste

² Krag 1995/2005, 126

³ Tacitus 1997, kap 9ff

⁴ Andersen 1977, 250ff

lagtingene er trøndernes lagting (Trøndelag), Gulatinget og Eidsivatinget. Borgartinget ble opprettet en tid senere enn disse. Vi skal komme tilbake til disse ulike lagtingene senere.

Historikere har tidligere påpekt at det sannsynligvis har vært en sammenheng mellom kultritualer og tingsamling.⁵ Jon Vidar Sigurdsson (1958-) skriver blant annet i *Det norrøne samfunnet*: «Vi kan dele kulden inn i den sentrale, som foregikk på høvdinggårdene, på tingene eller de religiøse stedene, og den lokale, som foregikk hjemme på gården».⁶ Religionshistorikeren Gro Steinland (1945-) skriver «Tingsteder og helligsteder har trolig hørt sammen fra eldgammel tid.»⁷ Per Sveaas Andersen (1921-) påpeker også en stedsammenheng mellom disse:

«Om høy alder vitner i mange tilfeller de lokaliserbare tingsteders beliggenhet. Svært ofte kan det påvises naboskap til bygdas kirkested/prestegård. Denne topografiske samhørigheten med kristen gudsdyrkelse synes å bygge på eldre førkristen tradisjon – treenigheten, kultsted, tingsted, markeds-/handelsplass».⁸

Til tross for at sammenhengen nevnes av flere historikere, går det sjelden fram *hva* sammenhengen mellom tinget og kultvirksomhet er, og hvilken betydning denne hadde for tingordningen, særlig i overgangen fra hedensk til kristen tid.

1.2.1 Historiesyn

Først vil jeg kort gjøre rede for utviklingstrekk i historiesynet til norske historikere. I følge Knut Kjeldstadli (1948-) hadde *den norske historiske skole*, representert hovedsaklig ved Rudolf Keyser (1803-1864) og Peter Andreas Munch (1810-1863), som utgangspunkt at Norge i gammel tid var et demokratisk samfunn. Utgangspunktet var de frie selveiende bønder, uten adel. Grunnlaget for dette lå i at de fastholdt *innvandringsteorien*, som gikk ut på at de gamle norrøne stammer innvandret fra nord for å bosette landet. Det var derfor ikke et erobrerfolk, og det utviklet seg derfor heller ingen krigerkaste. Denne skolen var mer kritisk til innholdet i sagaene enn det som var vanlig før dem.

Videre følger *evolusjonistene*, representert ved bl.a. Ernst Sars (1835- 1917) , Ebbe Hertzberg (1847-1912) og Torkel H. Aschehoug (1822-1909). Sars mente i motsetning til den historiske skolen at samfunnet var aristokratisk, ikke demokratisk. Det lokale fylkesaristokratiet og lendmennene dominerte over den forholdsvis frie og jevne bondestand.⁹ Hertzberg har et mer konservativt syn, og fremhever tingenes prinsipielle uavhengighet av kongemakten. Han hevder at

⁵ Andersen 1977, 249

⁶ Sigurdsson J.V. 2008, 67

⁷ Steinsland 2005, 372

⁸ Andersen 1977, 249

⁹ Kjeldstadli 1999/2007, 66

tingene står like fritt overfor kongemakten i tiden etter Olav Haraldsson, som før Harald Hårfagre.¹⁰ Samtidig var han ikke i tvil om at tinget hadde begrenset makt i større politiske saker, i forhold til kongemakten. Også Aschehoug legger vekt på de prinsipielle grunnleggende rettigheter hos folket. Men Aschehoug ser en utvikling i at den lovgivende myndighet går fra folket til kongen. I perioden mellom dette mener han at det var lite sannsynlig at lagtingene vedtok lover mot kongens vilje.¹¹

På begynnelsen av 1900-tallet blir historieforskningen preget av *marxistene*, særlig representert av Edvard Bull (1881-1931) og Halvdan Koht (1873-1965). Disse stod i følge Kjeldstadli for en ytterst radikal sagakritikk, med et syn på sagaene som levninger fra tiden de ble nedskrevet. Den svenske historikeren Lauritz Weibull (1873-1960) var sentral i utviklingen av denne sagakritikken.¹² Særlig hos Koht ble klassekampen som drivkraft for historien fremtredende, mens Bull stort sett konsentrerte seg om mindre enkeltstudier. Bull er kjent for sin kategoriske avvisning av bruken av sagakilder, da spesielt Snorres *Heimskringla*. I innledningen til sitt bind i *Det norske folks liv og historie gjennom tidene* fra 1931 skriver han:

«Og vi må derfor opgi enhver illusjon om at Snorres mektige historiske epos har noen dypere likhet med det som faktisk skjedde i tiden mellom slaget i Hafrsfjord og slaget på Re.»¹³

Halvdan Koht modererte etter hvert sitt radikale syn på sagaenes kildeverdi, særlig i tiden like før, og etter andre verdenskrig. I *Sagalitteraturen* fra 1938 skriver han:

«Det ville vera reint urimeleg å setta opp den grunnregelen at ein ikkje skulle tru på nokon ting i sagaene, minder det kunne bli stadfest på anna vis. Det er ein rettare regel som Knut Liestøl har forma slik at "dersom det ingen grunn er til å tru at noko er uhistorisk, så er det grunn til å tru at det er historisk.»¹⁴

I tiden etter fulgte dem som Kjeldstadli kaller *de pragmatiske materialistene*, og Nils Johan Ringdal (1952-2008) kaller dem *empirister*. Synet er representert av bl.a. Sverre Steen (1898-1983), Johan Schreiner (1903-1967), Andreas Holmsen (1906-1989) og Jens Arup Seip (1905-1992). De bevarte det materialistiske synet fra marxistene, der en betonte den samfunnsmessige produksjonen og sosiale forhold. Holmsen, som var elev av Bull, distanserte seg fra den kategoriske avvisningen nevnt ovenfor, og bidro til en større tiltro til muntlige overleveringer, ifølge Claus Krag. Men Holmsen forklarer uklarheter i sagaene med en aktiv redigering og arrangement fra Snorres side, noe som er mer i tråd med den tradisjonelle sagakritikken, enn med et utgangspunkt i forskningen

¹⁰ Hertzberg 1915 ,140ff

¹¹ Aschehoug i NHU III, 13ff

¹² Weibull i NHU I, 20ff

¹³ Bull 1931, 9

¹⁴ Koht 1938, 131

av muntlige overleveringer. På dette feltet bidro Ólafía Einarsdóttir (1924-) med sin avhandling om kronologi, en avhandling som spesielt viste sagakritikernes metodiske feil på dette området.¹⁵

Etterkrigsempiristene, eller *kritiske empirister* er bl.a. representert ved Knut Mykland (1920-2005) og Knut Helle (1930-), vektlegger faktabasert kunnskap, som en reaksjon på kriseårenes ideologiserte historie. I 1970- og 80-årene har vi, som et resultat av flere utdannede historikere fått et større mangfold av historiesyn. Av senere historikere har bl.a. Claus Krag (1943-), Per Sveaas Andersen (1921-), Sverre Bagge (1942-), Jon Vidar Sigurdsson (1958-) og Torgrim Titlestad (1947-) vært sentrale, der de to første ligger nærmere etterkrigsempiristenes historiesyn enn de tre siste, som har en større tilbøyelighet til å bruke sagakilder i sin forskning.

1.2.2. Tinget i historiografisk sammenheng

For å gi et mer konkret bilde av forskningen gjort rundt tingsystemet i Norge, vil jeg gi en kort historiografisk oversikt over hva sentrale historikere har skrevet i forhold til tingsystemet i Norge og nærliggende områder. Dette vil gi en bedre forståelse av hva forskningen rundt tinget har omhandlet, men vil også presentere forskningen som ligger til grunn for vår forståelse av tingordningen i dag. Jeg vil presisere at dette ikke må regnes som en fullstendig historiografisk oversikt, men kun et utvalg.

Rettshistorikeren Ebbe Hertzberg regner med at det eksisterte bygdeting langt ut i forhistorisk tid, med utgangspunkt i de gamle herreder (eller fylker i Trøndelag). Disse håndhevet lov og rett på egne ting, og alle herredenes fribårne menn hadde adgang og stemme, under ledelse av høvding eller herse, og senere lendmann. Man rådførte seg med spesielt lovkyndige lovmenn/lagmenn. Disse fant man ofte også blant hersene selv.¹⁶

Hertzberg mente at i den grad rettsfellesskapet, i det han kaller «meget gammel tid», strakk seg utover herredets grenser, var det kun snakk om herreder med samme stammetilhørighet. Stammens fellesting, som senere ble kalt fylkesting har dermed fungert som en overinstans.

(på Opplandene: *ályktarÞing*, d.e. det endelig avgjørende) Muligens har også saker som angikk hele stammen, som for eksempel forsvar, vært tilhørende fellestinget.

Halvdan Koht utgav i 1921 en artikkel om norsk politisk historie i forhistorisk tid, og i denne

¹⁵ Krag 1983, 11ff, Se Einarsdóttir 2009, 157ff

¹⁶ Hertzberg 1915, 140ff

artikkelen unngår han konsekvent å bruke noen sagakilder. Som han sier selv «La oss i minsto prøve um det ikkje skulde være råd å vinne att noko av fyrrhistoria for historia, um vi so ikkje vil bygge på ei einaste segn!»¹⁷

Koht baserer mye av denne artikkelen på stedsnavnsforskningen til Magnus Olsen (1878 – 1963). Ut fra denne viser han at det har foregått et bygdesamling, her henviser han også til Alexander Bugges (1870-1929) forskning. For Koht viser stedsnavnene med tilknytning til gudenavn at en bygdesamling har foregått, først og fremst navnene som er knyttet til Ullen (Ull), Njord og Tor. De to første er de eldste, mens navnene knyttet til Tor oppsto først under, og etter folkevandringstiden, hevder han. Koht mener at det finner sted en religiøs samling fra 400-600 e.kr. Den rettslige samlingen som han hevder fulgte den religiøse samlingen kom først senere. Navn som er knyttet til tingvirksomhet som *Lygin* og *Helgavik* viser kun til lokaleting, ikke til en samling. *Tjodlyng* (dagens *Tjølling*) er et unntak, med sin nærhet til *Skiringsal*. Tjod betyr folk, og dermed ikke en bygd. Koht har gjettest på at *Skiring* er en versjon av Ullen.

Koht knytter deretter gamle utenlandske kildeskrifter opp mot den antatte alderen på stedsnavn i kombinasjonen av folkegruppe-navn og stedsnavns-ender. Jordanes' (500-tallet) liste over folkegrupper i det som senere blir Norge, omfatter navn som blir tolket til å være *ranrikinger*, *raumarikinger*, *grener*, *egder*, *øy-* og *adalryger*, *horder*, *samner*. Koht gjør et poeng av at to folkegrupper nevnes med endelsen *-rikinger*. Hvorfor ikke *raner* og *raumer*? Nevnelsen bærer vitnesbyrd om at disse hadde samlet seg til et rike, mens de andre folkegruppene enda ikke hadde gjennomført sin politiske samling, der de fleste tok den yngre benevnelsen *-land*, som eksempelvis Grenland, Rogaland og Hordaland. Yngre enn disse igjen er områdene med endelsen *-mark*, det vil si Vingulmark, Hedemark og Telemark. Dermed skisserer han opp tre alderslag. *Rikene* er eldst, siden kommer *landene* og yngst er *markene*. Men alle har sitt opphav i folkevandringstiden.

Torkel H. Aschehoug viser i *Statsforfatningen i Norge og Danmark indtil 1814*, utgitt i 1866, hvordan folkets makt tydelig ble svekket med lagtingenes overgang til et representasjonssystem. Problemet med dette var at nevndemennene, det vil si dem som ble utnevnt til å reise til tinget, ikke representerte hele folket. Aschehoug viser deretter hvordan lagtingene var uberettiget til å pålegge nye skatter på folket, og at systemet i utgangspunktet var slik at kongen måtte henvende seg til folkets egne bygde- og fylkesting der alle kunne møte i slike saker. Problemet var at kongen hevet seg over loven, og etter hvert også lagtingene, slik at kongen vedtok lovene og folket måtte godta dem. Han eksemplifiserer dette med at Sigurd Jorsalfare avgjør en viktig sak ved loddtrekning, ikke

¹⁷ Koht 1921 i NHU I, 202ff

gjennom lagtingene. Bøndene ble slik fremmedgjort, særlig siden nevndemennene ble utnevnt av kongens ombudsmenn, og ikke valgt av folket.¹⁸

Ebbe Hertzberg skriver i bind to av *Norges historie fremstillet for det norske folk* fra 1915 at det mest kjente lagtinget, Øretinget fungerte som fellestinget for de åtte trønderske fylker, og hvordan oppbygningen med tofylkers- og firefylkersting som mellominstans fungerte, men hevder at disse er kommet til i ettertid. Hertzberg beskriver også *Steigarting* for Hålogaland, *Sprodeidsting* for Jemtland og *Haugating* for Vestfold, som gamle ting som fortsatte sine virksomheter utover middelalderen. Hertzberg mente, som Aschehoug også gjorde, at de øvrige fylkestingene i landet mistet mye av sin betydning ved innføringen av lagtingene. Lagtingene hevdet han var fellesting for flere stammer, helst tre. I følge Hertzberg var det eldste lagtinget *Eidsivatinget*, som egentlig kommer av *HeiðsævisÞing* (Tinget ved Heidsjøen = Mjøsa) Dette tinget mente han var fellesting for de tre stammene: Raumene (Romerike), Heidnerne (Hedemarken) og Haderne (Hadeland). Han mener også at Ringerne (Ringerike) enten har gått inn i denne, eller vært medregnet i denne. Eidsivatinget ble holdt ved Vormens utløp av Mjøsa, hevder han.¹⁹

Når det gjelder *Gulatinget* hevder Hertzberg at det sannsynligvis noe yngre enn Eidsivatinget og Øretinget, men mener at også dette er fra forhistorisk tid, og var fellesting for Horder, Sogninger og Firder (Sunnfjord og Nordfjord). Tingstedet mener han lå i Eivindsvik. Hertzberg mener å spore en utvikling under Håkon Adalsteinfostre, da Rygene og Egdene ble innlemmet i Gulatinglagen. Hertzberg hevder at da Håkon ville innlemme Namdalen, Nordmøre, Romsdalen og Sunnmøre i Trøndelagen, møtte han motstand fra trøndernes side. Frostatinget ser Hertzberg da som et kompromiss, som eksisterte side om side med Øretinget. Øretinget fortsatte da som åttefylkersting for trønderne, mens Frostatinget ble et nytt lagting, der de nye fylkene ble innlemmet.²⁰

Koht er langt på vei enig med Hertzberg når det gjelder lagtingene. Koht hevder at man ved inngangen til historisk tid (ca. 800) finner tre lagdømmer i Norge. Gulatinget, Øretinget og Eidsivatinget. De to siste har navn etter folkene som organiserte dem, mens Gulatinget har sitt navn etter tingstedet. Øretinget var et åttefylkersting for fylkene i Trøndelag. Han mener at Gulatinget sannsynligvis har vært lagting for Hordaland, Sogn og Fjordane. Han er usikker på hvem som opprinnelig hørte til Eidsivatinglagen, men gjetter på Hedmark og Romerike.²¹

¹⁸ Aschehoug i NHU III ,20ff

¹⁹ Hertzberg 1915 140ff

²⁰ Hertzberg 1915 140ff

²¹ Koht 1921 i NHU I, 215ff

Edvard Bull mener at lagtingenes omstrukturering til representasjonsting, som han legger til det 11.-, kanskje det 10. århundre, gir det jevne bondearistokrati større makt, på bekostning av høvdingene. Han hevder at man i denne tiden får en økt klassesdeling av samfunnet, og at det offentlige går over til å bli ledet av en overklasse. Bull hevder at leidangen først blir opprettet etter 1150 i Gulatingslagen og rundt 1200 i Frostatingslagen.²²

Det er, som vi har sett, stor usikkerhet rundt organiseringen av Frostatinget. Når det gjelder tidspunktet for utvidelsen av lagtinget med tre nye fylker, som er Raumsdølafylke, Nordmørhafylke og Namdølafylke, mener blant annet Rudolf Keyser, Ebbe Hertzberg og Gustav Indrebø at utvidelsen skjedde ca. 950 e.kr. under Håkon den gode. Absalon Taranger mener derimot at dette har skjedd et sted mellom slutten av 1000-tallet, og senest 1170. Konrad Maurer hevder at dette skjedde på 1200-tallet.²³

Jørn Sandnes tar utgangspunkt i stedsnavnsforskning og arkeologi når han hevder i en artikkel fra 1967, *Trøndelags eldste politiske historie*, at Frostatinget er det eldste fellesting for trønderne, og ikke Øretinget slik det tradisjonelt har vært hevdet. Utgangspunktet for å hevde dette finner han i sammenhengen med Trøndelags bosetningsforhold ut fra arkeologiske undersøkelser, og stedsnavnsforskning.²⁴

Knut Helle hevder i *Gulatinget og Gulatingslova* at stedet Gulatinget ble holdt i vikingtid, må være Eivindsvik, med utgangspunkt i at det her finnes to steinkors og ei kirke. Han mener at tingstedet først ble flyttet til Flolid-området under Håkon Håkonsson, og at det ikke hadde vært en flytting av tingstedet før dette, i kontrast til Ivar Kleiva (1903-1997), som konkluderer med at Gulatinget også kan ha blitt holdt andre steder i området.²⁵ Gulatinget skal i følge Helle opprinnelig ha vært lagting for Hordaland, Sygnafylke og Firdafylket, dette før 930. Fra midten av 900-tallet ble tinget utvidet til å omfatte også Rygjafylke, Egdafylket og Sunnmøre, og senest ved landsloven i 1274 ble Valdres, Hallingdal og Setesdal også innlemmet i Gulatingslagen. Når det gjelder Gulatingets alder vil ikke Helle gå lenger enn å si at det må ha eksistert før Håkon den gode, men antyder at opprettelsen kan ha sammenheng med Harald Hårfagres rikssamlingsprosess.

²² Bull 1931, 91ff

²³ Hagland 1994, Innledende artikkel XXI

²⁴ Sandnes 1967, i NHU VI, 29ff

²⁵ Helle 2001, 49ff og Kleiva 1985, 27ff

1.3 Kilder

1.3.1. Sagakritikk

Siden jeg ikke bare skal vise bildet sagaene gir, men også bruke resultatene i en realhistorisk sammenheng må jeg redegjøre for hvilket grunnlag jeg har for å benytte sagaene som kilder. Som vi har sett har synet på dette endret seg flere ganger. Problemet har sitt utgangspunkt i at sagaene er skrevet ned minst 150 år etter at hendelsene, beskrevet i min oppgave, skal ha funnet sted. En annen utfordring med sagakildene er åpenbare feil, med hensyn til kronologi, og overnaturlige innslag. Forskere har derfor ulik framgangsmåte i forhold til bruk av sagaene, slik vi også har sett i avsnittet om de norske historikers historiesyn. Jon Vidar Sigurdsson gjør utstrakt bruk av sagamateriale i boka *Den vennlige vikingen*, men i avslutningen skriver han:

«Vi må i stor grad kapitulere overfor spørsmålet om fortidssagaenes skildringer av personer og begivenheter er faktiske eller fiktive. Men vi kan samle oss om det samfunnsbildet de gir. Den samfunnsbeskrivelsen som kan leses ut av dem, er ikke avhengig av de enkelte beretningers historisitet. Fiktive samtaler eller personer betyr ikke automatisk at bildet av feidene, motivene, normene, gaveutvekslingen eller samfunnsstrukturen i disse sagaene er oppdiktet. Et viktig argument for at samfunnsbildet fortidssagaene gir er troverdig, er den store forskjellen mellom det og det bildet sagaene som beskriver 1200-tallet gir.»²⁶

Problemet med dette er at man leser disse samfunnsstrukturene ut av beskrevne hendelser i sagaene, slik Sigurdsson gjør da han beskriver hvordan Harald Hårfagre nektet å ta imot gaver fra Åsgrim herse, fordi han ville styre alene, eller hvordan danekongen Knut vant de norske stormennenes vennskap ved å gi dem gaver.²⁷ Eksempelene har sitt utgangspunkt i fortellinger om personer og begivenheter i sagaene. På samme måte skriver religionshistorikeren Gro Steinsland:

«Mens man i dag er enige om at sagaene ikke kan brukes som kilder til realhistoriske forhold, har man større tillit til deres kildeverdi for tradisjonsforhold, mentalitet og religion.»²⁸

Etter mitt syn kan man ikke kategorisk avvise at sagaene kan beskrive historiske begivenheter, historiske personer eller andre realhistoriske forhold. Spørsmålet blir da hvordan man kan forsvare bruken av disse sagaene som kilder til virkelige hendelser.

Dersom man i forskningen på sagalitteratur ser bort fra opphavet i en muntlig tradisjon, og kun tar utgangspunkt i det bevarte tekstmaterialets alder, vil det forekomme feiltolkninger. Dette kan eksemplifiseres med at det kristne kvadet *Merlinuspá* finnes i eldre bevarte skrifter enn hva er tilfellet for kvadet *Våluspá*, som førstnevnte åpenbart er inspirert av.²⁹ Gisli Sigurdsson (1959-) har

²⁶ Sigurdsson 2010, 145

²⁷ Sigurdsson 2010, 69ff

²⁸ Steinsland 2005, 61

²⁹ Sigurdsson G. 2004, 47, 125

i sin avhandling *The Medieval Icelandic Saga and Oral Traditio* eksemplifisert at sagaene kan inneholde en historisk kjerne, med å vise til sagaenes beretninger om Vinland, som på 1960-tallet ble bekreftet av Helge og Anne Stine Ingstads arkeologiske undersøkelser på L'Anse aux Meadows. Han viser også at selv om *Sagaen om Harald Hardråde*, på samme måte som Vinlandssagaene, inneholder overnaturlige elementer, blir den historiske kjernen bekreftet gjennom bysantinske samtidskilder.³⁰

Gisli Sigurdssons forskning på muntlighetens kultur, viser at ulike sagaer kan ha sitt utgangspunkt i ulike muntlige tradisjoner, og at nedskrivningene dermed kan være uavhengig av hverandre. Forskning har vist at de to Vinlandssagene, *Eirik Raudes saga*, og *Grønlandingsaga* er uavhengige av hverandre, det vil si at den ene ikke har vært brukt som utgangspunkt under skrivningen av den andre. Utgangspunktet for bruk av sagamateriale må være at man må se på hva sagaene formidler, og deretter analysere innholdet med utgangspunkt i dette. Sagakildene vil dermed kunne gi informasjon som har vært bevart muntlig fram til nedskrivningen.

1.3.2 Presentasjon av kildene

Det vil bli benyttet flere ulike sagakilder, som gir relevant informasjon om det aktuelle tidsrommet ca. 930-1030. En av disse er den latinske sagaen *Historia Norvegiae* som skal være skrevet mellom 1150 og 1200 e.kr. av en ukjent forfatter. Et annet latinsk verk er *Historia de antiquitate regum Norwagiensium* skrevet ca 1180 av Theodoricus munk. Den korte kongesagaen *Ågrip* er skrevet på norrønt ca. 1190, og *Fagrskinna* er skrevet ca. 1220, begge med ukjent forfatter. *Heimskringla* er skrevet av Snorre Sturlason ca. 1230. Snorre skrev også *Den store sagaen om Olav den Hellige*. Odd munk Snorresson skrev sannsynligvis den latinske *Soga om Olav Trygvason* i Island rundt 1190. *Den legendariske Olavssaga* ble skrevet på slutten av 1100-tallet, men også her er forfatteren ukjent. *Flatøyboka* ble skrevet på slutten av 1300-tallet av to prester på Island, Jon Tordsson og Magnus Torhallsson. I tillegg vil andre sagakilder, blant annet islandske ættesagaer og tåtter benyttes, der de kan være bidra med utfyllende informasjon.

Av lovtekster vil jeg benytte meg av *Den eldre Gulatingslova* og *Frostatingslova*. Lovene som er kjent som «den eldre gulatingslova», var gjeldene rett i Gulatingslagen fram til 1267, avløst av «den nyere Gulatingslova», og i 1274 ble denne igjen avløst av den nye landsloven. Men den eldste gulatingsloven er bevart i *Rantzlauboka* fra ca. 1250, men det finnes fragmenter som er eldre. Forskere er enige om at den eldre gulatingslova kan føres tilbake til 1100-tallet, og deler av den kan

³⁰ Sigurðsson G. 2004, 253ff

stamme fra 1000-tallet, i følge Knut Helle (1930-), sannsynligvis da i Olav Kyrres regjeringstid (1067-93).³¹

Frostatingslova har fått den formen vi kjenner i dag rundt 1260, men det er kjent at Håkon Håkonsson omarbeidet en eldre Frostatingslov rundt 1240. Lovmateriale ble også beskrevet av Snorre Sturlason i 1230, og lovsamlingen blir her kalt *Grågås*. Her blir det fortalt at den stammer fra Magnus den gode (1035-47). Det skal også ha eksistert en annen lovsamling kalt *Gullfjær*, som skal stamme fra biskop Øystein. I innledningen til *Frostatingslova* nevnes Olav den hellige som opphavsmann til flere av lovene, og man kan finne henvisninger til Olavs lover i ulike sagakilder.³² Jan Ragnar Hagland (1943-) mener at det neppe har eksistert noe omfattende nedskrivning av lover før 1050, men at enkelte lover kan ha blitt nedskrevet tilbake til Magnus den godes tid.³³

Det finnes flere sagakilder som omhandler hendelser knyttet til kristningskongene. Spesielt dreier dette seg om de islandske ættesagaene, men også enkelte kongesagaer. Da oppgavens rammer ikke gir rom for å inkludere alle, har jeg måttet foreta et utvalg av dem jeg mener er mest sentrale.

Kildene som benyttes i sammenheng med den framlagte hypotese er et utvalg knyttet til forskning på de relevante fagfeltene. Jeg benytter litteratur knyttet til arkeologi, stedsnavn, religionshistorie, i tillegg til sagakilder og lover. Jeg har også her måttet foreta et utvalg i de ulike fagfelt. Dette skyldes at tematikken i oppgaven har flytende overganger til andre fagfelt. Rammene for oppgaven gjør dette nødvendig.

1.4 Oppbygning

Oppgavens vil bli delt i to. I den første delen vil jeg ta utgangspunkt i ulike sagakilder for å kunne få en forståelse av hvordan kristningskongen forholder seg til den eksisterende tingordningen. Denne delen blir en kombinasjon av en presentasjon av hva sagakildene forteller og en analyse av de ulike hendelsene. Denne delen tar utgangspunkt i problemstillingen:

Hvordan forholdt kristningskongene seg til tingordningen, i følge sagakildene?

Jeg vil ta for meg flere ulike sider av kongenes møte med tingordningen, men jeg vil ha et spesielt

³¹ Helle 2001, 23

³² Frostatingslova (F), kap 1, se bl.a. Fagrskinna (Fsk), kap 108

³³ Hagland 1994, Se artikkel i innledningen, XI

fokus på kristningsprosessen. Denne er sentral i fremstillingen av alle de tre kristningskongene, Håkon Adalsteinfostre, Olav Tryggvason og Olav Haraldsson. Dette vil også danne et grunnlag for oppgavens andre del, hvor jeg vil ta utgangspunkt i følgende hypotese:

Overgangen til kristendommen fikk konsekvenser, ikke bare for kultvirksomheten, men også for tingorganisasjonen som var nært knyttet til kult og kultsteder.

Den andre delen av oppgaven vil være en analyse av sammenhengen mellom kultvirksomhet og tingorganisering, fra førkristen til kristen tid.

Analysene fra de to delene kan forhåpentligvis bidra til en bedre forståelse av tingsystemet i overgangen mellom to ulike religioner.

2. Hva forteller sagakildene?

I denne delen av oppgaven har jeg til hensikt å gjennomgå hva de ulike sagakildene forteller om de tre kristningskongenes, Håkon den godes, Olav Tryggvasons og Olav Haraldssons møter med tingsystemet i Norge. Ut fra dette vil jeg undersøker hvordan disse forholder seg til tingsystemet i Norge.

Framgangsmåten jeg vil benytte blir å presentere hendelsen i de ulike sagakildene og se på forskjeller, likheter og tendenser i beretningene. I noen tilfeller hvor beretningene er svært like, vil jeg ikke alltid gjenfortelle hendelsene flere ganger. Jeg bestemte meg for å gå fram kronologisk der det var mulig, eller å følge den kronologien som flertallet av kildene følger. Ved ulikheter i kronologi har jeg forsøkt å kommentere disse. Dessverre kan det bli noen gjentakelser, dermed vil man ikke få en fortelling i god narrativ tradisjon. Tingsamlingene står i fokus, men jeg har vært nødt til å inkludere enkelte andre hendelser som gir en bedre forståelse av kongens forhold til tinget. Men jeg forsøker heller ikke å presentere en sammenhengende politisk historiefremstilling av kongenes virke. Flere steder vil jeg ta meg friheten til å utelate hendelser som ikke direkte kan knyttes til problemstillingen. Oppgavens rammer har gjort at jeg i utgangspunktet ikke inkluderer hendelser på tingene utenfor Norge, men unntaksvis kan disse også nevnes.

2.1 Håkon den gode

2.1.1 Kongemakten

Heimskringla forteller at Håkon, som blir kalt «den gode» var oppfostret hos den engelske kong Adalstein, og da han hørte at faren, Harald Hårfagre var død reiste han til Norge. Da han kom til Norge hørte han om hvordan brødrene hans var falt, og at broren Eirik kalt «Blodøks» var i Viken, besluttet han å reise til Trøndelag. Her møtte han Sigurd Ladejarl og sluttet forbund med ham, og Håkon lovet Sigurd stor makt dersom han støttet Håkon i å bli konge. Etter dette stevnet de til et stort ting, og først talte Sigurd, hvor han bad trønderne ta Håkon til konge. Deretter talte Håkon, og lovet dem odelen tilbake, dersom de støttet ham. Bøndene tar etter dette Håkon til konge over hele landet.³⁴

Opplysningen fra *Heimskringla* finner vi også i *Flatøyboka*, Hvilket ting det er snakk om nevnes ikke, men det går klart fram at Sigurd jarl taler først, deretter Håkon, som lover dem odels- og eiendomsrett.³⁵

Mot vinteren reiste Håkon til Opplandene i følge *Heimskringla*, og han ble tatt til konge på alle tingene der. Videre reiste han øst i Viken, hvor brorsønnene Gudrød og Tryggve holdt til. De fikk kongsnavn og Tryggve fikk kontroll over Ranrike og Vingulmark, mens Gudrød fikk Vestfold. Han gav dem samme avtale som hadde vært før, slik at Håkon selv fikk halvparten av skatt og skyld fra områdene deres. Avtalen har sannsynligvis gått ut på at Gudrød og Tryggve ble Håkons underkonger. Halve skatten skulle som vi ser, gå til kongen, samtidig som de måtte støtte kongen militært dersom det skulle bli behov for det.³⁶

Det beskrives også i *Flatøyboka* at Håkon reiste til Opplandene og holdt ting der, hvor han ble tatt til konge. Etter dette dro han til Viken. Her fortelles det at Tryggve fikk tildelt Ranrike og Vingulmark, mens Gudrød fikk Vestfold. Her fortelles det også at på grunn av Tryggve og Gudrøds unge alder ble det utnevnt formyndere som skulle ta seg av styringen til guttene ble myndige.³⁷

Håkon gjorde seg nå klar til å møte Eirik Blodøks og samlet en hær fra Trøndelag og vikværingene kom med sin hær som skulle slå seg sammen med Håkon. Men Eirik, som nå holdt Vestlandet, klarte ikke å samle nok menn. Det nevnes at mange av stormennene sviktet Eirik og gikk over til Håkon. Eirik forlot da landet, og fikk etter hvert området *Northumbria* av Adalstein i England. Etter

³⁴ Hkr: Haakon den godes saga, kap 1

³⁵ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 14

³⁶ Hkr: Haakon den godes saga, kap 2

³⁷ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 15

at Eirik hadde forlatt landet la Håkon hele landet under seg.³⁸

Håkon fryktet at Eirik ville komme tilbake, og derfor holdt han seg på Vestlandet med hæren. I Trøndelag overlot han makten til Sigurd jarl. Da Håkon fikk høre at Eirik var falt reste han til Viken, og herjet i Danmark, Sjælland, Skåne og vestre Gøtaland.

2.1.2 Håkon og lagdømmene

Flere av sagaene vitner om at Håkon spilte en direkte rolle i forhold til en omorganisering av lagtingene. *Heimskringla* forteller at:

”Da Håkon var konge i Norge, var det god fred for bønder og kjøpmenn, ingen mann skadde en annen verken på liv eller eiendom, det var gode år både på sjø og på land. Kong Håkon var en usedvanlig blid mann, veltalende og omgjengelig, han var svært klok og tok seg mye av lovgivningen. Han satte Gulatingsloven i samråd med Torleiv Spake, og han satte Frostatingsloven i samråd med Sigurd jarl og andre av de klokeste blant trønderne. Heidsævisloven hadde alt Halvdan Svarte satt som før skrevet.”³⁹

Vitnesbyrd om lovgivningen finnes også i Ågrip som forteller at: ”Håkon satte Gulatingslova etter råd frå Torleiv Spake, som før hadde vore.....” (resten mangler)⁴⁰

Fagerskinna har ikke en direkte henvisning til konkrete lovområder men skriver at:

”Han satte lov i hele Norge med råd fra Torleiv den spake og andre kloke menn, og av de lovene brukte Hellig-Olav de fleste.”⁴¹ *Flatøyboka* forteller det samme som *Heimskringla*.⁴²

Hva som menes med at Håkon «satte» Gulatinget og Frostatinget er ikke sikkert. Det har tradisjonelt blitt tolket som at Håkon omorganiserte disse lagdømmene. Grunnen til dette er at Gulatinget og et felles ting i Trøndelag allerede eksisterte da Håkon kom til makten. Det er derfor blitt hevdet at disse gikk over fra å være allting til representasjonsting under Håkons styre, samtidig som Gulatinget ble utvidet fra å kun være et ting for Hordaland, Sogn og Fjordane, til også å gjelde Rogaland, Agder, og kanskje også Sunnmøre.

I *Egil Skallagrimssons saga* nevnes Gulatinget i forbindelse med at Egil stevnet kong Eirik Blodøks til Gulatinget i forbindelse med en arvestrid. Her fortelles det at det var tolv dommere fra

³⁸ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 16

³⁹ Hkr: Haakon den godes saga, kap 11

⁴⁰ Ågr. kap 5

⁴¹ Fsk. kap 9

⁴² Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 19

Hordaland, tolv fra Sogn og tolv fra Fjordane.⁴³

Dessuten forteller flere skriftlige kilder om hvordan Ulvljot reiste fra Island til Norge for å studere Gulatinget i forbindelse med opprettelsen av det islandske *Alltinget* ca 930.⁴⁴ Dersom årstallene stemmer vil dette da være *før* Håkon kommer til Norge. Torleiv Spake var i følge kildene i slekt med Ulvljot, og begge var slektninger av Horda-Kåre.⁴⁵ I den forbindelse må det også nevnes at også Håkon den godes mor, Tora, i blant annet *Heimskringla* beskrives som en slektning av Horda-Kåre.⁴⁶ Hun ble også kalt «Mosterstong» som kan vise til hennes tilknytning til Moster, hvor Olav Tryggvason senere holdt ting med Horda-Kåreætten, og Olav Haraldsson satte kristenretten.

Når det gjelder Trøndelag er det knyttet mer usikkerhet til hva en omorganisering kunne gjelde. Dette grunnes i at det her finnes to ting som ser ut til å dekke hele Trøndelag: Øretinget og Frostatinget. I denne forbindelse var det lenge antatt at Øretinget var eldst, og allting for hele Trøndelag, og at Håkons utvidelse bidro i opprettelsen av et nytt ting, Frostatinget, Dette skulle være et representasjonsting, som etter hvert ikke bare skulle omfatte de åtte gamle trønderske fylkene, men også Namdølafylket og Nordmøre. Som vi allerede har sett utfordret Jørn Sandnes dette synet, og hevdet at Frostatinget var eldre enn Øretinget.

2.1.3 Håkons kristningsprosjekt

Det fortelles i *Heimskringla* at Håkon satte en lov om at julefeiringen skulle foregå på samme tid som den kristne feiringen.⁴⁷ Her møter vi for første gang en konkret henvisning til Håkon som lovgiver. Loven kan ikke ha gitt radikale endringer, julefeiringen i hedensk tid ble bare feiret noen dager senere enn den kristne, men den bærer vitnesbyrd om en kristningsprosess som også skjedde gjennom lovendringer. Det fortelles videre at Håkon begynte med å overtale sine nære venner til å omvende seg til kristendommen, og at det var mange som lot seg døpe og mange som lot være å blote. Da Håkon mente at en tilstrekkelig mengde stormenn hadde omvendt seg, sendte han bud til England etter en biskop, og flere prester. Da disse kom til Norge lot Håkon gjøre det kjent at han ville innføre kristendommen over hele Norge. Dette ser ut til å ha vært på Møre, eller i Romsdal, da det fortelles at møringene og romsdølingene ville gjøre som trønderne i denne saken. Videre lot Håkon innvie noen kirker og dro så til Trøndelag, hvor han stevnet til ting med bøndene og bød dem

⁴³ ES. 132

⁴⁴ Íslendingbók kap II og III

⁴⁵ Ulvljots mor Tora, nevnes ikke blant Horda-Kåres barn i Hkr, men nevnes i *Þórðar saga hræðu*. Se bl.a. Norsk biografisk leksikon (NBL): Ulvljot

⁴⁶ Hkr, Harald Hårfagres saga, kap 38

⁴⁷ Hkr: Haakon den godes saga, kap 13

omvende seg til kristendommen. Bøndene mente da at en så viktig sak måtte drøftes på Frostatinget, slik at menn fra alle fylkene kunne drøfte denne saken.

Slik hendelsene blir beskrevet ser de ut til at Håkon følger de prosedyrer som ligger til grunn, det fremgår ikke at han forsøker å tvinge folket med makt til å godta budet hans.

2.1.4 Håkon på Frostatinget

På Frostatinget var det samlet seg mye folk, og *Heimskringla* forteller at Håkon i sin tale ville at alle skulle vende seg bort fra den hedenske tro og de hedenske skikker, og ta i mot den kristne tro, og døpes. Han fortalte dem også at han ville at alle skulle holde faste hver sjuende dag. Det var høylydte protester, og stormannen Asbjørn fra Medalhus (Melhus) i Gauldalen, reiste seg og talte som representant for bøndene. Han gjorde det klart at dersom Håkon før hardt fram og var tilbøyelig til å bruke vold i denne saken, ville de ikke lenger ha ham som konge, men velge en ny. Asbjørn minnet også om at bøndene var innstilt på å følge de lovene som Håkon allerede hadde gitt på Frostatinget. Med dette fremla bøndene et krav om at Håkon skulle være med dem og blote for fred og godt år på vinterblotet på Lade. Sigurd jarl og kongen rådslår etter dette tinget.⁴⁸

Det er interessante opplysninger som kommer fram her. Håkon minnes her om at bøndene kan avsette ham som konge dersom han bryter lovene. Dette er i samsvar med den såkalte *motstandsretten* vi finner omtalt i lov materialet. I Frostatingslova står det:

«Ingen mann skal gjera valdsverk mot andre, korkje kongen eller nokon annan mann. Men om kongen gjer det, då skal det skjerast pil og lata pil fara innom alle fylke, og ein skal fara etter han og drepa han, om ein kan få tak på han. Men om han kjem seg unna, då skal han aldri komma att i landet. Og kvar den som ikkje vil fara etter han, skal bøta tre merker, og sameleis den som let pila stansa.»⁴⁹

Som vi har sett har ikke forskningen kunnet føre nedskrivningen av Frostatingslova så langt tilbake som Håkon den godes tid, men det er enighet om at det har eksistert muntlige lover før nedskrivningen.⁵⁰ Man kan ikke se bort i fra at motstandsretten har utgangspunkt tilbake til de muntlige lovene, og det er vanskelig å tenke seg en konge som ville innføre denne loven. Slik jeg ser det er det derfor mulig at en variant av motstandsretten har eksistert allerede på Håkon den godes tid.

Dessuten henvises det av Asbjørn til lovene som Håkon hadde gitt på Frostatinget. Dette kan tyde

⁴⁸ Hkr: Haakon den godes saga, kap 15-16

⁴⁹ F: IV, 50

⁵⁰ Se bl.a. Helle 2001, 39 og innledende artikkel i :Hagland 1994

på at Håkon ikke bare kom med strukturelle endringer av Frostatinget, men også tillegg og endringer av eksisterende lover, slik vi har sett i forhold til julefeiringen.

Flatøybokas fremstilling av hendelsene på Frostatinget er stort sett de samme som i *Heimskringla*. Det hadde samlet seg et stort antall mennesker der, og Håkon startet talen med et høytidelig formular for offentlig fred og sikkerhet. Deretter fortalte han om sitt ønske om at alle skulle omvende seg og døpes, også kvinner og trelle. Her nevnes det også at Håkon ønsket at det skulle fastes hver sjuende dag. I reaksjonene på Håkons tale er det interessant å merke seg at de fleste av bøndene ser ut til å reagere på at de skulle nektes å arbeide, mens da Asbjørn fra Medalhus talte, var han mest opptatt av at de ble bedt om å forlate den tro og skikk som forfedrene deres hadde hatt, og at de ble bedt om å rive hovene og hugge ned de hellige lundene. Asbjørn truer også i *Flatøybokas* versjon med å avsette Håkon som konge og finne en ny. Det kreves at Håkon blir med dem på blot for fred og godt år.⁵¹

Kultformelen som omhandler «for fred og godt år» lyder: *til árs ok friðar* og omfatter ikke bare fred, som fravær av krig og stridigheter, men også harmoni mellom guder og mennesker, fruktbarhet, gode avlinger og god helse. Blotet som ble knyttet til dette var derfor viktig av mange årsaker, også sosialt. Dersom man ble dømt fredløs på tinget kunne det føre til at man ble utestengt fra kultfellesskapet.⁵²

2.1.5 Gjestebed på Lade

Blotet og gjestebedet på Lade skjedde i følge *Heimskringla* om høsten, den første vinterdagen, som i vår kalender ville være rundt 14 oktober. Det fortelles at Håkon hadde vært tilstede under blot før, men da hadde han spist egen mat i et annet hus enn der hvor blotet foregikk, noe bøndene ikke likte, da kongen hadde sin plass i høysetet under blotet. Men denne gangen satte kongen seg på sin rette plass. Det fortelles at Sigurd jarl talte over drikken og signet den i Odins navn. Men da kongen tok imot drikkehornet gjorde han korsets tegn over det før han drakk. Kår fra Gryting ble oppbrakt over dette, men Sigurd jarl beroliget ham med å fortelle at kongen gjorde Tors tegn, det vil si hammertegnet, over hornet. Men dagen etter ville de at kongen skulle spise hestekjøtt, men kongen nektet å gjøre dette. De ville da at han skulle smake på fett, men kongen nektet dette også, så de foreslo at han skulle gape over hanken til kjelen som var fuktet av damp. Kongen tok et linklede, bandt det rundt hanken og gapte over det, uten at dette ser ut til å ha tilfredsstilt bøndene.⁵³

⁵¹ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 21-22

⁵² Steinland 2005, 279

⁵³ Hkr: Haakon den godes saga, kap 17

Ved vinterstid var det klart for ofring på Lade, i følge *Flatøyboka*. Bøndene ble svært opphisset over at kongen åt i et eget hus. Da kongen ble med dem, gjorde han korsets tegn over drikkehornet, og Kår fra Gryting reagerte, slik som *Heimskringla* også forteller. *Flatøyboka* følger også *Heimskringla* i hvordan Håkon tilslutt gaper over hanken som var dekket av et linklede.⁵⁴

Det blir fortalt at kongen hadde sin plass i høyetet på hvor offermåltidet ble inntatt, i følge disse kildene. Kongen føler seg tydelig presset til å delta i blothandlingene, og det ser ut til at presset kommer av at konger tidligere har hatt en fremtredende rolle i blotene. Dette kan bety at blotet har vært en arena hvor lokale stormenn hadde en mulighet til å knytte og/eller bekrefte vennskapet med kongen. Vennskapet må ikke forveksles med det vi i dag forbinder med vennskap, derimot handler det om utveksling av gaver og tjenester. Blotet kan blant annet ha fungert som en gave til kongen, og kongen risikerte å fornærme høvdingene.⁵⁵ Enda verre er det dersom han bryter allerede eksisterende lover. Håkons forsøk på kompromiss holder ikke for bøndene, men Håkon selv ser ut til å være svært misfornøyd med å bli presset på denne måten.

2.1.6 Blotet på Mære

Lenger ut på vinteren, nærmere jul, i følge *Heimskringla*, var det klart for juleblotet på Mære. Men *Heimskringla* forteller at i forkant av blotet holdt de åtte trønderske høvdingene, som hadde ansvaret for blotene i hele Trøndelag, stevne. Det var fire fra uttrøndelag; Kår fra Gryting, Asbjørn fra Medalhus, Torberg fra Værnes, Orm fra Ljoksa, og fire fra inntrøndelag; Blotolv fra Olveshaug, Narve fra Stav i Verdalen, Trond Haka fra Egge og Tore Skjegg fra Husabø på Inderøya. Disse ble enige om at uttrønderne skulle ha som oppgave å ødelegge kristendommen, mens inntrønderne skulle tvinge kongen til å blote. Det fortelles også at uttrønderne dro til Møre (sic) og brant ned tre kirker og drepte tre prester, før de reiste hjem. Da Sigurd jarl og kongen kom til Mære, hvor blotet skulle finne sted, hadde bøndene møtt opp meget mannsterke. Første dagen i gjestebudet strakk kongen seg så langt at han åt hestelever og drakk det han ble tilbudt uten å slå korsets tegn over dem. Bøndene hadde sagt at dersom han nektet ville det gå ham ille. Da gjestebudet var slutt dro Håkon tilbake til Lade, og han var rasende, men Sigurd jarl overtalte ham til ikke å gå til sak mot bøndene, eller herjer der siden landet største styrke lå der. Kongen dro til Møre og ble der den vinteren og våren. Den påfølgende sommeren kalte kongen til seg hærstyrker, som det ble sagt skulle brukes mot trønderne.⁵⁶

⁵⁴ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 22

⁵⁵ Sigurdsson 2010, 27, 65ff

⁵⁶ Hkr: Haakon den godes saga, kap 18

Flatøyboka forteller at Håkon skulle feire jul på Møre (sic). Deretter fortelles det om hvordan de åtte stormennene fra Trøndelag kom sammen slik det er fortalt i *Heimskringla*. I *Flatøyboka* skrives navnet Botolfr (Botolv), ikke Blotolv som i *Heimskringla*. Uttrønderne dro til Møre med fire skip og brant tre kirker og drepte noen prester. Først etter dette reiste Håkon og Sigurd jarl til Mære, hvor Håkon spiste noen munnfuller hestelever og drakk uten å gjøre korsets tegn over drikken. Etter dette dro han til Lade, deretter til Sunnmøre hvor han oppholdt seg hele vinteren og våren. Om sommeren utskrev han tropper som skulle brukes i Trøndelag.⁵⁷

Fagerskinna nevner ikke Frostatinget eller gjestebudet på Lade, men forteller om et ting på Mære, hvor Håkon blir bedt om å følge lovene og blote for godt år og fred, eller bli jaget fra riket. Kongen nektet, men vennene hans forhandlet mellom Håkon og bøndene. Kongen gikk etter hvert med på å blote, for at det ikke skulle sies at lovene forfalt under ham. Dette skal ha skjedd i det sekstende året han var konge.⁵⁸ Vilkårene som ble fremlagt på tinget på Mære, ser ut til å være de samme som *Heimskringla* og *Flatøyboka* legger til Frostatinget, mens selve blotet foregikk på Mære i alle beretningene.

Opplysningene i *Fagerskinna* er interessante fordi det her går klart fram at Håkon går med på å blote fordi det finnes bestemmelser om dette i lovene. Vi finner selvsagt ikke spor av dette i lovene som er bevart, siden disse stammer fra kristen tid. Dessuten nevnes det et ting på Mære. Dette kan være en feil, og at det egentlig her er snakk om Frostatinget, men det kan også være at det faktisk ble holdt et ting på Mære, forbundet med det påfølgende blotet. Dersom det siste stemmer kan det være et bevart minne om at tingsamlinger og blot ble holdt i sammenheng med hverandre.

I *Historia Norvegiae* er det omtalt at Håkon bøyde seg for avgudsdyrkelsen og tjente guder, men hverken sted eller selve hendelsen blir nærmere omtalt.⁵⁹ Teodoricus munk skriver et kort avsnitt om Håkon, men nevner ikke noe om blotet. *Ågrip* nevner derimot både at Håkon reiste kirker som ble brent av folket, og at folket ville at han skulle blote på Mære slik andre konger hadde gjort. I *Ågrip* fortelles det at Håkon tok en duk rundt et stykke hestelever og beit over den, og at han ikke blotet på annen måte.⁶⁰ Også her ser vi at det i tiden før Håkon var vanlig at kongen deltok på blotene.

⁵⁷ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 22

⁵⁸ Fsk: kap 9

⁵⁹ HN: s 30

⁶⁰ Ågr: kap 5

Håkon har tydelig vært presset av allerede eksisterende lover. Kongen ser ut til å ha hatt en sentral plassering i høysetet under blotene. Håkon er den første kristne kongen i Norge, og kommer dermed i en konflikt med de gamle lover og skikker. Dersom han bryter lovene risikerer han å møte militær motstand fra folket. Dersom han følger de gamle skikkene undergraver han sitt eget kristningsprosjekt. Han ser ikke ut til å ha brukt makt i militær forstand, med hensikt å fremme lover eller kristendomsbudet. Det kan ha vært flere årsaker til at Håkon valgte en fredelig fremgangsmåte. En mulighet er at han ikke hadde tilstrekkelige styrker til å utfordre de lokale stormennene. En annen mulighet kan ha vært at han ikke fant det hensiktsmessig å bruke militær makt mot dem som hadde valgt ham som konge. Sagaene nevner riktignok at det var like før han gjorde det. Men Håkon ser ikke ut til å ha brukt militær makt mot lokale stormenn og høvdinge som en bevisst strategi.

2.1.7 Leidangen

Håkons planer om militær inngripen i Trøndelag ble forhindret av eirikssønnene angrep på Norge, forteller *Heimskringla*. Håkon møtte Sigurd jarl og de trønderske høvdingene, også dem som hadde gått hardest mot Håkon, og det ble inngått forlik mellom dem. Deretter møtte de eirikssønnene i slag ved Avaldsnes på Karmøy, og Håkon seiret. Etter dette opprettet Håkon et system ved lov, der han delte kyststrøkene inn i *skipreder*, hvor man hadde plikt til å stille opp med en avtalt mengde skip, menn og utrustning. Varlingsssystemet besto i *varder*, eller *veter*, som skulle bli tent dersom fienden ble oppdaget.⁶¹

Fagerskinna beskriver leidangen til å gjelde kystlandet og Trøndelag, og at det var bestemt både hvor mange, og hvor store skip som skulle være tilgjengelige i hvert område. Også i *Fagerskinna* fortelles det om vardene.⁶²

Sagaene forteller også om problemene som fulgte. Dersom noen tente vardene og det viste seg å være falsk alarm, var det vanskelig å stoppe dette budet, med den irritasjon det kunne medføre for dem som kom langveis fra. Håkon satte strenge straffer for dem som tente vardene på feil grunnlag. Men altfor strenge straffer kunne medføre nøling med å tenne vardene, som kunne få store konsekvenser. Det fortelles at eirikssønnene kom overraskende på Håkon ved Fitjar, noe som resulterte i hans død.

⁶¹ Hkr: Haakon den godes saga, kap 20

⁶² Fsk: kap 12

Også her møter vi Håkon som lovgiver. Leidangen ble vedtatt ved lov, og han satte også strenge straffer ved brudd på disse. Samtidig bærer disse preg av kompromiss. Områdene som ble belastet av leidangssystemet skulle ikke svare skatt til kongen. Vi kan anta at lovene måtte bli vedtatt av de tingene som ble en del av leidangsordningen. Det fortelles at leidangen ble vedtatt i kyststrøkene og i Trøndelag. Hvilke områder som medregnes under «kyststrøkene» er ikke sikkert. Men vi kan gå ut fra at Gulatingslagdømmet er medregnet. Dermed kan vi regne med at leidangsloven(e) i alle fall ble vedtatt på Frostatinget og Gulatinget. Bolkene som omhandler leidangen finnes i bevart i Friostatingslova og Den eldre Gulatingslova, selv om nedskrivningen av disse skal ha funnet sted på et senere tidspunkt.⁶³ Området nord for Trøndelag har muligens forholdt seg til Frostatingets lover. I Viken er det ikke kjent at det eksisterte et lagting under Håkon, men lovene kan ha blitt vedtatt på de lokale fylkes- eller bygdeting.

2.1.8 Drøfting av Håkons forhold til tingsystemet

Til tross for Håkons relativt lange regjeringstid (ca. 930- 961) omtaler sagakildene kun et lite utvalg tingsamlinger som involverer Håkon. Det er all grunn til å tro at kongen deltok på tingsamlinger mye oftere enn sagaene gir inntrykk av. I forbindelse med leidangen ser vi at Håkon sannsynligvis reiste rundt i landet med jevne mellomrom, siden leidangsloven sikret beskyttelse av kongen under lokale besøk. I denne forbindelse kan han ha deltatt på tingsamlingene. Grunnen til at sagaene ikke nevner disse er at dette sannsynligvis var rutinepregede besøk, som derfor ikke ble bevart i minnet frem til sagaene ble nedskrevet. De mer betydningsfulle hendelsene om Håkon ble bevart muntlig frem til nedskrivningen av sagaene, som for eksempel Håkons bud om kristendom på Frostatinget og blotet på Mære.

Håkon ble tatt til konge først i Trøndelag, deretter Opplandene og Viken-området. Vestlandet sikret han etter at Eirik Blodøks dro til England. Det er ikke nevnt i sagakildene at Håkon benyttet seg av maktmidler i forbindelse med sikringen av kongemakten, men det nevnes at han gjorde seg klar til å bruke militær makt mot Eirik. Etersom Eirik dro til England, ble dette ikke nødvendig.

Håkon ser ut til å ha spilt en sentral rolle både når det gjelder organisering av lovene og organiseringen av selve lagtingsordningen, både i Gulatingslagen og Trøndelag, men i samarbeid med lokale lovkyndige, Torleiv Spake og Sigurd jarl, begge en del av den herskende maktelite i det aktuelle tidsrom. Av lovinnhold nevnes blant annet at bøndene får odelen tilbake, og at leidangen organiseres sammen med bøndene.

⁶³ G, XIII og F, VII

En annen lovendring er nevnt ved at Håkon flyttet julefeiringen, som et ledd i kristningsprosessen. Innledningen av kristningsprosessen ser ut til å ha begynt med at Håkon omvendte vennene sine, og vennene har etter all sannsynlighet vært mektige stormenn, småkonger og høvdinge. Han skal ha bygd kirker på Møre, og skaffet prester fra England. Videre skal han ha gjort det kjent på Møre eller Romsdal at han ville innføre kristendommen, men møringene og romsdølene ville forholde seg til trøndernes avgjørelse i saken. Håkon holdt ting i Trøndelag, men saken ses på som så viktig at den blir ført inn for Frostatinget.

På Frostatinget gjorde Håkon det kjent at han ville innføre kristendommen. Han møtte motstand fra bønder og stormenn reagerte. Håkon risikerte å bryte gamle lover og tradisjonen at konger pleide å delta på blotet. Som vi har sett kan *motstandsretten* ha tvunget Håkon til å bli med på vintersblotet første vintersdag, på Lade, men deltar ikke aktivt her.

Nærmere jul ble det holdt juleblot på Mære, muligens i etterkant av en tingsamling. Håkon deltok aktivt på dette blotet. Av årsaker nevnes både at han følte seg truet, men også at han ikke ville ha ord på seg som en som brøt lovene. Konsekvensen ble at Håkon dro fra Trøndelag til Møre, hvor han planla en militær inngripen mot trønderne. Eiriksønnenes angrep tvang ham derimot til å forlikes med de trønderske stormennene.

Bildet sagaene gir er at Håkon ikke bruker våpenmakt på tingene. Da han henvender seg til møringene og romsdølingene, blir saken ført videre til den kommer til Frostatinget. Det fortelles ikke om drap av kultpersoner eller stormenn, heller ikke om ødeleggelse av hedensk helligdommer. Et miltært angrep på Trøndelag ser riktignok ut til å være planlagt, men dette blir det ikke noe av. Lovene har vært viktig for Håkons styre. Disse ble satt sammen med lokale lovkyndige, og sannsynligvis vedtatt etter tingordningens egne prosedyrer. Han ser også ut til å ha respektert gamle lover og skikker, noe vi ser spesielt i forhold til gjestebudet på Lade, og blotet på Mære. Denne respekten kan ha sitt utspring i motstandretten, som kunne medføre at Håkon kunne bli avsatt som konge dersom han brøt de gamle lovene, som hadde sitt utgangspunkt i et hedensk samfunn.

Håkon risikerte også å fornærme høvdingene, noe han til en viss grad også gjorde, ved å la være å delta på blotene. Dette har sitt utgangspunkt i at maktbalansen ble opprettholdt av vennskapet mellom høvding og konge.

På mange måter befinner Håkon seg i en mellomposisjon. Faren Harald Hårfagre var hedensk, men

han ble oppfostret hos Adalstein som var kristen. Da Håkon kom tilbake til Norge ble han en nær venn av Sigurd jarl, som var en kjent blotmann. Lovene som Håkon sannsynligvis var blitt kjent med i England var forskjellig fra de lovene som fantes i Norge på denne tiden, som hadde sitt utgangspunkt i en hedensk samfunnsstruktur. Håkon måtte prøve seg fram ved det å være kristen konge i et hovedsaklig hedensk land, og han må ha klart dette rimelig godt. Han blir fortsatt kalt Håkon den gode.

2.2 Olav Tryggvason

2.2.1 Kongehyllingsting i Trøndelag

Det ser ut til å herske enighet om at Olav Tryggvason ble tatt til konge på et tingmøte i Trøndelag, kort tid etter at han var kommet til Norge. *Heimskringla* forteller at Olav ble tatt til konge over hele Norge på et allment folketing i Trondheimen.⁶⁴ *Fagerskinna* forteller at da Olav kom til Trøndelag ble han tatt godt i mot av alle trønderne, først de i Gauldal. Kanskje betyr dette at Olav talte på de mindre fylkestingene før han offisielt ble kåret til konge. Sagaen forteller videre at de ble samtykte om å ta Olav til konge, og at de gjorde det på Øretinget.⁶⁵ Odd munks *Soga om Olav Tryggvason* beskriver at bøndene ønsket Olav som konge etter at Håkon jarl er drept. De tilbød kongen støtte og folkehjelp, til gjengjeld måtte kongen styre og forsvare dem i vanskelige saker og i ufred. Olav ble tatt til konge på Øretinget. Her avla han ed om at han skal holde lov og landsrett mot dem.⁶⁶ *Flatøyboka* forteller at Olav ble tatt til konge på et åttefylkersting i Trøndelag.⁶⁷

Sagaene samtykker i at Olav ble tatt til konge på et allment ting i Trøndelag, og dette må etter all sannsynlighet være, som nevnt, Øretinget, som har hatt en spesiell status i Norge som kongehyllingsting. Dessuten taler det mot at det skal være snakk om Frostatinget, siden dette, på denne tiden, sannsynligvis har vært et representasjonsting. Det antydes i *Fagerskinna* at Olav kan ha besøkt de ulike lokale fylkestingene først, med utgangspunkt i at det nevnes at han ble tatt godt imot, og først av dem i Gauldal.

Her bør det nevnes at Odd munk beretter at Olav allerede på Øretinget forkynte den kristne troen for folket der, og at dette førte til at mange av høvdingen forlot tinget. men at mange av bøndene ble igjen. Det endte med at alle de gjenværende ble døpt, og at de selv rev ned gudebildene og sluttet helt og tro på dem.⁶⁸ Som vi skal se senere fremstiller flere av de andre kildene at det var motstand både fra bønder og stormenn, og ingen andre forteller om kristning allerede under kongehyllingstinget i Trøndelag. Odd munk kan derfor ha blandet sammen hendelsene på dette tinget, med et senere åttefylkersting, uten at man kan si dette sikkert.

2.2.2 Sikring av kongemakt og kristning på Østlandet

Heimskringla forteller om at Olav etter å ha blitt hyllet til konge i Trøndelag, reiste gjennom hele landet og la det under seg, og at alle folk i Norge gikk over til å vise ham lydighet, til og med

⁶⁴ Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 51

⁶⁵ Fsk: kap 23

⁶⁶ OM: kap 23

⁶⁷ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 193

⁶⁸ OM: kap 24

høvdingene i Viken og Opplandene, som opprinnelig hadde sin lojalitet til danekongen. Disse skulle ha blitt kristnet av Harald Gormsson, men, sagaen forteller at da han var død, og sønnen Svein var reist til England, vendte de tilbake til å blote igjen.⁶⁹ Olavs far, Tryggve hadde sitt rike øst i Viken og Olav hadde flere av sine frender her, og han møtte disse til samtaler. Olav og frendene gjorde en avtale om at høvdingene skulle støtte Olav i kristendomssaken, da den skulle tas opp på tinget. Til gjengjeld skulle høvdingene bli mektige menn. En del av avtalen var at Olav giftet bort to halvsøstre, Ingerid og Ingegjerd til brødrene Torgeir og Hyrning. Da tingmøtet ble holdt, støttet disse Olavs sak, og siden de var de mektigste høvdingene, støttet også resten av tinglyden påbudet om kristendom. Avtalen har sannsynligvis gjort Torgeir og Hyrning til underkonger, på samme måte som Tryggve og Gudrød hadde vært Håkons underkonger. Olav skal deretter ha dratt nord i Viken, men her ser det ut til at han inntar en hardere linje. *Heimskringla* forteller at Olav straffet dem som talte imot kristendommen med lemlestelse, død eller utvisning fra landet. Olav var der hele sommeren og vinteren, og *Heimskringla* forteller at etter dette var hele Viken blitt kristnet.⁷⁰

Odd munk avviker her fra *Heimskringlas* kronologi. Han forteller at Olav reiste til England etter at han var tatt til konge i Trøndelag. Her fikk han med seg prester tilbake til Norge, og på tilbaketuren avla han Sigurd jarl på Ornøyene, et besøk, og tvang ham til å ta imot kristendommen. Deretter satte han kursen for Moster, hvor han holdt tingsamling, som vi skal komme tilbake til senere. Odd munk legger også Olavs besøk på Gulatinget, før kristningen av Viken. Odd munk beretter også om brødrene Torgeir og Hyrning, men nevner ikke møtet mellom Olav og brødrene i forkant, slik *Heimskringla* gjør. Odd munk skriver i stedet at brødrene likte godt Olavs tale, men krever å få gifte seg med søstrene hans. Først når Olav går med på dette omvender de seg, og hele folket med dem.⁷¹

Flatøyboka forteller at Olav kom til frendene sine, i sin fars gamle rike, og møtte der Torgeir og Hyrning, som krevde å få gifte seg med kongens halvsøstre. På et privat rådslagingsmøte ble giftemålet avtalt, Olav fortalte om kristendomsbudet, og at de to brødrene ville få mye makt og rikdom dersom de støttet Olav. Kristendomsbudet skulle til gjengjeld pålegges alle tingene. Da høvdingene siden erklærte sin støtte til Olav på tinget, lot folket seg også døpe.⁷²

Det finnes uklarheter og usikkerheter rundt kristningen i Viken. *Fagerskinna* nevner ikke dette spesielt, men har en generell beskrivelse om at Olav kristnet landet. Odd munk avviker i kronologi,

⁶⁹ Jellingsteinen forteller at danskekongen Harald Gormsson vant seg Danmark og Norge og kristnet danene. Se SNL: Jellingsteinene.

⁷⁰ Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 53

⁷¹ OM: kap 26, 27, 32

⁷² Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 227

og nevner ikke avtalen. *Heimskringla* og *Flatøyboka* har omtrent samme innhold og kronologi, selvfølgelig dersom man ser bort fra alle tåttene og småsagaene som *Flatøyboka* fletter inn i teksten. Det er rimelig å tenke seg at Olav kunne inngå denne avtalen med sine frender. Avtalen ville være fordelaktig for begge parter, og et naturlig sted å starte i Olavs kristningsprosess, og han må etter all sannsynlighet ha kjent omstendighetene rundt Håkons tidligere kristningsprosjekt, dermed må vi regne med at Olav prøver en annen tilnærming enn Håkon, sannsynligvis gjorde han dette med å vente med å forkynne kristendomsbudskapet for trønderne.

Flatøyboka forteller at Olav reiste til de nordlige deler av Viken, og påla folket å ta imot kristendommen. De som ikke føyde seg ble offer for strenge straffer, deriblant lemlestelse, utlegd eller død. Det ser ut som at dette kun gjelder områdene som ikke hadde vært under faren Tryggve, eller Harald Grenske. Årsaken skal ha vært at kristendommen her var mer utbredt. *Heimskringla* følger *Flatøybokas* beretning, men nevner at dette skjedde samme sommer, og påfølgende vinter. Odd munk skriver ikke noe spesielt om hendelsene nord i Viken. Ut fra det vi kan lese i kildene har Olav hatt en hardere framgangsmåte her. Det nevnes ingen avtale med stormenn eller høvdingar. Olav viser med dette at han er villig til å legge militær makt bak kravet om kristendom. På tinget har det sannsynligvis ikke vært lov til å bære våpen, og Olavs framgangsmåte kan ha kommet overraskende på folket nord i Viken.⁷³

2.2.3 Ting i Agder, Rogaland og Hordaland

Olav holdt i følge *Heimskringla* ting med bøndene i Agder, og påbød dem å omvende seg til kristendommen, og folket der hadde ikke makt til å kunne gå imot ham. Det endte derfor med at egdene omvendte seg til kristendommen. Hvilket ting dette er snakk om nevnes ikke.⁷⁴ Agder har på dette tidspunktet sannsynligvis tilhørt Gulatingslagen, men det er ikke urimelig at Olav holdt et eget ting i Agder. Det kan hende det var på fylkestinget, eller på noen av de mindre tingenhetene. Vi må huske at Gulatinget sannsynligvis kun ble holdt en gang om året, og derfor var fylkestingene og bygdetingene mer funksjonelle i forhold til tingmøter på kort varsel. Det kan også være at de gjeldene prosedyrene gjorde at kongen måtte ta opp sakene på de lokale tingene før de kom opp på lagtingene. Odd munk nevner derimot ikke kristningen i Agder. Olav dro, ifølge ham, til Lade etter avtalen med Torgeir og Hyrning.

Heimskringla forteller at Olav kom til Rogaland, og lyste til ting der, og at her møtte bøndene opp i

⁷³ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 227, Hkr: Olav Tryggvason's saga, kap 53

⁷⁴ Hkr: Olav Tryggvason's saga, kap 54

stort antall iført våpen. Bøndene gjorde det klart at de kun ville forholde seg til gjeldende lov og rett. Olav gjorde det klart at han ønsket at alle skulle la seg døpe, og her brukte han gode ord, men føyde til at det ventet straff til dem som nektet. Da mennene som skal tale på vegne av tingalmuen prøvde å tale imot Olavs bud, klarte de ikke å få frem et ord. Og da ingen talte mot kongens ord, ble det til at ingen reiste seg i motstand og dermed gikk de med på kongens bud, og alle folk på tinget ble døpt.⁷⁵

Denne overnaturlige beretningen finner vi igjen i Odd munks *Saga om Olav Tryggvason*, men da ikke i Rogaland som *Heimskringla* forteller, men derimot på Moster.⁷⁶ Det kan ikke utelukkes at det faktisk *ble* holdt tingsamlinger i Rogaland, for eksempel på fylkestinget. Men dersom vi følger Odd munk i at Olav møtte den mektige Horda-Kåreætten på Moster, og ikke i Rogaland, vil tingmøtet i Rogaland være av mindre betydning. Odd munk legger som sagt overnevnte hendelse til Moster, men som nevnt tidligere omtales hendelsen *før* Olav reiste til Viken i Odd munks beretning. Det er påfallende at *Heimskringla* ikke nevner Moster, men Rogaland. Misforståelsen i *Heimskringla* kan ha sitt opphav i at det også finnes en øy ved navn Moster i Rogaland, nær den gamle kongsgården Utstein.

Ågrip kan fortelle at det første tinget Olav holdt om kristendomsbudet var på Moster i Hordaland, men forteller ikke noe om avtalen med Horda-Kåreætta.⁷⁷

Flatøyboka forteller at Olav holdt ting på Moster i Sunnhordaland. Dette var før Gulatinget, og på Gulatinget ble Olav enig med Horda-Kåreætta at søstera Astrid skulle gifte seg med Erling Skjalgsson.⁷⁸

Heimskringla forteller at bøndene hadde sendt bud til Olav om at han måtte komme til Gulatinget og at de ville svare Olav på saken der. Da kongen var kommet til tinget ba han om å få en samtale med høvdingene før tinget startet. Olav ba disse om å ta imot kristendommen og Olmod gamle svarte kongen. Han fortalte at dersom Olav forsøkte å tvinge dem til å bryte med lovene deres, ville de gå imot ham med makt, men dersom de kunne inngå en avtale om å få noe i gjengjeld ville de være åpne for å diskutere dette. De ble enige om at Olavs søster Astrid skulle gifte seg med Erling Skjalgsson fra Sola. Kongen lot sette ting, og på tinget var Erling og Olmod de første som talte kongens sak. Etter dette våget ingen å tale mot kongen, og det endte med at hele tingalmuen ble

⁷⁵ Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 55

⁷⁶ OM: kap 27

⁷⁷ Ågr: kap 19

⁷⁸ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 237, 241, 242, 245

døpt. Erling giftet seg med Astrid og ble tildelt området fra Sognesjøen til Lindesnes, men han nektet å ta imot jarletittelen, han ville ha samme tittel som sine forfedre, og kalles herse.⁷⁹

Odd munk forteller at etter Olav var kommet tilbake fra England, og vært på Moster, reiste han tilbake til Lade. Deretter dro han til Gulatinget. Tinget ser ut til å være i gang før Olav kom, og det fortelles om Olmod, som beskrives som sønn av Horda-Kåre og bror av Torleiv Spake. Olmod talte på tinget og fortalte at Olav ville gjøre dem til sine undermenn. Han foreslo at de skal kreve at Erling får gifte seg med Olavs halvsøster, Astrid, som gjengjeldelse for å konvertere til kristendommen. Da Olav kom til tinget ble han tatt godt imot, men høvdingene talte mot ham, og fortalte at det skulle mye til for at de ville gi slipp på troen som forfedrene hadde hatt. Olav spurte dem hva de krevde. De ble enige om at Erling skulle få gifte seg med Astrid, og dermed ble tingalmuen kristnet.⁸⁰

Kildene samstemmer i at kristendommen ble vedtatt på Gulatinget. Gulatinget har sannsynligvis vært et representasjonsting, som i utgangspunktet skulle omfatte Hordaland, Firdafylket og Sygnafylket, men som på dette tidspunktet sannsynligvis også omfattet Rogaland og Sunnmøre, og Agder. I sagaene nevnes ikke andre representanter enn menn fra Horda-Kåreætten. Ætten har hatt sitt hovedsete i Hordaland, men har også vært representert i Rogaland, slik tilfellet er med Erling Skjalgsson. Siden det nevnes at Erlings medgift gir ham herredømme over landområdet fra Lindesnes til Sognesjøen, kan det være en mulighet for at det nettopp er dette området tinget blir holdt for. Olav møter nemlig representanter for nord-vestlandet i et eget ting på Dragseid ved Stad. La oss se nærmere på dette tinget.

2.2.4 Tinget på Dragseid

Etter at Olav hadde vært på Gulatinget, holdt han et firefylkesting samme høsten på Dragseid ved Stad, i følge *Heimskringla*. Dette tinget ble holdt for sogninger, fjordinger, sunnmøringer og romsdølinger. Olav hadde med seg mye folk fra Østlandet, samt hæren fra Rogaland og Hordaland. Olav bød dem kristendommen, og dersom de ikke ville omvendes betød det strid. Olav styrke var så overlegen at bøndene ikke hadde noe valg, og alle ble døpt. Det fortelles at Olav deretter reiste til Nordmøre og kristnet der, før han reiste til Lade i Trøndelag.⁸¹

I følge Odd munk ble dette tinget holdt da Olav hadde vært konge i Norge i to år. Det skal ha

⁷⁹ Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 56-58

⁸⁰ OM: kap 27, 31

⁸¹ Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 59

kommet svært mye folk, kvinner og menn, unge og gamle. Kongen talte til folket og mange ble døpt. Odd munk viser til at Sæmund Frode også nevner tinget på Dragseid. Som vi har sett er ikke kronologien alltid sammenfallende mellom de ulike kildene. Hos Odd munk reiste Olav til Viken etter Gulatinget, slik vi allerede har sett, deretter holdt han gjestebud på Lade, som vi kommer til senere.⁸²

Flatøyboka beskriver også tinget på Dragseid, men nevner at det var samme sommer, ikke på høsten slik *Heimskringla* beretter. I *Flatøyboka* drar Olav fra Gulatinget til Ervik, deretter holder han ting på Dragseid. Fra Dragseid dro Olav til Nordmøre.⁸³

Dragseid har en interessant beliggenhet på Selje, og den værharde Stad-halvøya. Dessuten ligger øya Selja like ved, hvor sagnet forteller at levningene etter St.Sunniva ble funnet. *Flatøyboka* forteller også at kong Olav tok med seg relikviene fra Selja til Nidaros etter Dragseidstinget.⁸⁴ Stedsnavnet forteller om et sted, hvor man i stedet for å seile rundt det farlige Stadlandet, dro skipene over land. Det er også andre interessante stedsnavn i området. Ordet «leik» har vært knyttet til et samlingssted for sport og konkurranser, men man har også knyttet navnet til tingsteder. Leikanger ligger på østsiden av Selje, og like ved Dragseid. I Leikanger finner vi også Leikanger kirke. På sørsiden av Selje finner vi Selje kirke, kun 500 meter fra gården Hove, som har gitt navn til hele kirkesognet, og like ved øya Selja, omtalt ovenfor.

Det finnes en historie beskrevet i *Flatøyboka* om en hendelse som involverer Erling Skjalgssons far, Torolv Skjalg. Torlov hadde en venn som het Lodin, og de to var mye sammen. Men Torolv fikk også et nært forhold til Lodins kone Gyda, noe som fikk ryktene til å gå. Det ble ikke bedre da Lodin omkom i en brann mens han sov, samtidig som Torolv befant seg på gården. Torolv tok deretter med seg enken, og sønnene, under påskudd av å ville ta seg av dem. Men sønnene ble trellbundne av Torolv. Det endte med at den ene av Lodins sønner, Ragnvald, brant Torolv inne og rømte hjem til gården Ervik som befinner seg på nordvestsiden av Stad-halvøya. Ragnvald sendte sin egen sønn avgårde i et skip som endte i Namdalen hos en stor avgudsdyrker. Denne avgudsdyrkeren tar seg av gutten og kaller ham Raud. Det fortelles også at Olav omvendte Ragnvald på Ervik, før tinget på Dragseid.⁸⁵ Denne historien er ikke troverdig slik den er fortalt i *Flatøyboka*, men den kan ha en kjerne av sannhet. Dersom det har vært en konflikt mellom Horda-Kåreætten og mennene fra Ervik, kan dette kunne gi en forklaring på hvorfor man ikke finner

⁸² OM: kap 37, 38

⁸³ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 247

⁸⁴ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 195

⁸⁵ Flb: Þaattr Rangvadz kap 243

representanter fra de nordlige gulatingsfylkene på Gulatinget. Dette kan også være forklaringen på hvorfor Erling Skjalgssons område avgrenses ved Sognesjøen, og ikke ved Stad.

2.2.5 Kristningforsøk i Trøndelag

Det fortelles i *Heimskringla* at Olav lot hovet på Lade rive, etter at han hadde tatt alt gullet og pynten ut av hovet, deriblant en gullring som hang på døra og som skulle ha tilhørt Håkon jarl. Etter dette brant han ned hovet. Reaksjonene lot ikke vente på seg. Bøndene lot hærpil fare over fylkene, for å gå mot kongen. Olav reiste da ut fjorden med flåten og nord til Hålogaland, og kristnet i det fylket, men Olav ble møtt av en hær, ledet av høvdingene Hårek fra Tjøtta, Tore Hjort fra Vågan og Øyvind Kinnriva. Olav snudde da sørover og dro helt til Viken.⁸⁶

Odd munk gir ingen beskrivelse av rivningen av hovet på Lade, men han nevner at de tre stormennene Øyvind Kinnrive, Tore Hund og Hårek, som også skal ha vært store blotmenn, gjorde seg klare til å forsvare seg mot Olav. Da Olav hørte om dette lot han være å dra nordover, og reiste sør til Elv, der han møtte Sigrid av Svitjod, et møte som forøvrig også *Heimskringla* og *Flatøyboka* beretter om.⁸⁷

Flatøyboka beskriver også hvordan de tre håloyghøvdingene med våpen vil hindre Olav i å komme til fylket. Men *Flatøyboka* har her en annen kronologi enn de andre kildene. Her blir det fortalt at Olav reiste tilbake til Trøndelag, fordi hæren som jaget ham hadde blitt oppløst da Olav unnslopp dem. Olavs besøk i Viken, og møtet med Sigrid av Svitjod blir her lagt til året før overnevnte hendelse.⁸⁸

2.2.6 Oppgjør med seidmennene

I følge *Heimskringla* reiste Olav, etter samtalene med Sigrid Storråde av Svitjod, til Ringerike og kristner der. Etter nok et møte med Sigrid dro han til Tønsberg hvor han kalte inn til ting. På tinget i Tønsberg ville han landsforvise alle som drev med trolldom og seid. Han reiste rundt og bød alle som drev med trolldomskunster å komme til en samling. En av disse var Øyvind Kelda, som var oldebarn av Harald Hårfagre. Olav inviterte dem inn i ei stue og gav dem godt stell og mye og drikke, og da folk var blitt fulle satte han fyr på stua. Men Øyvind unnslopp flammene og kom seg bort.⁸⁹

⁸⁶ Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 59

⁸⁷ OM: kap 40

⁸⁸ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 248

⁸⁹ Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 61, 62

Odd munk har en annen versjon, og her henviser han til at Sæmund Frode skriver at Olav samlet alle seidmennene på Nidarnes. Det ble gjort klart til at disse skulle forlate landet. Men først ble de invitert til gjestebud, hvor de fikk mye drikke. På natta brant stedet ned. Det nevnes at en av seidmennene het Øyvind, og var en slektning av Harald Hårfagre i tredje eller fjerde ledd. Han unnslopp flammene.⁹⁰

Flatøyboka legger, som *Heimskringla*, dette tinget til Viken, og setter det i forbindelse med Olavs bryllup med Tyre. Det nevnes også her at Olav samlet seidmenn og brant dem inne, og at Øyvind Kelda unnslopp flammene.⁹¹

Teodoricus munk forteller om en hendelse på Mære, og om et hus som var viet til avgudene, hvor Olav samlet 80 seidmenn og brant dem inne.⁹² Som vi ser er det ikke enighet i kildene om hvor og når denne hendelsen fant sted. Samtidig er det en hendelse som vi finner omtalt på en eller annen måte i de fleste av overleveringene, noe som sannsynliggjør at Olav på et eller annet tidspunkt brant inne flere seidmenn i en bygning.

Kildene ser ut til å samsvare i at Olav, etter samtale med Sigrid, og for *Flatøyboka* og *Heimskringlas* del, etter hendelsen med seidmennene, reiste nordover, via Agder til Avaldsnes i Rogaland. Her fortelles det at Olav fikk besøk av Odin, eller Djevelen forkledd som Odin. Det fortelles også at Olav tok livet av Øyvind Kelda og en samling seidmenn. Olav reiste deretter nordover til Trøndelag igjen.

2.2.7 Olav på Frostatinget

Heimskringla forteller at på sommeren kom hæren fra Østlandet og Olav seilte nord til Nidaros hvor han stevnet til åttefylkersting på Frosta. Bøndene gjorde derimot tingbudet om til hærpil, og da kongen kom til tinget var bøndene allerede tilstede med våpen. Kongen fikk tale, og han bød dem gå over til kristendommen. Dette var ikke populært blant bøndene som minnet ham om hva som hadde skjedd med Håkon Adalsteinfostre. Olav, som så at hæren hans ikke ville klare å slå bondehæren, ba dem å ta ham med til det største blotstedet deres. De avtalte å møte ham til midsommersblot på Mære og dit skulle alle høvdingen og mektige bønder komme, samt Olav selv. Sagaen forteller at en av de mest gjenstridige høvdingen var Skjegge, kalt Jernskjegge fra Ørlandet.

⁹⁰ OM: kap 38

⁹¹ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 303

⁹² TM: kap XI

Han var den første som talte mot Olav på tinget.⁹³

Odd munk skriver at Olav hadde Jernskjegges datter til frille. Hendelsene på Frosta skal ha hendt i det fjerde året i Olavs regjeringstid. Tinget beskrives som et ting for åtte fylker, og at det kom mye folk og mektige høvdinger dit. Blandt dem var Jernskjegge fra Ørlandet, Styrkår Eindridesson fra Gimsan og Orm Lygra fra Bynes i Gauldal, Olav talte på tinget, og ville at de skulle ta imot kristendommen. Jernskjegge talte deretter mot Olav, og mente at han ville lide samme sjebne som Håkon Adalsteinfostre. Olav gikk med på å bli med til blotstedet. Tinget ble oppløst og lendmenn og stormenn dro inn til hovedhovet på Mære.⁹⁴

I *Flatøyboka* kan vi finne de samme hovedtrekkene. Det var et åttefylkersting, og det ble holdt på Frosta. Bøndene møtte opp bevæpnet på tinget, og Olav møtte også sterk verbal motstand. Her gikk han med på å bli med å se hvordan blotet foregikk.⁹⁵

2.2.8 Gjestebud på Lade

Før dette blotet inviterte Olav til gjestebud på Lade. *Heimskringla* forteller at han inviterte storbønder helt fra Strinda og Gauldalen til å komme. Disse ble skjenket fulle, og morgenen etter lot Olav blåse til husting. Husting kan defineres som et tingmøte for en mindre antall menn hvor en kunne diskutere saker som angikk dem som var tilstede. Olavs menn fra skipene kom opp på tinget og gikk mot gjestene som hadde vært med på gjestebudet. Olav fortalte dem at han var blitt bedt på Frostatinget om å blote sammen med dem. Han ønsker derfor å blote det største offeret som var mulig, og ramset deretter opp navnene på stormenn han ville blote. Det var Orm Lyrgja fra Melhus, Styrkår fra Gimsan, Kår fra Gryting, Asbjørn Torbergsson fra Værnes, Orm fra Ljoksa, Halldor fra Skjerdingsstad, og fem andre. De hadde ingen mulighet til å kjempe mot Olavs menn, og de måtte vende seg til kristendommen og bort fra bloting, eller bli drept. Olav holdt dem til fange helt til han hadde mottatt sønner, brødre eller andre frender som gisler.⁹⁶

Odd munk legger dette gjestebudet til et helt annet tidspunkt, mellom Gulatingssamlingen og Dragseidstinget. Dette skal ha skjedd nær juletider, og fremgangsmåten er den samme som i *Heimskringla*, men noe mindre dramatisk. Det fortelles ikke noe om at Olav tok gisler, tvert imot

⁹³ Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 65, 66

⁹⁴ OM: kap 56

⁹⁵ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 262

⁹⁶ Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 67

dro stormennene hjem og holdt fast på troen.⁹⁷

Fortellingen finner vi også i *Flatøyboka*, som også hevder dette skjedde rundt juletider. Kronologien er lik *Heimskringlas*, og vi finner også her fortalt hvordan Olav tok gisler av stromennene for å sikre at det holdt løftene de blir tvunget til å godta.⁹⁸

2.2.9 Ting på Mære

Olav reiste i følge *Heimskringla*, til Mære som avtalt på Frostatinget, og han hadde med seg hele hæren. Der møtte han alle de trønderhøvdingene og storbøndene som var ansvarlige for blotene som ble holdt der. Men før blotet startet stevnet Olav til ting, og begge partene møtte opp på tinget i fulle våpen. Olav krevde at bøndene skulle ta imot kristendommen. Bøndene, med Jernskjegge i spissen krevde på sin side at Olav skulle blote. Det endte med at Olav foreslo at de skulle gå til hovet. Der gikk Olav og noen av mennene hans inn, sammen med noen av høvdingene. Der sto flere gudebilder prydet med gull og sølv deriblant et bilde av Tor. Olav og mennene hans rev plutselig ned gudene, og utenfor ble Jernskjegge drept. Da folket så at Jernskjegge ble drept turde de ikke å gå mot Olav, og alle ble døpt, og Olav tok gisler blant dem. Det fortelles at Olav gjorde forlik med Jernskjegges frender, og forliket gikk ut på at Olav skulle gifte seg med Jernskjegges datter Gudrun. Bryllupet ble holdt, men etter at hun prøvde å ta livet av Olav måtte hun dra fra ham. Jernskjegge ble hauglagt på Austrått på Ørlandet.⁹⁹

Olav hadde i følge Odd munk dratt til Lade etter Frostatinget, men nå kom kongen til Mære med skipet Ormen Lange. Det var samlet over tre hundre mann på det stedet hvor blotet skulle finne sted. Der var det gjort klart for menneskeofring, og Olav bad om å få gå inn i hovet sammen med «blotbispen» for å se hvordan det så ut der inne. Der fikk han se gudebildet av Tor, og Olav ødela det med ei øks. Samtidig ble Jernskjegge drept utenfor. Olav bød nå at stormennene og konene deres skulle ofres, og disse ble da så skremt at de lot seg døpe. 600 menn ble døpt her, foruten kvinner og barn, forteller Odd munk. Etter at Jernskjegge var drept og kongen hadde giftet seg med Tyre, skilte han seg fra Gudrun, datter til Jernskjegge.¹⁰⁰

Fortellingen i *Flatøyboka* har med en stor mengde detaljer og referat fra talene som skal ha blitt holdt på tinget på Mære. Odd munk har ikke nevnt tinget som skal ha blitt holdt her, men

⁹⁷ OM: kap 33

⁹⁸ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 267

⁹⁹ Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 68-71

¹⁰⁰ OM: kap 56

Flatøyboka gjør det klart at det var et ting, og det virker som at det var planlagt på Frostatinget at det skulle holdes ting i forbindelse med blotet. Her fortelles det også at det var gjort klart for menneskeofring, og det var samlet flere trelle som skulle ofres. Her var stormenn fra hele Trøndelag samlet, og tinget ble åpnet med høytidelige formler for å sikre fred. Det nevnes at begge parter var bevæpnet på dette tinget. Etter dette forkynte Olav sitt kristendomsbud, Skjegge talte deretter mot Olav, og minnet ham på hva de var blitt enige om på Frostatinget. Etter dette gikk Olav inn i hovet, sammen med noen av mennene, men alle var ubevæpnet, med unntak av Olav, som hadde med seg en «refpi», en slags piggstav, med et økseblad. I hovet var det et gudebilde av Tor, oppstilt midt mellom de andre gudebildene. Tor skal ha vært plassert i en vogn som var spent bak to geiter og vakkert utsmykket. Skjegge fristet Olav til å undersøke gudebildet nærmere, og Olav fulgte oppfordringen. Skjegge fornærmet da Olav med å antyde at han var Tors kusk. Olav ble rasende og knuste gudebildet av Tor, og Olavs menn trengte inn i hovet og knuste resten av gudebildene. Skjegge ble drept ved inngangen til hovet da han forsøkte å komme seg ut. Olav talte deretter til folkemengden, som ikke våget å gå imot Olav, da Skjegge var blitt drept. Dermed lot de seg døpe og Olav tok gisler i pant, og sendte soldater sammen med prester ut til bygdene for å gi opplæring i kristendommen. Olav inngikk i ettertid forlik med Skjegges slektninger, hvor de avtalte at Olav skulle gifte seg med Skjegges datter, Gudrun.¹⁰¹

Kildene er enige om at hendelsene på Mære starter med et vedtak på Frostatinget, og *Flatøyboka* og *Heimskringla* forteller at det også ble holdt et ting på Mære, men Odd munk nevner ikke dette eksplisitt. *Flatøyboka* og Odd munk forteller at det skulle ofres mennesker her. Odd munk nevner ikke at Olav tar gisler, dette nevnte han heller ikke i forbindelse med gjestebudet på Lade. Odd munks beretning skiller seg også ved at det her nevnes at Olav var gift med (Jern)Skjegges datter før hendelsene på Mære.

2.2.10 Kristningen av Hålogaland

Heimskringla forteller om hvordan to håloyger som het Sigurd og Hauk bortførte den håloygske stormannen Hårek, og tok ham med seg til kong Olav. Der lot Hauk og Sigurd seg døpe, men Hårek nektet. Olavs framferd mot Hårek er forholdsvis mild. Dette skyldes i følge Olav at de to er i slekt, men også at Olav ikke vil at det skal sies at Hårek ble tatt ved svik. Men Olav advarte om at han ville komme til Hålogaland den sommeren. Hårek var god venn av Øyvind Kinnriva, og de avtalte å møtes, men da Øyvind kom til Hårek dukket Olavs menn opp og tok Øyvind med seg. Han ble ført til Olav, som prøvde å overtale Øyvind til å omvende seg til kristendommen. Øyvind nektet, og det

¹⁰¹ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 268-270

endte med at Olav drepte Øyvind ved å sette et fat med glødene kull på magen hans. Kongen dro deretter oppover langs Hålogalandskysten og holdt ting overalt hvor han kom og bød folk ta imot kristendommen. Da han kom til Tjøtta, tok han inn hos Hårek og der ble Hårek, og alle mennene hans døpt. To andre mektige høvdinger holdt også til i Hålogaland. Den ene var Tore Hjort, den andre het Raud og disse nektet å omvende seg og kjempet mot Olav. Tore ble drept i slag, mens Raud ble drept ved at en orm ble ført inn i munnen hans.¹⁰²

Vi finner også denne fortellingen hos Odd munk, men da like etter Olavs besøk på Avaldsnes, og før Frostatinget. Sigurd og Hauk var kommet fra England og ble tatt til fange av Olav. Olav hadde forsøkt å omvende dem men de hadde nektet, og deretter hadde de to forsvunnet. De dukket senere opp hos Hårek, og en dag kidnappet de Hårek med til Olav. Kongen forsøkte å overtale Hårek til å ta imot den nye troen. Hårek skulle få både vennskap med kongen og makt over to fylker, men Hårek nektet, og også da han ble tilbudt tre fylker. Men da han ble tilbudt fire fylker gikk han med på forslaget, og ble døpt, og han vendte seg vekk fra bloting. Deretter tok Hårek Øyvind Kinnrive til fange og tok han med til Olav. Olav tilbød ham så mye som fem fylker for å omvende seg, men Øyvind nektet fortsatt. Da drepte Olav Øyvind ved å sette et vaskefat med ild på ham. Olav dro etter dette sammen med Jon bisp og Hårek nord i Hålogaland, hvor de kom i strid med Tore Hjort, som ble drept. Denne kampen har en overnaturlig slutt da det beskrives som at Tore ble til en hjort under striden. Tores område ble deretter tildelt Hårek.¹⁰³

Når det gjelder Raud, må han være den samme som Odd kaller Roald, men denne hendelsen skjer i Odds beretning, etter seidmennene var blitt drept på Nidarnes. Han forteller at det fantes en annen stor blotmann, Roald fra Godøy. Olav og biskop Jon bestemte seg for å dra og møte Roald. Men motvind hindret dem. De ba til Gud og fikk medvind. Deretter møtte de store bølger. Biskopen tok vann i et kar, velsignet det og kastet det på sjøen. Da stilnet bølgene. De kom til Roald og forsøkte å overtale ham til å ta imot kristendommen, men Roald nektet, og det endte med at han ble hengt.¹⁰⁴ Historien med ormen som ble brukt til å drepe Raud (Roald) blir hos Odd langt til et annet sted og tidspunkt. Odd forteller at dette skjedde på et ting nær Moldefjorden, hvor en som het Roald, men ikke den samme som Roald på Godøy, ble drept da han nektet å omvende seg. Da kongen påbød kristendommen i den samme bygda, talte en mann mot kongen, og Olav drepte ham da med en orm.¹⁰⁵

¹⁰² Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 75-80

¹⁰³ OM: kap 47

¹⁰⁴ OM: kap 39

¹⁰⁵ OM: kap 58

Det fortelles også i *Flatøyboka* om kristningen av Hålogaland. Innledningen er også her at Olav fanget Hauk og Sigurd. Olav forsøkte å overtale dem til å ta imot kristendommen, men de nektet. De forsvant plutselig fra fangenskapet og dukket opp hos Hårek på Tjøtta, som de kidnappet og tok med til Olav. Hårek nektet å omvende seg, og Olav lot ham gå, men lovet at han ville komme samme sommer til Tjøtta. Sigurd og Hauk ble etter dette døpt. Hårek lurte Øyvind Kinnriva i samme fellen som han selv var lurt i, og tok ham med til Nidaros. Olav forsøkte å overtale Øyvind til omvendelse, men han nektet, og det endte med at han blir drept, slik det ble fortalt i *Heimskringla* og hos Odd munk. Olav reiste etter dette til Hålogaland og på Tjøtta ble Hårek og alle hans menn drept. *Flatøyboka* forteller at alt folk fra alle kanter ble kalt sammen, men ingen våget å gå imot kongen. Hårek ble kongens lendmann, og deretter dro kongen nordover til Tore Hjort i Vågan og Raud fra Godøy. Tore blir drept i slag, mens Raud blir fanget og drept ved at en orm blir ført inn i munnen hans.¹⁰⁶

Som vi ser er det mange felles trekk i de ulike beretningene om kristningen av Hålogaland. Olav gikk svært hardt fram, og tre stormenn ble drept, Øyvind Kinnriva, Raud fra Godøy og Tore Hjort fra Vågan. Fortellingen har mange overnaturlige innslag, men dette trenger på ingen måte å bety at Olav ikke bidro til drapet på minst tre av Hålogalands stormenn. De overnaturlige hendelsene kan tolkes som en måte å rettferdiggjøre Olavs handlinger for ettertiden.

2.2.11 Ødeleggelse av Frøyskult i Trøndelag

Det finnes en beretning hos Odd munk hvor han forteller at Olav oppdaget at noen trønderne som fulgte ham, ennå trodde på Frøy. Olav skyndte seg inn til land og ødela hovet. Han tok med seg gudebildet av Frøy og ødela det foran mennene. De omvendte seg da til kristendommen.¹⁰⁷

Vi finner dette også beskrevet i *Flatøyboka* som foreller, i likhet med Odd munk, at dette hendta da kongen vendte hjem etter drapet på Tore Hjort og Raud. Men *Flatøyboka* forteller at Olav innkalte til ting da han oppdaget dette. De gikk til en annen del av Trøndelag hvor det fantes et lite hov, og der ble et gudebilde av Frøy ble tilbedt. Olav tok dette med seg ned til ei strand. Det var hester der, og kongen red på en av hestene til hovet og de gikk inn og rev alle gudebildene ned fra plassene sine, men gudebildet av Frøy tok de med seg til tingstedet. Da folket var samlet hentet Olav gudebildet av Frøy, og spurte hva de så i denne trestokken, deretter knuste han det. Olav fortalte trønderne om hvordan Frøyskulten oppstod i Sverige. Noen av mennene der gav sin tilslutning til

¹⁰⁶ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 311, 316-320

¹⁰⁷ OM: kap 49

Olav, men det kom også store soldatstyrker dit, etter avtale med Olav, og tingmennene hadde ikke styrker som kunne måle seg med dette. De hadde ikke annet valg enn å la Olav få viljen sin.¹⁰⁸

Denne fortellingen finnes ikke i *Heimkringla*.

2.2.12 Olavs leidangsbud før Svolder

Beskrivelsene av Olav i møte med tingene har stort sett hatt sammenheng med kristningsprosessen. Men under Olav finner vi også tingsamlinger med utgangspunkt i militære formål. *Heimskringla* forteller at Olav lyste til ting i Nidaros, og krevde leidang utenfor landet om sommeren. Han sa med en gang hvor mange skip han ønsket skulle komme fra fjorden. Han sendte også bud til nord og sør for å by ut hærstyrker. Da Olav deretter seilte sørover fikk han følge av Erling Skjalgsson, og fra øst kom Torgeir og Hyrning. Kampanjen endte med slaget ved Svolder, hvor Olav ble drept.¹⁰⁹

Odd munk beretter at Olav lot det gå bud over hele riket om hærstilling og at han fikk 120 skip. Torgeir og Hyrning kom østfra. Kongen seilte sørover langs kysten, og kom til Moster. Så reiste haan østover til møteplassen for kongene, som lå ved Götaelven.¹¹⁰

Flatøyboka forteller også at kongen holdt ting i byen og Olav fortalte at han ville dra ut med flåten den sommeren. Her påla han de forskjellige fylkene i Trøndelag å skrive ut leidangen og innkalte et bestemt antall menn. Så ble menn sendt til sørlige, nordlige og innenlandske deler av landet, samt kysten for å skrive ut mannskaper og styrker. Han dro deretter sørover, via Moster og Jæren og hvor han møtte Erling Skjalgsson. Ragnvald Ulvsson kom fra vester-gøtland og giftet seg med Ingebjørg, Olavs søster. I følge *Flatøyboka* ble reisen sørover stadig forsinket.¹¹¹

Historia Norvegiae har som utgangspunkt at danekongen Sven hadde gitt hele Sjælland som medgift til Olav etter bryllupet med Tyre, men nå hadde han endret mening. Olav bød derfor ut leidang fra Trøndelag og Gulatingslagdømmet, mens han selv samlet østlendingene. Det fortelles at da noen få skip fra Gulatingslagen var kommet, la kongen ut og håpet de andre ville komme etter. En interessant opplysning i denne beretningen er at da gulatingsmennene kom til landegrensen, nektet de å dra ut av landet. Hovedgrunnen skal ha vært at høvdingene hadde forlatt dem. Olav måtte derfor søke hjelp i Vendland.¹¹²

¹⁰⁸ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 322-326

¹⁰⁹ Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 93

¹¹⁰ OM: kap 66

¹¹¹ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 352, 366-371

¹¹² HN: s 35

Ut fra det kildene forteller oss om dette leidangsbudet, virker det som at Olav har problemer med å skaffe de nødvendige styrker som trengs for et slag mot alliansen som har dannet seg mot ham, bestående av dansker, svensker og Eirik jarls menn. Han forsøkte derfor å skaffe seg forsterkninger hos Sigvalde jarl i Vendland, som var gift med søsteren til Olavs tidligere kone Geira. Men jarlen støtter i følge kildene hovedsaklig danskekongen, og hjelpen han fikk var ikke tilstrekkelig. Olav havner i bakhold ved Svolder og blir drept.

2.2.13 Drøfting av Olav Tryggvasons forhold til tingsystemet

Dersom vi skal fokusere på sentrale hendelser i overgangen fra et hovedsaklig hedensk samfunn, til et kristent samfunn, kan vi ta utgangspunkt i enkelte hendelser. Siden tingmøtene var et forum som omhandlet ulike politiske og juridiske anliggender, vil man ikke kunne snakke om rene «kristningsting». Men kristningen har allikevel ofte hatt innvirkning på både det politiske og det juridiske plan innenfor området tinget ble avholdt.

Sagaene tegner et bilde av Olav Tryggvason som en konge som i stor grad bruker vold og trusler som et virkemiddel under tingsamlingene, særlig i forbindelse med kristningen. Dette ser vi eksempler på nord i Viken, i Agder, ved Dragseid, i Trøndelag og i Hålogaland. Han inngikk avtale med stormenn og slektninger øst i Viken og i Rogaland og Hordaland, hvor han giftet bort søstre som en del av alliansen. Det har sannsynligvis medført at disse ble underkonger under Olav. Sagaene beretter også om drap på stormenn i Trøndelag (Jernskjegge), Hålogaland (Tore Hjort, Øyvind Kinnriva, Raud), muligens nordvestlandet (Raud), og vi kan kanskje også nevne drapet på Øyvind Kelda, som kan ha hatt religiøs og politisk innflytelse i området rundt Tunsberg. Det fortelles også om konkrete drapstrusler mot stormenn i Trøndelag og Hålogaland. Olav skal ha ødelagt gudebilder og hov på Lade, Mære, og et annet, uspesifisert sted i Trøndelag, men også nord i Viken fortelles det om ødeleggelse av hellige gjenstander.

Det er vanskelig å vite i hvilken grad Olav handlet ut fra en genuin religiøs oppfatning, eller om kristendommen blir en del av et politisk prosjekt. Faktorer som taler for det første er at Olav risikerer å miste kongemakten. Vi kan gå ut fra at Olav har hatt god kjennskap til Håkons kristningsprosjekt noen år tidligere, og har forsøkt å unngå å gjøre de samme «feilene» som Håkon. Hos Adam av Bremen finner vi opplysninger som kan så tvil om Olavs kristentro. Her fortelles det at Olav kan ha vendt seg bort fra kristentroen. Han skal ha vært så opptatt av å tyde tegn fra fuglevarsler at han fikk tilnavnet «Kråkebein». Samtidig vet vi at Adam fikk mange av opplysningene fra en av Olavs fiender fra Svolder, nemlig danekongen Svein. Det fortelles at Svein

senere gjorde slutt på avgudsdyrkelsen i Norge og innførte kristendommen.¹¹³

Sannsynligvis har Olav sett på seg selv som kristen, men nøyaktig hva som ligger i dette på Olavs tid er usikkert. Samtidig kan den politiske fordelen kristendommen ga, både rikspolitisk og utenrikspolitisk, ha vært viktig for Olav. Karl den store hadde gjort suksess i Frankerriket med kristendom som et politisk virkemiddel. Karl hadde ikke bare hatt stor grad av kontroll over de geistlige, men tilstrebet også å få kontroll over rikets folkeforsamlinger, spesielt for å svekke de lokale stormennenes makt. Olav hadde sin oppvekst utenfor Norge, og det er liten tvil om at han har kjent til Karl den stores bedrifter på kontinentet. Olav har sannsynligvis også forsøkt å skaffe seg større kontroll over folkeforsamlingene, det vil si tingene, i Norge.

Forskjellen fra Håkon den gode er betydelig, da det ikke er kjent at Håkon verken ødela helligsteder, eller tok livet av stormenn. Tvert i mot ser Håkon ut til å ha respektert gamle lover, skikker og tingordningens prosedyrer. Tar vi utgangspunkt i Håkons oppvekst i forhold til Olav er disse svært forskjellige. Håkon vokste opp i kong Adalsteins hoff, og det er ikke kjent at Håkon dro på plyndringstokt slik det fortelles at Olav gjorde. Bakgrunnen til de to kongene er forskjellige, det samme gjelder for deres måte å forholde seg til tingsystemet i Norge. Olav har hatt fordelen av å kjenne til hva som ikke fungerte under Håkons forsøk på å kristne Norge. Det er under tingsamlingene vi ser denne forskjellen i praksis. Det er liten tvil om at Olav hadde en bevisst strategi hvor han søker en større kontroll over avgjørelsene som ble tatt på tingene. Sannsynligvis har dette også sammenheng med å redusere stormennenes makt i landet. Olavs virkemidler er bruken av militærmakt, trusler og vold mot tingforsamlingen eller stormennene. Som allerede nevnt vil vi i neste del av oppgaven se i hvilken grad kristningen er en del av den samme strategien, med tanke på å skaffe seg større kontroll over stormennene i landet.

¹¹³ Adam av Bremen 1997 kap 40, 41

2.3 Olav Haraldsson

2.3.1 Sikring av kongemakt på Vestlandet

Olav hadde i følge *Den store sagan om Olav den hellige* kommet i land ved øya Selja, etter å ha forlatt England og krigen som foregikk der. Olav dro sørover gjennom Ulvesundet da han fikk høre at Håkon jarl var i Sogn, og Olav møtte Håkon i Sandungsundet ved Fjaler. Dette området ligger like nord for Gulen, og dette området markerer også grensen til Erling Skjalgssons maktområde. Erling Skjalgsson hadde kjempet på Olav Trggvasons side mot Eirik og Svein jarl i slaget ved Svolder, men hadde nå inngått forlik med jarlene. Forliket var forseglet med ekteskap mellom Erlings sønn Aslak og Svein jarls datter Sigrid.¹¹⁴

Øya Selja, som Olav i følge sagaen kommer til, er nevnt i forbindelse med Olav Tryggvason, som skal ha bygd en kirke der med utgangspunkt i sagnet om St. Sunniva. I sagaen nevnes verken Olav Tryggvason eller St. Sunniva i forbindelse med Olav Haraldssons landgang på Selja.

Sagaen forteller videre at da Olav kom til Norge klarte han å fange Erik jarls sønn, Håkon, og fikk Håkon jarl til å gi sin del av Norge i bytte mot å bli frigitt. Det er ikke unaturlig å tenke at det kan ha eksistert en avtale mellom Knut og Olav, med utgangspunkt i sagaenes fortelling. De tilsynelatende tilfeldighetene som råder rundt Olavs møte med Håkon gir grunnlag for å se på dette som sannsynlig.¹¹⁵ *Flatøyboka* forteller også at Olav hjalp kong Knut med å vinne London, og som belønning skulle Olav få den delen av Norge som Eirik jarl hadde hatt, men som etter Eiriks reise til England var kontrollert av sønnen Håkon.¹¹⁶ Uansett hva som lå bak, hadde Olav nå legitim rett på Håkon jarls del av Norge. For Olavs del blir det derfor nødvendig at folket får vite om dette og i denne forbindelse står tingene sentralt. Olav hadde sikret seg vitner til hendelsen, og disse skulle bekrefte Olavs ord på tingsamlingene.

Sagaen forteller at:

«Kong Olav Digre snudde nå øst langs landet og hadde stadig ting med bøndene. Mange gikk ham til hånde, men noen av dem som var Sveins frender eller venner talte i mot. Av den grunn reiste Olav snarest østover til Viken, holdt hæren sin inn i Viken, satte skipene sine opp og søkte innover i landet.»¹¹⁷

Det er tidligere fortalt i sagaen at Olav kom til landet med to knarrer og 260 mann i fulle brynjer. Motstanden Olav møter her på tingene skyldes sannsynligvis at dersom tingene hyller Olav til

¹¹⁴ I DSOH er navnet Sigrid byttet om med Gunnhild.

¹¹⁵ DSOH: s 64ff

¹¹⁶ Flb: Olafs Saga hins helga, kap 20

¹¹⁷ DSOH: s 72

konge, vil det bety et åpent brudd og krig med Svein jarl, og dermed også Erling Skjalgsson. Det beskrives ikke hvilke ting det her er snakk om, men at det går frem at det er snakk om flere tingsamlinger.

Flatøyboka forteller på samme måte at Olav først landet ved Selja, deretter dro han sør til Saudnungsund, hvor han fanget Håkon jarl. *Flatøyboka* følger *Heimskringla* i denne delen av beretningen, og forteller også hvordan Olav seilte videre østover til Viken, og til Ringerike.¹¹⁸

Fagerskinna forteller også at Olav landet på Sæla (Selja), men antallet menn han har med oppgis til 140. De fanget Håkon jarl ved Saudungsundet, og krevde riket i bytte mot Håkons frihet. Men det fortelles ikke at Olav holdt ting med folket på Vestlandet, derimot at Olav reiste til Viken etter hendelsen med Håkon jarl.¹¹⁹

Opplysningene om Selja og hvordan Håkon jarl ble fanget blir også beskrevet av Teodoricus munk. Han sammenligner hvordan Olav ble valgt til konge, med hvordan romerne valgte keiseren, ved at hæren utropte keiseren og gav ham tittelen. Dessuten forteller han at Olav unngikk å reise til Trøndelag da han visste «hvor ustadige de var». Derfor dro han inn i landet til stefaren Sigurd og mora Åsta.¹²⁰

Den legendariske Olavssaga nevner at Olav kom til Selja, og at det var 140 mann med ham. Også her overrasker de Håkon jarl i Saudungsundet og krever landet. Det fortelles ikke at Olav holdt ting med folket på vestlandet, men at han reiste øst i Viken, og derfra opp til Ringrike til Sigur og Åsta.¹²¹

Ågrip forteller også at Olav først kom til Sæla (Selja) og at han etter dette overrasket Håkon jarl i Saudungsundet. Ågrip forteller i motsetning til de andre kildene at Olav gav Håkon Suderøyene, hvor han satt som konge resten av livet.¹²²

2.3.2 Sikring av kongemakt på Opplandene

Det fortelles i *Den store sagaen om Olav den Hellige* at Olav reiste til Viken, hvor sagaen forteller at faren Harald Grenske hadde hatt sitt rike. Olav oppsøkte stefaren Sigurd Syr, og de holdt stevne

¹¹⁸ Flb: Olafs Saga hins helga, kap 30-32

¹¹⁹ Fsk: kap 28

¹²⁰ TM: kap XV

¹²¹ DLOS: kap 19-22

¹²² Ågr: kap 23

sammen. Alle småkongene i Opplandene ble innkalt, og de diskuterte om de skulle støtte Olav eller ikke:

«Etter dette sto den ene etter den andre opp og talte, og det endte til slutt med at de fleste var ivrigere etter å binde seg til fellesskap med Olav. Han lovet dem sitt fullkomne vennskap, og rettarbøter om han ble enekonge over Norge. Dette bandt de seg med ed seg i mellom.»¹²³

Her ser vi at Olav tilbød kongene vennskap og rettarbøter dersom de støttet ham. Først etter denne avtalen med småkongene ble det innkalt til tingsamling for resten av folket.

«Etter dette stevnet kongene ting. Der bar Olav fram for almuen planene sine, og at han mente å ha krav på kongeriket. Han ba bøndene om å ta ham til konge over landet. Til gjengjeld lovet han å holde de gamle lover og verge landet mot utenlandsk hær og høvdinge. Om dette talte han lenge og klokt. Talen ble mottatt med bifall. Så sto den ene etter den andre av kongene opp og talte samme sak for folket. Det endte med at Olav ble gitt kongenavn over hele landet, tilkjent ham etter opplandsk lov.»¹²⁴

Olavs argumenter på tinget dreide seg om at han ville holde de gamle lovene, og verge landet. Selv om tingalmuen her beskrives som støttende, ville det i realiteten neppe vært lett for tinglyden og gå i mot kongenes vedtak, spesielt nå da høvdingene også støttet Olav. Sagaen forteller at Olav dro til Trøndelag etter dette.

Den legendariske Olavssaga har en noe annen versjon av hendelsene på Opplandene. Det fortelles at han gav mange av stormennene der mye sølv og gull, og at mange ble vennene hans. Men når det gjelder fylkeskongene der, forteller sagaen at Olav etter råd fra Sigurd, tok elleve kongsbårne menn til fange og ga dem valget mellom å oppgi å kalle seg konger, eller å bli drept, lemlestet eller sendt i utlegd. Etter dette ble Olav tatt til konge på Opplandene, som etterfølges av slaget mot Svein jarl ved Nesjar.¹²⁵ *Fagerskinna* forteller ikke noe annet om Opplandene enn at Olav oppholdt seg hos Sigurd, og at han derfra dro til Trøndelag før jul.¹²⁶

Flatøyboka forteller hvordan Olav kom til Sigurd Syr og Åsta på Ringerike. Olav fortalte Sigurd og Åsta om hvordan han ville bli konge over hele Norge. Olav spurte om han burde ta saken opp med folket eller først med småkongene på Opplandene. De blir enige om å samle alle småkongene. Brødrene Rørek og Ring styrte Hedmark, Gudrød styrte Gudbrandsdalen, og Sigurd Syr var høvding i Ringerike. Når det gjelder hvem som styrte over Romerike, Toten og Hadeland, eller hvem som styrte over Valdres, får vi ikke vite noen navn. Tinget med småkongene ble holdt på

¹²³ DSOH: s 82f

¹²⁴ DSOH: s 82f

¹²⁵ DLOS: kap 22-23

¹²⁶ Fsk: kap 29

Hadeland, og Sigurd forsøker å overbevise de andre kongene om at Olav vil kunne klare å vinne makten over hele Norge. Da Rørek talte la han vekt på at det ikke nødvendigvis var bra at all makten ble konsentrert rundt én person. Et eksempel Rørek kommer med er hvordan Olav Tryggvason undertrykte alles frihet gjennom et hardt og brutalt styre, hvor han ikke lettet på Harald Hårfagres lover, og forbød dem å dyrke forfedrenes guder. Broren Ring talte til Olavs fordel, og kongene ble tilslutt enige om å støtte Olav. Det er ikke usannsynlig at de inngikk en avtale om at disse skulle være Olavs underkonger i et norsk kongerike. Deretter ble det holdt ting med resten av folket, hvor Olav lovte dem utvidede rettigheter. På en offisiell seremoni ble Olav tatt til konge over Opplandene etter de gamle opplandske lovene.¹²⁷

Det er interessant at det ikke nevnes noe om Olavs kristningsprosjekt her. Som vi husker brukte Olav Tryggvason anledningen til å annonsere sitt kristningsprosjekt da han var hos sine frender på Østlandet. Det kan hende at noen av disse kongene allerede var kristne på dette tidspunktet, men mye tyder på at det ikke var tilfelle. Dette går fram av handlingen senere, hvor det fortelles hvordan Olav gikk fram for å kristne flere av områdene som lå under overnevnte småkongers herredømme. Med tanke på den senere motstanden virker det som at Olav har unngått å nevne sitt kristningsprosjekt for de Opplandske småkongene, og for folket. Olav hovedprioritet har her vært å sikre seg kongemakten over Norge.

2.3.3 Forsøk på å vinne kongemakten i Trøndelag

Olav reiste til Trøndelag, i følge *Den store sagaen om Olav den Hellige*, og han hadde med seg vitner som kunne fortelle om Håkon jarls løfte.

«Kong Olav kom ovenfra ned i Oppdal med sin hær og kom ned til Orkdal. Han holdt ting med bøndene og bød at de skulle ta imot ham. Han førte fram vitner som hadde vært med da Håkon jarl med svoren ed hadde latt Olav få den delen av landet han hadde – det Eirik jarl før hadde hatt. Det var fire fylker i Trøndelag: Orkdølafylke, Gauldølafylke, Strindafylke og Øynafylke. Mange menn gav ham en god velkomst, men noen talte mot, og noen flyktet bort.»¹²⁸

Til tross for disse vitner, blir Olav i følge sagaen ikke tatt til konge i disse fylkene, tvert imot møtte han motstand Dette kan skyldes at Svein jarl holdt til like ved. Anerkjennelse av Olav kunne bety krig med Svein jarl. Og med det risikerte folket også krig med både Erling Skjalgsson og Einar Tambarskjelve i tillegg. Einar var gift med Svein jarls søster Bergljot.

Heimskringla forteller om en militær oppstand mot Olav i Trøndelag. I Olavs tale til motstanderne

¹²⁷ Flb: Olafs Saga hins helga, kap 32-36

¹²⁸ DSOH: s 85

ser vi viktigheten av vitner:

«Det var vel gjort av dere bønder at dere gir meg høve til å tale med dere, for jeg ville si dere noe om hva ærend jeg har i Trondheimen. Det er nå for det første dette at jeg er sikker på dere alt har hørt at Håkon jarl og jeg møttes i sommer, og at dette møtet vårt endte med at han gav meg hele det riket som han eide her i Trondheimen, og det er som dere vet Orkdølafylket, Gauldølafylket, Strindafylket og Øynafylket. Jeg har vitner på det her, menn som var tilstede, og som så mitt og jarlens handtak og hørte ord og eder og hele avtalen som jarlen gjorde med meg.»¹²⁹

Folket hadde valget mellom å gi Olav kongemakten han gjorde krav på, eller kjempe mot ham. Det endte med at det ikke ble kamp, folket overga seg, og tok Olav til konge i de fylkene han gjorde krav på. Denne fortellingen om den militære mønstringen mot Olav i Trøndelag finnes kun i *Heimskringla*. Olav var nær ved å fange Svein jarl under et juleveitsle i Steinkjer, men det endte med at Svein klarte å jage Olav bort fra Trøndelag. Olav dro sørover gjennom Gudbrandsdalen, til Hedmark, hvor han overvintret.

Som allerede nevnt forteller ikke *Den legendariske Olavssaga* om hendelsene i Trøndelag. Det gjør derimot *Fagerskinna*, som forteller at Olav overrasket Svein jarl på juleveitsle, og at han holdt ting med inntrønderne, som tok ham til konge. Men da Svein jarl kom tilbake med styrker flyktet Olav via Orkdal til Opplandene.¹³⁰

2.3.4 Slaget ved Nesjar

Den store sagaen om Olav den Hellige, Fagerskinna og *Flatøyboka*¹³¹ legger slaget ved Nesjar etter Olavs reise til Trøndelag, men også *Den legendariske Olavssaga*, *Ågrip* og Theodoricus Munk nevner dette slaget.¹³² *Den store sagaen om Olav den Hellige* forteller at Svein jarl bød ut leidang i Trøndelag og fikk med seg mye folk, og lendmennenes deltagelse blir nevnt spesielt. Einar Tambarskjelve skal ha vært med fra Trøndelag, og Erling Skjalgsson skal ha vært med fra Rogaland, sammen med mye folk. Svein jarl holdt ting langs hele kysten for å få med seg folk.

Fagerskinna forteller at Svein bød ut leidag fra Trøndelag og Hålogaland og dro sørover hvor han holdt ting med bøndene. *Den legendariske Olavssaga* forteller at Svein samlet sammen folk og for sørover. På ferden hadde han med seg Erling Skjalgsson, Einar Tambarskjelve, Kalv Arnesson og Hårek fra Tjøtta. Svein dro sørover og hadde ting mange steder. En opplysning som ikke nevnes i andre kilder er at Svein bød ut leidang, men hadde store vanskeligheter med å få tak i folk. I tillegg

¹²⁹ Hkr: Sagaen om Olav den Hellige, kap 40

¹³⁰ Fsk: kap 29

¹³¹ DSOH: 89ff, Fsk: kap 29, Flb: Olafs Saga hins helga, kap 39-40

¹³² DLOS: kap 24, 25, Ågr: kap 24, TM: kap XV

fortelles det at leidangen ikke gikk ut sør for Stad. Kan hende er det her snakk om leidangen fra Gulatingslagen, selv om det ikke angis nærmere. Som vi har sett er alt Erling Skjalgsson nevnt som en av dem som dro med Svein jarl. Det kan bety at det var Erling, med sine egne skip som møtte Svein jarl, og ikke leidangsflåten.

Det berettes her videre at Svein tapte slaget, men at både han selv og Einar Tambar skjelve kom seg unna og dro til Sveariket, men at også Erling Skjalgsson, Kalv Arnesson, og Hårek unnslapp. *Den store sagaen om Olav den Hellige* forteller at Svein jarl, Einar Tambar skjelve og Erling Skjalgsson unnslapp slaget. *Ågrip* nevner kun Svein og Einar Tambar skjelve. *Flatøyboka* forteller om hvordan Svein i utgangspunktet hadde en styrke som var tallmessig overlegen Olavs. Men Olav hadde bedre krigere og bedre våpen, noe som gjorde hans personlige livgarde nærmest uslåelig. Dette kan være de samme krigerne som ble med Olav til Norge fra England, menn som sannsynligvis har vært profesjonelle krigere i mange år. Det fortelles også om Olavs skip, *Karlshode*, etter hode i skipets stavn skåret ut av Olav selv. Hodet forestilte Karl den Store. Etter seieren dro Einar Tambar skjelve og Svein jarl ut av landet. Erling Skjalgsson og mange andre lendmenn dro hjem til gårdene sine. I kvadet *Nesjarviser* nevnes slaget mellom Svein og Olav, og også skipet Karlshode.¹³³ I kvadet finner vi også informasjon som tyder på at Olav ble tatt til konge over de fire fylkene i Trøndelag, da noen av trønderen anklages for å ha sveket kongen.¹³⁴

Hendelsene ved Nesjar kan fortelle oss mye om Olav Haraldsson. For det første hadde han en meget dyktig, og godt utrustet gruppe krigere, gode nok til å slå en tallmessig overlegen styrke, slik tilfellet var på Nesjar. Olav har i militær sammenheng en lang erfaring som kriger på kontinentet. For det andre ser vi hvordan Karl den store sannsynligvis har vært et forbilde for Olav, han oppkaller ikke bare skipet sitt etter Karl, men også sønnen, Magnus, var oppkalt etter *Karlamagnus*, som Karl den store ble kalt. Av andre opplysninger ser vi at både Sigurd Syr og Kjetil Kalv nevnes som deltagere i striden på Olavs side. *Flatøyboka* forteller at Kjetil Kalv fra Ringnes var søstersønn til biskop Grimkjell og fetter til biskopene Jon og Åsgaut.¹³⁵ Grimkjell var biskopen som sammen med Olav satte *Kristenretten* på Moster. Kjetil Kalv giftet seg senere med Olavs halvsøster Gunnhild.

2.3.5 Olav blir konge fra vest i Viken til Agder og tas til konge i Trøndelag

Olav dro, etter slaget ved Nesjar, vest i Viken og ble tatt til konge på tingene der. Deretter dro Olav

¹³³ Hkr: Sagaen om Olav den Hellige, kap 49f

¹³⁴ Fsk: kap 29, v. 134

¹³⁵ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 403

langs kysten til Agder, men der fikk han høre at Erling Skjalgsson hadde samlet mye folk hos seg. Han dro derfor til Trøndelag, forteller *Den store sagaen om Olav den Hellige*.¹³⁶ *Flatøyboka* følger den samme kronologien, ved at Olav dro langs kysten til Lindesnes, holdt ting og ble tatt til konge hvor enn han kom. Fra Lindenes dro Olav til Trøndelag.¹³⁷

Det fortelles i *Den store sagaen om Olav den Hellige* at da Olav kom til Trøndelag møtte han ingen motstand, men han var usikker på om han hadde tillit hos folket, spesielt hos inntrønderne. Disse hadde tatt ham til konge tidligere, men de hadde sveket ham før Nesjarslaget, og kjempet med Svein jarl. Men det fortelles i sagaen at Olav ble tatt til konge i Trøndelag. Da nyheten kom om at Svein jarl var død, reiste Olav rundt i hvert fylke hvor han ble tatt til konge på tingene.¹³⁸

Flatøyboka følger også her den samme kronologien som *Den store sagaen om Olav den Hellige*. Olav dro direkte fra Agder til Trøndelag, og da nyheten om Svein jarls død i Sveariket nådde Trøndelag, ble Olav tatt til konge på tingene der.¹³⁹

Fagerskinna oppsummerer kun med at Olav la hele landet mellom Elven og Gandvik under seg¹⁴⁰ mens *Den legendariske Olavssaga* på samme måte forteller at Olav la hele landet under seg og ble tatt til konge over hele Norge.¹⁴¹ *Ågrip* lar handlingen gå fra Nesjar-slaget til Olavs frieri til Astrid, datteren til Olav Svenske.¹⁴²

Grunnen til at Olav dro direkte fra Agder til Trøndelag skyldes at han ikke var forlikt med Erling Skjalgsson, som hadde kontroll over området fra Sognesjøen til Lindesnes. Etter at Olav ble tatt til konge i Trøndelag, hadde Olav politisk kontroll over området øst for Lindesnes, området rundt Viken og Opplandene, i tillegg til Trøndelag. Mer usikkert er hvilken grad av kontroll han hadde over den nordlige delen av Vestlandet. I kapitlet om Olav Tryggvason så vi at det kan ha vært en konflikt mellom Horda-Kåreætten og stormennene på Ervik. Om denne konflikten fortsatt eksisterte på denne tiden er uvisst. Olav har sannsynligvis uansett ønsket å sikre seg Trøndelag raskest mulig.

Sagaene gir uttrykk for at Olav mangler tillit til trønderne. Som vi har sett, dro Olav først rundt i de

¹³⁶ DSOH: s 98

¹³⁷ Flb: Olafs Saga hins helga, kap 41

¹³⁸ DSOH: s 98

¹³⁹ Flb: Olafs Saga hins helga, kap 41

¹⁴⁰ Fsk: kap 29

¹⁴¹ DLOS: kap 27

¹⁴² Ågr. kap 24, 25

ulike fylkene for å bli tatt til konge *etter* nyheten om Svein jarls død. Dersom vi sammenligner med Håkon Adalsteinfostre og Olav Tryggvason ser vi tydelige forskjeller. Trøndelag var det første stedet både Håkon og Olav Tryggvason ble tatt til konger i Norge. Før Håkon ble tatt til konge regjerte Eirik Blodøks, og folket både i Trøndelag og resten av landet ønsket en ny konge. Maktskiftet mellom Eirik og Håkon endte på fredelig vis da Eirik dro til England og ble konge over Northumbria. Olav Tryggvason kom til Trøndelag mens Håkon jarl satt ved makten. Møtet mellom dem endte på et mer voldelig vis, da Håkon jarl ble drept, om enn ikke av Olav direkte. Olav Haraldsson gikk som vi har sett ikke til Trøndelag først, men til Opplandene. Da han forsøkte å overta makten i Trøndelag endte det med at han måtte flykte. Når han senere kom tilbake etter Nesjarlaget, og da Svein jarl var død, hadde trønderne ikke noe alternativ.

2.3.6 Kristenretten og kristningen av Norge

I *Den store sagaen om Olav den Hellige* kan vi lese at Olav lot lese opp for seg de lovene som Håkon Adalsteinfostre hadde satt i Trøndelag, og at han gjorde endringer ut fra hva han selv syntes var best. Videre fortelles det at han satte kristenretten sammen med biskop Grimkjell, og at bøndene samtykket i lovene.¹⁴³ Dette forteller også *Flatøyboka*.¹⁴⁴

Den legendariske Olavssaga forteller at Olav satte *Sefslova* som skulle gjelde for Opplandene og øst i Viken. Sagaen opplyser etter dette at det finnes tre lover i Norge. Frostatingslova og den loven som Håkon Adalsteinfostre satte, Gulatingslova. Kristenretten nevnes ikke direkte i denne sagaen, men det er muligens innholdet fra den det blir referert til da sagaen beskriver at Olav etter råd fra biskop Grimkjell gav gods til de kirkene Olav Tryggvason hadde reist, her nevnes også fylkeskirkene.¹⁴⁵

Innholdet minner om det *Fagerskinna* forteller om: ”Han lot også bygge kirker i alle fylker og la provender¹⁴⁶ til.” og at ”Da kong Olav var blitt enekonge i Norge, lot han utarbeide lover med de viseste menns råd, og avtalte selv det som siden er blitt holdt.”¹⁴⁷

Teodoricus munk skriver følgende om Olavs lovgivning:

¹⁴³ DSOH: s 102

¹⁴⁴ Flb: Olafs Saga hins helga, kap 43

¹⁴⁵ DLOS: kap 29, 30

¹⁴⁶ Jordeiendommer, se fornote i Fsk kap 31

¹⁴⁷ Fsk: kap 31

”Han lot skrive ned lover på morsmålet, lover som var fulle av rettferd og måtehold og som den dag i dag blir holdt og æret av alle gode borgere. Han øvde rettferd mot alle, krenket ikke noe menneske, drev ikke noen til motstand og dømte ikke noen dersom hans egen ondskap og tross ikke allerede hadde dømt ham. Og for å si det kort, hans eneste mål med å styre over de dødelige var, så langt han maktet det, å lede dem til det evige livs ære.”¹⁴⁸

I *Den eldre Gulatingslova* knyttes kristenretten til et ting holdt på Moster, kalt *Mostratinget*. Her blir det referert flere ganger til lovene som Olav og Grimkjell satte på Mostratinget.¹⁴⁹ Det finnes også en referanse til Mostratinget i *Den eldre Frostatingslova*.¹⁵⁰ Historikere har hevdet at Mostratinget ble holdt i 1024.¹⁵¹

Det berettes i *Den store sagaen om Olav den Hellige, Heimskringla*¹⁵² og *Flatøyboka*¹⁵³ at Olav dro sørover langs landet fra Trøndelag, og stanset i hvert fylke hvor han holdt ting med bøndene og leste opp kristenretten. Her rensket han opp i «uskikker og hedenskap».¹⁵⁴ Det fortelles at jarlene hadde holdt gammel lov og landsrett, men at når det kom til kristendommen lot de folk gjøre som de ville. Her nevnes det også at Olav nå var tatt til konge på alle lagtingene i Norge, og at ingen talte mot ham der. Olav kom etter hvert til Karmsundet i Rogaland. Her ble det avtalt å møte Erling Skjalgsson på Kvitsøy, et møte som endte med at Olav og Erling ble forlikte, men Olav gav ikke Erling de rettigheter han hadde hatt under Olav Tryggvason og Svein jarl.

Dersom kristenretten ble vedtatt på Gulatinget før Olav forliktes med Erling Skjalgsson slik som Snorre beskriver i *Heimskringla*, vil det bety at Gulatinget vedtok lovene, selv om områdets mektigste stormann i utgangspunktet ennå var i strid med kongen. Kristendomsvedtaket hadde sannsynligvis Erling ikke store motforestillinger mot, med utgangspunkt i avtalen med Olav Tryggvason. Som vi husker vedtok Gulatinget kristendommen under Olav Tryggvason, etter avtale med Hård-Kåreætten. Men Olav Haraldsson ser ut til å henvende seg til Gulatinget uten at det forelå et forlik med Erling Skjalgsson. Politisk kan dette ha spilt en stor rolle, da dette kan bety at Gulatinget var mer uavhengig av stormennene enn det tilsynelatende var ved Olav Tryggvasons besøk noen år tidligere. Men det kan også bety at Gulatingsmennene ikke hadde makt til å stille opp mot kongen på tinget, da Erling ikke var tilstede. Kildene tegner ikke et tydelig nok bilde til å kunne konkludere hva som eventuelt var tilfelle. Dersom Mostratinget ble holdt i 1024 og kristenretten for første gang ble vedtatt på denne tingsamlingen, passer det dårlig med kronologien

¹⁴⁸ TM: kap XVI

¹⁴⁹ G: kap 10, 15, 17

¹⁵⁰ F: III, 1

¹⁵¹ se bl.a. P.A. Munch 1942 bd IV s 160

¹⁵² DSOH: s 106 Hkr: kap 60

¹⁵³ Flb: Olafs Saga hins helga, kap 45-46

¹⁵⁴ DSOH: s 106

som presenteres i sagakildene. Ettersom Olav leste opp kristenretten allerede før forliket med Erling Skjalgsson kan det ikke være den kristenretten som ble vedtatt på Mostratinget i 1024. Men Olav kan ha arbeidet med lovene allerede fra et tidlig stadium av sin regjeringstid, og vedtatt og lest opp lover knyttet til kristendommen allerede *før* Mostratinget.

Olav skal ha fortsatt østover til Viken i følge *Den store sagaen om Olav den Hellige*, og det fortelles at danene som hadde styrt landet for danekongen, dro ut av landet da de hørte at Olav var på vei. Da Olav kom holdt han ting med bøndene, alle gikk under ham og han fikk skattene som danekongen før hadde fått. Olav dro deretter fra Tunsberg (Tønsberg) til Svinesund og Ranrike. Området lå under sveakongen, og det fortelles at Olav beordret drapet på sveakongens sysselmann på et tingmøte der, noe som førte til at folket gikk under Olav. Olav sikret seg nå landet ned til Elv og øyene utenfor. Det fortelles også at Olav påbød kristenretten i Viken.¹⁵⁵

Den store sagaen om Olav den Hellige forteller at Olav holdt en folkeforsamling i Viken hvor han drøftet landsstyringen. Bøndene ga uttrykk for at de ønsker fred med sveakongen, og det ble arrangert sendebud mellom kongene. Sveakongen, som også het Olav avviste dette og ville by ut almenning fra *Uppsalatinget*.¹⁵⁶

2.3.7 Kristning og maktkamp på Opplandene

Den store sagaen om Olav den Hellige forteller at det hadde vært skikken til tidligere konger å ta veitsler på Opplandene hver tredje vinter. Olav dro fra Borg til Vingulmark og han undersøkte hvordan folket der holdt kristendommen. Det fortelles at Olav gikk nådeløst fram, og hugde av lemmer, halshugde eller hengte dem som ikke ville tjene Gud, både stormenn og småfolk. Han satte de menn han selv ønsket til å styre i herredene. Han hadde med seg 360 hærfolk da han dro til Raumariket (Romerike), og også her straffet han dem som ikke holdt den kristne tro. Kongen av Raumariket fikk besøk av mange folk som kom for å klage til ham, noe som gjorde at han dro til Hedmark, hvor kong Rørek holdt til. Her samlet de alle kongene i Opplandene, det var Rørek fra Hedmark, kong Ring, som var bror til Rørek, Gudrød fra Dalene, kongen på Hadeland og kongen av Raumarike. De møttes på Ringsaker i Hedmark.

Gudrød mente at Olavs framferd, og antallet folk han hadde med seg, var i strid med lovene. Opplandskongene ble etter hvert enige om å gjøre opprør mot Olav. Kong Olav reiste fortsatt rundt i

¹⁵⁵ DSOH: s 108ff

¹⁵⁶ DSOH: s 118

Raumariket, men veitslene tok fort slutt på grunn av den store mengden menn han hadde med seg. Olav bad dem om å øke veitslene, og han bestemte seg for å dra nordover til Mjøsa. Opplandskongene avtalte sammen med lendmenn og mektige bønder hvordan de skulle slå til mot Olav. Men blant dem var Kjetil fra Ringnes og han reiste til Minnesund og Eid for å advare Olav. Olav dro da opp til Ringsaker med 480 mann og overrasket kongene. Han stakk ut øynene på kong Rørek, skar av tungen til Gudrød, og resten måtte avgi ed på at de skulle forlate landet. Av lendmennene og bøndene tok han gisler.¹⁵⁷ *Flatøyboka* har omtrent samme innhold og kronologi som *Den store sagaen om Olav den Hellige*, selv om det i *Flatøyboka* fortelles at elleve konger i Opplandene mistet eiendommene sine.¹⁵⁸

Hendelsen finnes omtalt i *Fagerskinna*, men med mindre detaljer. Det fortelles at:

”Den samme vinteren stevnet kong Olav til seg de hedenske herredskongene oppe i landet, og i samtaler skjønte kong Olav at de ikke ville ta den rette tro. Da tok han en morgen ni konger til fange.”¹⁵⁹

Antallet konger varierer som vi har sett ovenfor. Både, fem, ni og elleve konger nevnes. Her kan noen av stormennene og lendmennene blitt regnet blant kongene. Straffereaksjonene kjenner vi igjen:

”Han lot noen blinde, noen ble skamfært på annen måte, noen ble sendt i utlegd. Kong Olav la så mye vekt på å fremme kristendommen at enten skulle en ta ved kristendommen eller late livet, eller som det tredje, fare ut av landet. Da var det ingen dal som ikke var bebygd av kristne menn i Norge.”¹⁶⁰

Ottar Svarte diktet et kvad som omtaler denne hendelsen. Her nevnes det fem konger, og at Olav nå styrer landet som disse kongene hadde styrt.¹⁶¹ I Ringsaker, hvor tinget skal ha blitt holdt¹⁶², ligger *Tingvang*, og på denne gården ligger Ringsaker kirke, en middelalderkirke i stein fra slutten av 1100-tallet, viet til ingen andre enn Olav den Hellige.

Opprøret på Opplandene ser ut til å ha sitt opphav i ulike faktorer. Som vi har sett hadde Olav med seg en militær styrke som var mye større enn hva som hadde vært vanlig, og mer enn lovene gav rom for. Dette gjorde at utgiftene økte for dem som underholdt kongen. I tillegg kom han oftere enn det som hadde vært vanlig før. Olav bad dem om å øke veitslene, det vil i praksis fungere som en «skatteøkning». Olav dro rundt i Raumariket og straffet dem som ikke holdt kristendommens bud.

¹⁵⁷ DSOH: s 132

¹⁵⁸ Flb: Olafs Saga hins helga, kap 56-57

¹⁵⁹ Fsk: kap 29

¹⁶⁰ Fsk: kap 29

¹⁶¹ DSOH: s 138-139

¹⁶² DSOH: s 136ff

Det går ikke fram om Olav holdt tingsamlinger, og straffet ved dom, eller om dette skjedde utenfor tingordningen.

Som vi skal se kom Olav etter hvert tilbake til Opplandene på kristningsoppdrag. Det ser ut til av hoveddelen av kristningen av Opplandene for Olav Haraldssons del skjer *etter* oppgjøret med de opplandske kongene, da Olav reiste fra Vestlandet, via Lom, Vågå og Gudbrandsdalen. Oppgjøret med opplandskongene kan ha vært en måte for Olav å sikre seg direkte politisk kontroll, i stedet for å måtte forholde seg til småkonger og lokale høvdinger.

2.3.8 Kristningen av Hålogaland og blotene i Trøndelag

Olav dro, med 360 mann, til Namdølafyklet og ble tatt til konge på alle tingene der, forteller *Den store sagaen om Olav den Hellige*. Det fortelles at Olav lot lese opp lovene og bød dem kristendommen, og truet dem til å ta i mot troen. Hårek fra Tjøtta ble utnevnt til lendmann, det samme ble Tore Hund fra Bjarkøy. Her møtte også Olav Grankjell og sønnen hans Åsmund. De holdt veitsle for Olav, og ble blant hans beste venner.¹⁶³ *Flatøyboka* forteller det samme som *Den store sagaen om Olav den Hellige*.¹⁶⁴ *Den legendariske Olavssaga*, *Fagerskinna* og *Ågrip* forteller derimot ikke noe om kristningen i Hålogaland.

Olav fikk, i følge *Den store sagaen om Olav den Hellige*, høre rykter om at det foregikk bloting i inntrøndelag. Stormannen Olve fra Egge, dro til kongen og nektet for at noe hedensk hadde funnet sted. Men senere fikk Olav høre rykter om et nytt stort blot på Mære. Olve nektet igjen for at samlingen de hadde var av hedensk karakter. Olav spurte Toralde, årmannen på gården Hauge, om ryktene. Han kunne fortelle at inntrønderne fortsatt blotet, et for å hilse vinteren velkommen, et midtvinters og et for å ønske sommeren velkommen. Representert på disse var *øyner*, *sparbyggjer*, *verdøler* og *skøyner*, og tolv mann var satt til å stå for disse blotene. For det forestående vårbloket var det Olve fra Egge som var ansvarlig, og han var alt i gang med å gjøre klart til blotet inne på Mære. Olav dro med 360 mann til Mære, hvor han omringet Olve og drepte ham. Kongen kalte deretter inn til ting, han hadde allerede tatt mange av de mektige mennene der til fange. Trønderne ble tvunget til å ta imot kristendommen, men noen av dem som Olav syntes hadde mest skyld drepte han, lemlestet eller jaget dem fra landet. Han tok også eiendommene fra noen av dem.¹⁶⁵ I følge P.A. Munch har hendelsen på Mære funnet sted våren 1021.¹⁶⁶ *Flatøyboka* forteller også her

¹⁶³ DSOH: s 213ff

¹⁶⁴ Flb: Olafs Saga hins helga, kap 134-135

¹⁶⁵ DSOH: s 217ff

¹⁶⁶ Munch 1942 bd IV s 138

det samme som *Den store sagaen om Olav den Hellige*.¹⁶⁷

Sagaene vitner om en organisert hedensk kultpraksis i Inntrøndelag. Mære ser ut til å være stedet hvor disse blotene fant sted, slik vi også kjenner Mære fra Olav Tryggvason og Håkon den godes tid. Da Olav reiste inn for å undersøke saken før vårblotet, fanget og drepte han Olve, den ansvarlige for dette blotet. Etterpå holdt han ting med bøndene. Om tinget var planlagt i forbindelse med blotet, eller om det ble innkalt til ting er usikkert. Olav hadde i alle fall med seg en stor militær styrke, og han gikk hardt fram med tvang, drap og lemlesting. Fortellingen minner om Olav Tryggvasons besøk på Mære, hvor Jernskjegge ble drept, og folket ble tvunget til dåp, men den gangen var blotet annonsert for kongen på forhånd, denne gangen holdes det i skjul for kongen. Olav straffet stormennene hardest, sannsynligvis de tolv som stod for blotene. Det er ikke sikkert at det kun er religiøse grunner til at Olav gikk hardt fram mot disse. Dersom de lokale stormennene styrket sin rolle som religiøse ledere, kan dette vært knyttet opp til politisk makt i tillegg.

2.3.9 Kristning i Lom, Lesja, Vågå og slaget mot Gudbrand

Dersom vi skal følge *Den store sagaen om Olav den Hellige* berettes det at Olav etter hendelsene på Mære, dro til Nordmøre, Sunnmøre og Romsdal, hvor han forlot skipene. Deretter dro han over fjellene til Lesja. Der tok han de beste menn fra Lesja og Dovre til fange og lot dem få valget mellom kristendom, død eller landsforvisning. De som tok i mot kristendommen måtte gi gisler til Olav. Han bodde på gården Bø ved Lesja. Derfra dro Olav over Ljårdal, om Liardal og ned Stabrekka. Han kom til bygda Lom, hvor han tok inn på gården Nes. Her stevnet han til seg folket fra Vågå, Lom og Hedal, og han gav dem valget: enten skulle de ta imot kristendommen og gi ham gisler, eller holde slag mot ham. Noen omvendte seg, andre flyktet, fortelles det.

Gudbrand var en mektig stormann i Gudbrandsdalen. Da han hørte om Olavs frammarsj skar han hærpil og stevnet alle døler til gården sin, Hundorp ved Lågen. Her holdt han ting, og fortalte alle om Olavs frammarsj lenger nord. Det fortelles at Gudbrand hadde et Hov der det fantes et gudebilde av Tor. Folket bestemmer seg for å dra mot Olav, og 840 mann dro til Bredi. Gudbrands sønn som ledet hæren, bodde på gården Hov den natta. Olav dro via Vågårusten ned til Osa, søretter Selsvollene og til Bredi hvor Gudbrandsdølenes hær var. Olavs hær drev dem på flukt, og Gudbrands sønn ble tatt til fange.

Gudbrand gikk med på å holde ting med Olav. Olav dro sørover mot tingstedet og bodde på gården

¹⁶⁷ Flb: Olafs Saga hins helga, kap 136-137

Lisatd. Det fortelles at det ble holdt tre forskjellige ting med Olav, eventuelt kan det kalles et ting som varte i tre dager. På det første tinget talte Olav til folket. Dagen etter talte biskopen. Den tredje dagen ble Torsfiguren tatt med ut og plassert midt på tingvollen. Da tingfolket var uoppmerksomme ødela en av Olavs menn, Kolbein, Torsfiguren. Det endte med at alle lot seg omvende og døpe, og en kirke ble bygd i dalen.¹⁶⁸ Den samme fortellingen og kronologien finnes i *Flatøyboka*¹⁶⁹ Historien med gudebildet av Tor har et klart overnaturlig preg, ved at firfirsler, øgler og rotter kommer ut av gudebildet da det blir knust. Det overnaturlige innslaget finnes i både *Flatøyboka* *Den legendariske Olavssaga*¹⁷⁰ og *Den store sagaen om Olav den Hellige*.

Den legendariske Olavssaga forteller om de samme hendelsene, med det samme detaljnivå når det gjelder stedsnavn og forløp, med unntak av begynnelsen på fortellingen. Hendelsene i Lesja, Dovre og Lom legges her til Olavs flukt gjennom landet etter drapet på Erling Skjalgsson. Hendelsene fra det tidspunktet da Gudbrand hørte at Olav hadde kommet til Lom, og til Gudbrandsdølenes omvendelse, legges derimot like etter at det fortelles om Olav og Grimkjells kirkelover, og Sefslova.¹⁷¹ Med unntak av det faktum at hendelsene i *Den legendariske Olavssaga* er delt to ulike hendelser er hendelsene svært like dem vi finner i *Den store sagaen om Olav den Hellige*. Vi finner de samme detaljerte beskrivelsene av stedsnavn, og kronologi.

Det kan ikke unngås å nevne at Olav Haraldssons morfar, faren til Åsta, fortelles å være Gudbrand Kula. Da Olavs far, Harald Grenske ble drept, skal Åsta ha flyttet med Olav til Gudbrand, frem til Åsta senere giftet seg med Sigurd Syr. Det er derfor ikke usannsynlig at den Gudbrand som omtales i denne sammenheng er en slektning av Olav Haraldsson. Samtidig ble Gudrød, en av opplandskongene som Olav tidligere overrasket ved Ringsaker, kalt Gudrød av Dalane. Gudbrand herse nevnes i *Halvdan Svartes saga*¹⁷² og vi finner også en Gudbrand under Håkon jarl, hvor det beskrives at han hadde et stort Hov.¹⁷³

På tross av de overnaturlige elementene og en viss usikkerhet når det gjelder kronologi, gir historien uttrykk for en imponerende kjennskap til lokale forhold. De fleste av stedsnavnene kan ennå identifiseres. Hundorp, som skal ha vært Gudbrands gård, finnes ennå som bygdenavn, og like ved finnes gårdsnavnet Listad hvor Olav skal ha bodd. Ved gården Hundorp ligger også *Hov*, og *Hove*. Det finnes også et Vangen-navn like ved. Sør-Fron kirke ligger like ved navnet Haugen, midt

¹⁶⁸ DSOH: s 222ff

¹⁶⁹ Flb: Olafs Saga hins helga, kap 139-142

¹⁷⁰ DLOS: kap 36

¹⁷¹ DLOS: kap 31-36, 68

¹⁷² Hkr: Halvdan svartes saga, kap 2

¹⁷³ NS: s 139

mellom Listad-gården og Hundorp-gården.

I Gudbrandsdalen møtte Olav en mobilisert militær styrke. Han har ført en hard linje i bygdene nord i Gudbrandsdalen, med trusler om vold, og hvor han tok gisler av dem som omvendte seg. Til tross for at det var mange menn i den lokale styrken, vant Olavs menn en knusende seier. Olav gikk med på å holde ting i bygda, et ting som i fortellingen handlet om religionsskiftet. Da gudebildet av Tor ble knust på toppen av tinghaugen er dette kanskje et symbol, enten for folket på tinget, eller for dem som hørte fortellingen. Dersom det virkelig skjedde, om enn ikke så billedlig som sagaene forteller, kan dette være et symbol for folket om at bygdas og tingets nye religion er kristendommen. Det var Gudbrand som hadde hovet på gården. Sannsynligvis sto han sentralt også i byggingen av kirka. Fortellingen kan vitne om både brudd og kontinuitet i religionssammenheng, men tydeligst i tilfellet med Gudbrand og slekten hans er den maktkontinuitet vi finner hos de norske stormennene.

2.3.10 Kristning av Opplandene for andre gang

Den store sagaen om Olav den Hellige og *Flatøyboka* forteller at Olav dro til Hedmark etter han hadde vært i Gudbrandsdalen, og kristnet der. Etter oppgjøret med opplandskongene var det ikke gjort så mye der med tanke på kristningsprosjektet, og Olav ville ikke reise dit med liten hærstyrke. Men denne gangen gav han seg ikke før hele Hedmark, Toten, Hadeland og Ringerike var kristnet. Raumene hørte ryktene om Olavs framferd, og samlet en hærstyrke som møtte Olav ved Nitjaelven, men raumene tapte slaget og måtte omvende seg. Olav dro deretter til Solør og kristnet bygdene der. Olav skal ha reist tilbake til Raumarike (Romerike) og oppholdt seg der. Han kalte sammen til et mannsterkt ting på stedet som har fått navnet *Heidsævestinget*, og satte i lovene at opplendingene skulle møte til dette tinget, og *Heidsævesloven* skulle gjelde for alle på opplandene. Etter dette dro Olav til Tønsberg.¹⁷⁴

Den legendariske Olavssaga forteller også om at Olav etter hendelsene i Gudbrandsdalen omvendte mange i Hedmark, Hadeland og Ringerike. Det nevnes også her at Raumarikingene gjorde motstand og sloss mot Olav ved Nittelva, men blir tilslutt tvunget til å omvende seg, og at Olav etter dette dro til Solør.¹⁷⁵ Benevnelsen av Sefslova er som sagt lagt til et annet sted i denne sagaen.

Raumarike (Romerike) var som kjent stedet hvor Olav gikk hardt frem i forkant av hendelsen som

¹⁷⁴ DSOH: s 232ff, Flb: Olafs Saga hins helga, kap 142

¹⁷⁵ DL0S: kap 37

førte til oppstanden hos de opplandske småkongene. Med dem ute av spillet ser det ikke ut til at opplendingene klarte å organisere felles motstand. Romerikingene gjorde motstand på egenhånd, men tapte mot Olavs menn. Olav har sannsynligvis hatt med seg et stort antall menn, for som vi har sett, har Olav tidligere holdt seg unna området på grunn av at han ikke vil reise der med få menn til å beskytte seg. Vi har også sett at Olav satte Eidsivatinget. Dette tinget har sannsynligvis eksistert *før* Olav Haraldsson. Olav kan ha flyttet tingstedet, eller organisert tinget på nytt. Med utgangspunkt i at det allerede er nevnt lover og kristenrett, kan han ha tilført disse til de gamle opplandske lovene, selv om Olavs kampanje på Opplandene sannsynligvis har skjedd *før* Mostratinget. Tidligere har vi sett at forskere mener at det ikke har eksistert en nedskrivning av lovene *før etter* Olav Haraldsson, så vi må regne med at også Olavs lover ble gitt muntlig.

2.3.11 Konflikter med Erling Skjalgsson

Olav kom etter hvert i flere konflikter med Erling Skjalgsson. Første gang skyldes dette at Olav gav Aslak Fitjaskalle lendmannstittel over Sunnhordland, et område som tidligere hadde tilhørt Erling. Andre gang skyldes konflikten et forbud mot å føre korn nord til landet, et forbud som etterhvert førte til at Asbjørn Sigurdsson (Selsbane) drepte kongens årmann Tore Sel, på Avaldsnes. Asbjørn hadde forsøkt å frakte korn nordover til tross for forbudet. Da Tore Sel konfiskerte kornet på Avaldsnes drepte Asbjørn ham. Erling og Olav ble forlikt begge gangene. Både Aslak Fitjaskalle og Asbjørn Selsbane var slektninger av Erling.¹⁷⁶ Hendelsene finner vi beskrevet i *Den store sagaen om Olav den Hellige og Flatøyboka*.¹⁷⁷ I *Den legendariske Olavssaga* finner vi kun beskrivelsen av konflikten knyttet til Asbjørn Selsbane.¹⁷⁸

Som beskrevet tidligere var Erling Skjalgsson i utgangspunktet ikke fornøyd med forliket mellom han og Olav på Kvitsøy. Da Olav utnevnte slektningen Aslak Fitjaskalle til lendmann i Sunnhordaland var dette en tydelig provokasjon mot Erling. Dersom man skal se på dette som en bevisst «splitt og hersk»-strategi, kan vi legge til at det finnes lignende forhold i Hålogaland. Hårek fra Tjøtta mister makten i halve området sitt, da Åsmund Grankjellsson ble utnevnt til lendmann av Olav etter drapet på Asbjørn Selsbane. Dette drapet ble begått av Åsmund og en annen hålogsk stormann, Karle. Karle ble utnevnt til Olavs hirdmann.¹⁷⁹

¹⁷⁶ DSOH: s 233ff

¹⁷⁷ Flb: Olafs Saga hins helga, kap 144-147, 169-178

¹⁷⁸ DLOS: kap 46-49

¹⁷⁹ DSOH: s 257ff

2.3.12 Kristning i Voss og Valdres

Det fortelles videre i *Den store sagaen om Olav den Hellige* og i *Flatøyboka* at Olav dro rundt i Hordaland, og kom til Voss, hvor han holdt ting på *Vangen*, med bøndene. Bøndene møtte opp i fulle våpen, og begge sider fylket hærene sine. Det endte med at bøndene tok imot kristendommen uten kamp. Etter dette dro Olav rundt i Sogn på veitsler, deretter reiste han til Valdres hvor han overrasket bøndene ved Vangsmjøsa og tok skipene deres. Deretter holdt han ting med bøndene der, og Olav påbød dem å ta kristendommen, men de viste tydelig motstand mot påbudet. Etter at tinget var over brant Olav ned bygdene rundt innsjøen. Da folket prøvde å redde gårdene sine slo Olav til og tok dem til fange, og tvang dem til å omvende seg, samtidig som han tok gisler som forsikring.¹⁸⁰ Kristningen på Voss og Valdres er ikke omtalt i *Den legendariske Olavssaga*.

Vossvangen ligger noen hundre meter fra der hvor Voss kirke ligger i dag, og det kan være denne det er snakk om i sagaen. *Vangsmjøsa* ligger nord i Valdres. Her finner vi bygda *Vang* på sørsiden av innsjøen. I del to av oppgaven vil jeg se nærmere på navnet *vang*.

2.3.13 Landsstyring, leidang og skatt

Den legendariske Olavssaga beretter at kong Knut, danekonge og erobreren av England, hevdet at han hadde lovmessig rett til skatt fra Norge. Sendemannen hans, Sigurd, møtte Olav, og hevdet at dette var gammel lov. Det fortelles at Olav ikke ville sette seg opp mot loven, og at han ville rådføre seg med vennene sine. Han holdt tre tingsamlinger i denne forbindelse. Det første skal ha vært i Viken, det andre skal ha vært i Hordaland, og det tredje på Opplandene. Alle stedene nektet man for at dette var vedtatt ved lov, og Olav nektet derfor å betale skatt til Knut.¹⁸¹

Den store sagaen om Olav den Hellige forteller at Olav bød ut leidang for å møte kong Knut. Han ville by ut leidang fra hele landet. Olav sendte Finn Arneson til Hålogaland for å samle hæren, som skulle møte ham ved Agdenes. Olav sendte også bud til Trøndelag og sørover i landet. Finn holdt ting i Hålogaland, og sendte bud til Tore Hund på Bjarkøy om leidangen som ble krevd. Finn og Tore møttes på et stevne på Vågan. Men Tore Hund hadde drept en av Olavs hirdmenn, Karle, og Finn krevde at Tore skulle forlikes med kongen ved å betale bøter. Her må vi huske at Karle, sammen med Åsmund Grankjellson hadde drept Asbjørn Selsbane tidligere. Tore Hund var i følge sagaen farbror av Asbjørn, og Erling Skjalgsson var Asbjørns morbror. Tore var lite villig til å betale bøtene, og da Finn reiste sørover med hæren lurte Tore seg unna og dro over til England, til kong

¹⁸⁰ DSOH: s 250ff, Flb: Olafs Saga hins helga, kap 176

¹⁸¹ DLOS: kap 45

Knut.¹⁸²

Som vi har vært inne på var det også en annen konflikt i Hålogaland. Hårek fra Tjøtta hadde hatt hele Hålogaland under seg, og vært kongens lendmann der, men Olav hadde siden gitt Åsmund Grankjellson halve fylket.¹⁸³ Nå hadde konflikten mellom disse tatt en voldelig vending, på grunn av rettighetene til et utvær, der Åsmunds menn hadde angrepet Håreks menn. Kongen dømte rettighetene til utværet til Åsmund, og Hårek fikk ingen erstatning for angrepet på mennene hans. Kongen mente at de nå var forlikte. Før Olavs planlagte angrep på kong Knuts områder, dro også Erling Skjalgsson til England.

Olavs herjinger i Danmark sammen med sveakongen, fikk Knut til å komme tilbake fra England, og han møtte dem til slag ved Helgø. Olav ble tvunget inn i Østersjøen, og måtte derfra dra landeveien gjennom Sveariket, mens skipene ble liggende tilbake. Det fortelles at Olav hadde brukt alle inntektene på denne leidangen, og han fikk ikke skatt fra nord i landet siden han hadde hatt leidangen ute. Han fikk også høre at det ikke var sikkert for ham å dra nordover. Olav dro da via Opplandene, men der fortelles det at Olav ikke kunne komme på veitsle fordi det ikke hadde gått så lang tid som loven krevde siden sist han var der.¹⁸⁴

Olav leidangsbud bærer vitnesbyrd om konflikten med stormennene i landet. Tore Hund og Erling Skjalgsson ble ikke med Olav, derimot søkte de kontakt med danekongen Knut. Hårek var med Olav til Danmark, men senere skiftet også han side. Det samme gjorde Einar Tamabarskjelve og Kalv Arnesson. Da Erling Skjalgsson ble drept var i realiteten Olavs skjebne beseglet.

Sagaen viser flere ganger til at Olav krever skatt fra nye områder. I denne forbindelse nevnes både Jemtland, Island, Færøyene og Orknøyene.¹⁸⁵ Dette tyder på at Olav havner i større og større økonomiske problemer. Økonomi kan være en av grunnene til at Olav ikke ønsket å basere sin makt på lokale småkonger, høvdinger og stormenn. I avtalen Håkon Adalsteinfostre inngikk med frendene sine i Viken så vi at Håkon kun fikk halvparten av inntektene fra deres område.

Det finnes også flere generelle betraktninger om Olavs styre. *Den store sagaen om Olav den Hellige* forteller blant annet at Olav hadde gitt fred i landet, og straffet dem som brøt freden. Det fortelles at han dømte fattig og rik like hardt, men det er også anklager om maktmisbruk. Det fortelles at han

¹⁸² DSOH: s 302ff

¹⁸³ DSOH: s 256

¹⁸⁴ DSOH: s 306ff

¹⁸⁵ DSOH, s 196ff, 292, 295, 320

var hard og dømte strengt.¹⁸⁶ *Den legendariske Olavssaga* har et lignende bilde da det fortelles at stormennene mente at kongen var egenrådlig og ikke lyttet til andre, men at han straffet rike og fattige på samme måte.¹⁸⁷ *Fagerskinna* forteller at mange av lendmennene ikke likte at Olav dømte store og små likt, og at disse derfor gikk imot Olav.¹⁸⁸

2.3.14 Drøfting av Olav Haraldssons forhold til tingsystemet

Olav Haraldsson måtte kjempe i slag for å vinne kongemakten over Norge. Da Olav hadde vunnet slaget ved Nesjar, blitt tatt til konge i Trøndelag og inngått forlik med Erling Skjalgsson, var kongemakten sikret. Olav ser imidlertid ikke ut til å være fornøyd med å ha underkonger, slik Olav Tryggvason og Håkon den gode hadde hatt. Erling Skjalgsson fikk ikke den avtalen han hadde hatt tidligere og da Aslak Fitjaskalle ble tildelt Sunnhordaland ble Erlings område betydelig mindre. Et annet eksempel er Opplandene. Dette var stedet hvor han sammen med sin stefar Sigurd Syr, hadde lagt grunnlaget for maktovertagelsen av landet. Opplandskongene som støttet Olav ved Nesjar ble senere fratatt makten. Også i Hålogaland mistet Hårek halve lenet til Åsmund Grankjellsson. Da kong Knut truet Olavs makt, gikk mange av stormennene over til Knut. Olav Haraldsson mistet dermed den støtten som Olav Tryggvason og Håkon hadde fått av sine lendmenn da de trengte militære styrker.

Som med Olav Tryggvason og Håkon den gode er det først og fremst under kristningsprosjektet vi får et bilde av hvordan Olav Haraldsson forholdt seg til tingsystemet. Her minner fremgangsmåten mer om Olav Tryggvasons enn Håkons. Med militær makt tvinger han i de aller fleste tilfeller folket til å omvende seg. Hoveddelen av Olav Haraldssons kristningsprosjekt ser ut til å være i innlandet. Dette ser vi under hans reise til Lom, Lesja, Dovre, Vågå og slaget mot Gudbrand, i tillegg til Voss og Valdres. Olav ble flere ganger møtt av lokale hærer, men han overvant disse hver gang. Olav måtte også bruke militær makt i Trøndelag, da han oppdager at det fortsatt foregikk blot i Trøndelag. Her ble stormannen Olve drept. Det fortelles flere ganger hvordan Olav Haraldsson, på samme måte som Olav Tryggvason, tok gisler for å sikre at kristendomsbudet ble holdt.

Olav Tryggvason kan, som vi har sett, ha vært inspirert av Karl den Stores bedrifter på kontinentet. For Olav Haraldssons del er dette enda mer sannsynlig. Han kalte skipet sitt *Karlshode* etter Karl den Store. Skipet hadde et utskåret hode som forestilte Karl i stavnen, visstnok laget av Olav selv. Da sønnen Magnus ble født ble han oppkalt etter Karl den Store. Riktignok ble han i følge sagaene

¹⁸⁶ DSOH: s 391

¹⁸⁷ DLOS: kap 46

¹⁸⁸ Fsk: kap 31

gitt navnet mens Olav sov, men det er liten grunn til å tenke seg at Olavs sønn ville bli gitt et navn Olav ville mislike.¹⁸⁹

Det er ingen tvil om at Olav Haraldsson la stor vekt på å innføre nye lover. Kristenretten ble satt på Moster, antagelig i år 1024, men tekstene tyder på at Olav innførte nye kristne lover i landet før dette. Det er nevnt i sagakildene at Olav ble husket for å ha dømt fattig og rik likt. I utgangspunktet var det tingene som skulle dømme i saker, men kongene har sannsynligvis dømt i saker før Olav Haraldssons tid.

Selv om Olav i talen til stormennene lovte å holde de gamle lovene, er det lite som tyder på at Olav respekterte de lovene som var gjeldende. Har vi som utgangspunkt at *motstandsretten*, som vi har omtalt tidligere, var gjeldende på Olavs tid, legitimers motstanden Olav møtte. Olav ble møtt av folkemotstand på Romerike, i Trøndelag, og på Voss. Også i Gudbrandsdalen var det motstand, men her var stormannen Gudbrand delaktig. Men også de gangene stormennene organiserte motstand mot Olav, kan dette ha hatt sin legitimitet i motstandsretten.

Olav Haraldssons forhold til tingsystemet i kristningsprosjektet er preget av bruken av militærmakt. Det er ikke alltid det går klart frem hvordan tingsamlingen var, for eksempel når det gjelder Mostratinget, og de ulike lagtingene. Men det generelle bildet sagakildene gir er at Olav benyttet militærmakt som en bevisst strategi for å få gjennomslag for sin vilje på tingene.

¹⁸⁹ DSOH: s 256.

2.4 En sammenligning av de tre kristningskongene

Dersom vi skal sammenligne mer generelt kan vi slå fast at Håkon skiller seg fra Olav Tryggvason og Olav Haraldsson i hvordan kongene forholdt seg til tingsystemet. De to sistnevnte viser en større vilje til å bruke militærmakt for å få igjennom sine saker på tinget, enn hva som er tilfellet hos Håkon hvor dette i sagaene er fraværende. Hva er grunnen til dette? Det er først og fremst i sakene rundt innføringen av kristendommen at det er nødvendig å bruke maktmidler på tinget. Olav Tryggvason og Olav Haraldsson har etter all sannsynlighet hatt kjennskap til Håkons kristningsprosjekt, og sett hvordan Håkon ble nødt til å gi etter for stormennenes tvang ovenfor Håkon. Olav Tryggvason og Olav Haraldsson har en annen bakgrunn enn Håkon. Håkon vokste opp hos kong Adalstein i England, og har der sannsynligvis fått kjennskap til kristendommen, og de lover og skikker som fantes i sammenheng med kristendommen der. Olav Tryggvason og Olav Haraldsson ble kristne på et senere stadium i livet etter flere år på vikingtokter i Europa. Her har de kanskje fått inspirasjon av Karl den Stores bedrifter på kontinentet, og særlig kunnskap til bruken av kristendommen som et ledd i maktpolitisk sammenheng. Det er spesielt i forhold til Olav Haraldsson at dette er sannsynlig, slik vi allerede har sett.

Med tanke på stormennenes tradisjonelle sentrale stilling i kulthandlinger og på tinget, har innføringen av kristendommen truet også deres makt lokalt. Enkelte stormenn som for eksempel Erling Skjalgsson lot seg omvende under Olav Tryggvason for å kunne beholde den lokale makten. Stormennene fikk enda vanskeligere kår under Olav Haraldsson, som ønsket en mer direkte makt, også lokalt. Dette gjorde at stormennene vendte seg mot Olav. Dette til tross for at mange av dem var kristne allerede *før* Olav Haraldsson kom til makten. Det var som kjent i hovedsak politiske, ikke religiøse grunner til opprøret mot Olav, som endte med slaget på Stiklestad.

Slik sagaene beskriver kongene har Håkon vært den som i størst grad har respektert de gamle lovene. Olav Tryggvason og Olav Haraldsson ser derimot ikke ut til å villet forholde seg til disse på samme måte. De gjeldende lovene må ha vært basert på et hedensk samfunn. Håkons kristningsprosjekt kom derfor i konflikt med disse lovene. Olav Tryggvason og Olav Haraldsson har ikke latt disse lovene vært til hinder for deres kristningsprosjekter. Olav Tryggvason brukte avtaler med stormenn som en del av sin strategi for å få endret lov og skikk, og dersom dette ikke var mulig benyttet han militærmakt. Olav Haraldsson har derimot nesten utelukkende brukt militærmakt og holdt i stor grad stormennene utenfor sitt kristningsprosjekt.

Dersom vi skal forsøke å finne linjene i utviklingen kan vi hevde at det finnes en utvikling fra Håkon Adalsteinfostre til Olav Haraldsson i retning av at kongen søker større makt lokalt, på

bekostning av de lokale stormennene og i retning av at tvang i større grad ble brukt som middel for å tvinge tingene til å godta kongens beslutninger.

3 Ting og kult i møte med kristendommen

I denne delen vil jeg undersøke hvilke konsekvenser overgangen fra hedendom til kristendom fikk for tingordningen. Det blir derfor en viktig del av undersøkelsen å kartlegge sammenhengen mellom tingorganisering og kultpraksis, og i hvilken grad stormenn, høvdinger og konger spilte en rolle i disse. Jeg anser dette som nødvendig for å kunne se konsekvensene kristningen av Norge fikk for tingsystemet. Dersom de lokale stormennene legitimerte sin makt gjennom lokal kult og tingpraksis, vil overgangen fra hedendom til kristendom kunne påvirke deres maktgrunnlag. Men ikke minst blir det nødvendig å kartlegge *hvorfor* denne overgangen kan påvirke stormennenes maktgrunnlag. Denne delen vil derfor ta utgangspunkt i hypotesen:

Overgangen til kristendommen fikk konsekvenser, ikke bare for kultvirksomheten, men også for tingorganisasjonen som var nært knyttet til kult og kultsteder.

For å kunne forsvare denne hypotesen vil jeg vise på hvilken måte jeg mener å kunne sannsynliggjøre den nære sammenhengen mellom tingorganisasjonen og kultvirksomheten. Deretter vil jeg vise hvordan overgangen til kristendommen fikk konsekvenser også for tingordningen, ved blant annet å trekke inn elementer fra oppgavens forrige del

Jeg vil benytte ulike kilder som kan knyttes opp mot tingsystemet. Her vil arkeologi og stedsnavnforskning kunne gi informasjon om hvordan tinget har vært organisert i førkristen tid, og hvordan den eventuelt har vært knyttet til hedensk kultvirksomhet. Det betyr også at denne delen har en religionshistorisk side. Den norrøne mytologien vil kanskje kunne gi svar på hvordan tingvirksomhet og kultvirksomhet kan henge sammen. Islandske ættesagaer, og andre kilder knyttet til islandske forhold kan gi informasjon som også kan overføres til norske forhold.

Det er ingen tvil om at jeg her beveger meg inn på et svært kontroversielt område innen forskningen. Spesielt gjelder dette spørsmål om kontinuitet i kultvirksomheten fra hedensk kult, til kristen. Jeg håper jeg kan tilgis for det faktum at jeg har utelatt mye av denne debatten, som har foregått i mange år. Jeg har forsøkt å skaffe et bilde med utgangspunkt i et utvalg arkeologiske rapporter, sagakilder og skaldediktning, sammen med stedsnavnforskningen. Jeg har dessverre ingen mulighet i denne oppgaven til å gå i dybden i den pågående diskusjonen. Derimot håper jeg at min vinkling med, utgangspunkt i tingorganiseringen vil kunne være et bidrag av interesse.

3.1 Tingsteder og helligsteder

Innen stedsnavnforskningen og arkeologien er det gjort undersøkelser som kan kaste lys over tingets organisering og oppbygning. Det har vært antatt at tingene også har spilt en rolle i kultvirksomhet i førkristen tid, men dette har ikke i særlig grad vært vektlagt av forskere. Det vanlige er at man i historiefremstillinger presenterer tingsystem og kultvirksomhet i forskjellige kapitler, uten å belyse sammenhengen. Dette har sannsynligvis sitt utgangspunkt i at man benytter lovene som hovedkilder, og i lovene er alt innhold rundt kultvirksomhet fjernet, antagelig som et ledd i inkorporeringen av kristenretten i lovmateriale. Dermed mister man sammenhengen mellom den førkristne kultvirksomhet og tingvirksomhet i historiefremstillingen.

Dersom det var tilfelle at det fantes en kultvirksomhet utover privat praksis, en offentlig, eller sentral kultvirksomhet, og at denne hadde en tilknytning til tingsamlinger, må man derfor også se for seg at det kan ha foregått en endring av tingpraksis, eller maktforhold på tinget ved innføringen av kristendommen. Jeg vil derfor undersøke mulige sammenhenger mellom førkristne helligsteder, kirker og tingsteder. Debatten rundt kontinuitet mellom hov og kirke har holdt på i lang tid, men tingstedene har som nevnt, sjelden vært en del av denne debatten.

Jeg vil starte med tunanleggene, som siden de ble oppdaget har vært knyttet til tingpraksis. Utfordringen har vært å finne endelige bevis for at de faktisk har fungert som tingsteder. De fleste av tunene har sitt opphav i tiden før vikingtid, ofte helt tilbake til romertid. Men dersom vi knytter sammen de arkeologiske funnene med stedsnavnforskningen kan vi muligens se antydninger til et tingsystem i en tidlig fase.

3.2 Tunanleggene

I Klepp på Jæren finner vi Dysjane, som har vært et tingsted i middelalderen.¹⁹⁰ Dette finner vi også bevart i stedsnavnet Tinghaug. Her skal det ha vært holdt fjerdingsting, som et av fire tingsteder i Rogaland. I tillegg fungerte stedet som lokalt skipreide-ting. 40 meter nordvest for Tinghaug ligger Krosshaug, en gravhaug med et steinkors plassert på toppen. Gravhaugen tilhørte en kvinne gravlagt på 400-tallet og de rike funnene i graven tyder på at kvinnen tilhørte det øvre samfunnslag.¹⁹¹ Steinkorset på toppen av haugen stammer sannsynligvis fra 1000-tallet. Tegn på hedensk kultus finnes i stedsnavnet Frøyland og Frøylandsvatnet i nærheten. Det er også funnet såkalte gullgubber på Dysjane-området. Gullgubbene er som oftest små gullplater, gjerne ikke mer

¹⁹⁰ Grimm 2010, 15

¹⁹¹ Grimm 2010, 37-38

en 1 cm lange, og på disse er det risset inn bilder. En av gullgubbene fra Dysjane viser avbildet to personer som vanligvis blir knyttet til hedensk kult, og en vanlig tolkning er at de viser til bryllupet mellom Frøy og Gerd.¹⁹² På en runestein fra vikingtiden funnet på Tu finnes bilder som minner om dem på gullgubbene.¹⁹³

Mellom Krosshaug og Tinghaug finnes en stor slette, der man har funnet et tunanlegg bestående av restene etter ca. 16 bygninger som er mellom 12 - 20 meter lange og 6 – 10 meter brede. I midten av tunet er en rund jordhaug, mens man ved siden av tunet finner en stjerneformet haug. Dysjane er ikke blitt gjenstand for grundige arkeologiske utgravninger.

Men noen kilometer lenger sør finner vi Klauhauane, som ligger ved Nærbø. Stedet er også kjent som tingsted fra middelalderen, og her finner vi også et tunanlegg, som i motsetning til Dysjane har blitt grundig undersøkt av arkeologer. På Klauhauanes tun er det ca. 20 bygninger, som er 10 - 12 meter lange og ca. 5 meter brede. Som ved Dysjane finner vi en haug i midten. Utgravninger påviste rester av en bygning i haugen, på 5x5 meter, den eneste kvadratiske av bygningene på stedet. Radiokarbondatering av prøver rundt bygningen, gav en tidfesting til 210 f.kr. til 20 e.kr, og 40 e.kr. til 210 e.kr, mens potteskår fra bygningens innside stammer fra perioden 70-150 e.kr. I bygningene som befinner seg i ringen rundt tunet, indikerer funn, og mangel på funn at disse ikke har vært gjenstand for fast beboelse. Det ser ut til at man har oppholdt seg her i kortere perioder, og tilberedt mat. Det er funnet rester av ildsteder i mange av bygningene, og store mengder potteskår, men svært lite verktøy. Dessuten er det ikke funnet noe som tyder på at stedet er benyttet i militær sammenheng, med unntak av noen få pilspisser og kniver. Klauhauane ligger nær stedet hvor leidangstinget på Kvia ble holdt, det finnes også rester av en middelalderkirke av tre på gården Bø like ved. Hanaberget reiser seg 60 meter opp i terrenget, få meter sør for tunanlegget. Stedsnavn som Ullaland, Nærheim og Njærland kan indikere hedensk kult i tunets nærliggende omgivelser . På Jæren finnes det også rester etter lignende tunanlegg på Leksaren ved Varhaug og ved Håvodl på høgjæren. Tunene har sannsynligvis vært i bruk fra tidlig romersk jernalder og opp til tidlig folkevandringstid.¹⁹⁴

I 2001 ble det avdekket tunanlegg på Oppstryn, på Hjelle. Til forskjell fra tunanleggene på Jæren ble dette datert til yngre jernalder, det vil si at det har vært i bruk i vikingtid. Mange av funnene bekrefter dette, deriblant en mynt fra England preget under kong Ethelred (837 – 871) i

¹⁹² Steinsland 2005, 136

¹⁹³ NAL: 45

¹⁹⁴ Grimm 2010, 36

Northumbria. Men tunanlegget kan ha vært bygget på eldre lignende anlegg, det er dateringer tilbake til merovingertid som indikerer dette. På samme måte som på Jæren tyder funnene ikke på at det er snakk om fast bosetning, og tunet er satt opp på et marginalt jordbruksmessig område. Det ble ikke funnet våpen, kun en pilspiss og noen kniver, slik også tilfellet var på Klauhauane. Ved utgravningen av husene fant man store ildsteder. I hva som ble kalt «hus A» var bygningen 11,5 meter langt og 5-6 meter bredt. Ildstedet i dette huset var 6,5 meter langt og 1,6 meter bredt. Omtrent det samme forholdet mellom bygning og ildsted ble funnet i hva som ble kalt «hus B» og «hus C». Store mengder kokstein og de store ildstedene tyder på at tilberedning av mat har vært sentral på Hjelle, men det er etter all sannsynlighet ikke snakk om et gårdsanlegg. Tunet har hatt en annen funksjon, og at anlegget har vært benyttet i en kultsammenheng er derfor sannsynlig. At anlegget har vært benyttet til tingsamlinger er ikke usannsynlig med tanke på dets sentrale kommunikasjons og ferdselsmessige beliggenhet.¹⁹⁵

På Engeløya i Steigen i Nordland ble det funnet et tunanlegg på gården Bø på nordsiden av øya. Tunanlegget var, som de alle fleste tunanlegg som er funnet, fra romertid. Men ved Vollsmoen på sørsiden av øya ble det funnet et tunanlegg som ser ut til å stamme fra vikingtid. Dette tunanlegget ligger noen hundre meter fra øyas kirke. Det skal også være en 6 meter høy bautastein på stedet. Fra skriftlige kilder kjenner vi at det ble holdt ting i Steigen, kalt Steigarting. Steigartinget skal ikke ha blitt opprettet før 1100-tallet, men det trenger på ingen måte bety at det ikke ble holdt ting på Steigen tidligere. Dersom dette er tilfellet er tunanleggene sannsynlige tingsteder.¹⁹⁶

Det er tilsammen funnet tjueseks tunanlegg i Norge. Man har ikke funnet endelige bevis på hva anleggene ble brukt til, og det er ulike teorier om dette. Men man er ikke i tvil om at de har hatt en kollektiv funksjon. De store ildstedene i husene, og koksteinsgropene tyder på at matlaging har vært en viktig del av anleggenes funksjon. Det vil være rimelig å anta at det kan ha vært en kultisk dimensjon knyttet til matlaging, slik det finnes beretninger om i skriftlige kilder, som vi skal komme tilbake til. Et av tunanleggene ble funnet på Hov i Dønna, ikke langt fra Tjøtta, hvor det forøvrig også er funnet et tunanlegg. Oliver Grimm skriver, uten å konkludere, at dersom en tingorganisasjon eksisterte i de første århundrene etter kristus vil det være naturlig å tilskrive dem til tunanleggene. Grimm nevner også sammenhengen mellom tingsteder og kultsteder.¹⁹⁷

I Island ble det funnet et tunanlegg på Þingnes (Tingnes), nær Reykjavik. Her er det mange likheter,

¹⁹⁵ Olsen, A.B 2005, 319ff

¹⁹⁶ Storli 2006, 64ff, 143ff

¹⁹⁷ Grimm 2010, kap 4.4 og s 55

men struktureringen av bygningene varierer. Samtidig finnes det i de skriftlige kilder nevnt tingboder, som ble satt opp nær tingstedene, hvor tingmennene oppholdt seg. Vi skal også komme tilbake til at det i de skriftlige kildene finnes en nær sammenheng mellom tingsteder og kultsteder på Island.

Vi kan ikke gå inn på diskusjonene som er rundt tunanleggene, men vi kan konkludere med at de arkeologiske funnene knyttet til tunanleggene ikke gir grunnlag for å hevde at de kan knyttes til verken fast bosetning, eller militær funksjon. Derimot finnes det indikasjoner på kultvirksomhet i form av stedsnavn og kullgroper. Vi finner også indikasjoner på tingvirksomhet i form av stedsnavn, slik Tinghaug på Klepp viser. Både på Klepp og Steigen finnes det tradisjon om yngre ting på stedet og sammenligning med lignende anlegg i Island styrker teorien om at tunanleggene har vært benyttet til tingsamlinger. Ut fra dette vil det være rimelig å anta at man i tunanleggene ser en del av en kollektiv kultisk og judisiell tradisjon, hvor det har forekommet både kultvirksomhet og tingsamlinger.

3.3 Horg, Hov og Sal

Dersom vi skal kunne undersøke sammenhengen mellom tingsted og hedensk kultsted må vi se nærmere på de ulike navnene som brukes i forbindelse med disse. Til tross for at området er viet stor oppmerksomhet fra forskere, gjennom lang tid, har man ikke klart å bli enige om hva konkret som kjennetegner de hedenske kultstedsbenevnelsene. Jeg har ikke mulighet til å gå i dybden i denne diskusjonen, men kun gi en kort oversikt.

3.3.1 Horg

I kvadet *Voluspá* vers sju, finner vi omtalt bygging av horg og hov:

(7) Hittusk æsir
á Iðavelli,
þeir er hörg ok hof
hátimbruðu;
afla lögðu,
auð smíðuðu,
tangir skópu
ok tól gerðu.¹⁹⁸

(7) Hittast æser
pá Idavollen,
og horg og hov
høgt dei timbra
Dei avlar lagde
og eigner smidde
dei tenger laga
og tólar gjorde.¹⁹⁹

Voluspá danner utgangspunktet for fortellingen i *Den yngre Edda*:

¹⁹⁸ Jónsson, Gudni., *Voluspá*, www.heimskringla.no

¹⁹⁹ *Edda* 2002, s 22

Ganglere: «Kva gjorde Allfader då Åsgård vart bygd?»

Høg: «Fyrst sette han styringsmenna i seta deira, og bad dei avgjera lagnaden åt menneska samem med han, og å rå for stellet der i borga. Dette var midt i borga, der det heter Idavollen. Det fyrste dei gjorde var å bygge eit hov, der det – omfram høgsetet til Allfader – stod tolv andre sete, etla åt dei. Dette er det største og best bygde huset på jorda; både utantil og inni er det allstad som berre gullet; denne staden kallar folk Gladshem. Dei bygde ein annan sal òg, det var Horg, som gydjene (åsynjene) åtte.»²⁰⁰

Gro Steinsland skriver at det norrøne ordet *høgr* betyr steinsetting, haug eller røys, men at ordet også har fått betydningen av et helligsted.²⁰¹ At horgene var tilknyttet en steinsetting kan vi finne blant annet i verset *Hyndluljóð*: som omtaler et steinsatt kultsted, som han farget røde med blod:

10.
Hörg hann mér gerði
hlaðinn steinum,
- nú er grjót þat
at gleri orðit; -
rauð hann í nýju
nauta blóði;
æ trúði Óttarr
á ásynjur.²⁰²

10
Han horg meg laga
med lad av steinar,
no det grjotet
til glas er vorti-
féblodet friskt
farga steinen:
jamt trudde Ottar
på åsynjor.²⁰³

Avslutningen på verset nevner *åsynjer* som knyttes til kvinnelige gudinner hos *æsene*. Det har derfor blitt foreslått at horgen var tilknyttet kun kvinnelig guddommer, men dette er tvilsomt. Stedsnavn knytter horgen også til gudenavn som Tor og Odin.²⁰⁴

Arkeolog og historiker Olaf Olsen (1928-) utgav i 1966 boka *Hørg, Hov og Kirke*, med utgangspunkt i sin egen doktoravhandling. Han foreslo at horgen var et steinsatt utendørs helligsted, med oppstilte gudebilder. Men Olsen ser ikke bort fra at det kan ha vært en utvikling av horgene der det har blitt bygd en overbygning av tre.²⁰⁵ I denne forbindelse må det nevnes at det finnes noen referanser, dog usikre, til at horgen blir brent,²⁰⁶ og som Voluspá-kvadet over sier, ble det *timra* d.v.s. tømret, bygd i tre.

Stedsnavnsforskeren Magnus Olsen forteller at horg forekommer alene i Edda-diktene, mens hov alltid nevnes sammen med horg. Dette kan bety at horgen er eldre enn hovet, men ikke erstattet, siden horgen omtales helt opp til Olav Tryggvasons og Olav Haraldssons tid. Olsen peker på arkeologien på Island som viser at utgravninger på stedsnavn med horg, avdekker mindre bygninger enn på stedsnavn med hov, og antyder med det en mer privat helligdom, der hovene kan ha hatt en

²⁰⁰ Edda 2002: s 284f

²⁰¹ Steinsland 2005, 284

²⁰² Jónsson, Gudni, Hyndluljóð www.heimskringla.no

²⁰³ Edda 2002 s 133

²⁰⁴ Steinsland 2005, 284

²⁰⁵ Olsen, O. 1966, 115

²⁰⁶ Ramstasagaene 2002: *Orvar Odds saga* kap 20 s 198 og *Rekstefja* str 9 NB!!!!

mer offentlig funksjon.²⁰⁷

3.3.2 Hov

Sigvat skald kom en gang til en gård som het *Hov* i Gautland. Men Sigvat fikk ikke lov til å komme inn på gården, fordi det foregikk hedenske ritualer der. På neste gård fikk han heller ikke komme inn, der foregikk det alveblot. Sigvat laget et kvad om hendelsen, som er blitt bevart.²⁰⁸

Hov skal i følge Gro Steinsland ha sammenheng med det tyske ordet for bondegård, *hof*. Hva hov, slik det blir beskrevet i kvad og sagakilder egentlig *er*, er man ikke enige om. Spesielt dreier dette seg om det er egen kultbygning, som et tempel, eller en kirke. Magnus Olsens skriver at det er en kjensgjerning at det usammensatte *Hof* er et minne om et offentlig tempel, Olsen hevder at dette også må gjelde for *Vangr* og *Torshof*.²⁰⁹ Claus Krag mener også at stedsnavn knyttet til hov-navn kan knyttes til et hedensk kultsted. Krag skriver: «Men at «hov» har eksistert, er på det rene. Alle gårdsnavnene på *-hov* (eller Hov, Hoff, Hove, eller lignende), forteller om det.»²¹⁰ *Hof* kan også være knyttet til *hall*, eller *sal*, et større rom i et langhus, eller gårdsanlegg. Olaf Olsen gjennomførte flere arkeologiske utgravninger i kirker i Danmark uten at det ble funnet noen eldre bygninger under de eldste restene av kirkene. Olaf Olsen konkluderte derfor med at *Hov* enten må knyttes til en utendørs helligdom eller i storgårdens gildestue.²¹¹

Antagelig er det dette Claus Krag bygger på når han avviser sammenhengen mellom de hedenske kultbygninger og kirkestedene. Han konkluderer nemlig også med at man i vikingtiden enten samlet seg i det fri, eller i hjemme i kultsammenheng. Dermed har det heller ikke eksistert et organisert kultvesen mener han.²¹²

Men under arkeologiske utgravninger på Øystese i Hardanger ble det like ved kirken funnet en stor mengde kokegroper, men det mest oppsiktsvekkende funnet var restene av to bygninger, som er for små til at de har vært brukt som bolig, eller oppholdssted. Det store antall kokegroper gir indikasjon på førkristen rituell praksis, og bygningene kan derfor kunne være av sakral art.²¹³

Mære er et kjent sted i sagalitteraturen, og både Håkon den gode, Olav Tryggvason og Olav

²⁰⁷ Olsen, M. 1915, 299

²⁰⁸ DSOH: 174ff

²⁰⁹ Olsen M. 1978, 234

²¹⁰ Krag 1995/2005, 86

²¹¹ Olsen O 1966, 115

²¹² Krag 1995/2005, 87

²¹³ Diinhoff 2005, 9ff

Haraldsson måtte forholde seg til de trønderske bøndenes tradisjonelle bloting der. Kirken på Mære ble undersøkt av arkeologer i 1966-67 og under steinkirken fra middelalderen fant man restene etter flere eldre bygninger. Den yngste er en stolpekirke, som trolig har stått fram til byggingen av steinkirken. Det er minst én, sannsynligvis to bygninger som er eldre enn stolpekirken. I forbindelse med disse fant man gjenstander av førkristent opphav, blant annet et stort antall gullgubber. Den eldste av disse to bygningene ser ut til å stamme fra folkevandringstiden, og bærer preg av å ha blitt brent. Den var bygd av flettede kvister med påsmurt leire. Som vi har sett i del I forteller sagaene om et «hov» på Mære. Det er mulig at dette har ligget der dagens kirke ligger, og også at det kan dreie seg om en, eller begge av de to eldste utgravde bygningene ²¹⁴

I *Øyrbyggja saga* fortelles det om Torolv Mosterskjegg som reiser fra Norge til Island. Der bygger han et «hov» og *det er et hus*.²¹⁵ Det er interessant at det blir presisert at det er et hus. Dette kan tyde på at «hov» ikke nødvendigvis er et hus, slik også Olaf Olsen hevdet, kanskje ikke engang alltid en bygning. Vi kommer tilbake til fortellingen om Torolv senere.

Ved Vingrom nord for Lillehammer ble det på gården Hov funnet en stor mengde kokegroper, 180 i tallet. Her ble det også funnet et hus, eller bygning hvor man gjorde funn av minst 29 gullgubber, samtlige viser to personer, som dem som ble funnet på Tu, ved Dysjane. Som nevnt tolkes disse ofte som Frøy og Gerd. Med tanke på spørsmålet om kontinuitet er det interessant at Vingrom kirke ligger et steinkast unna, riktignok en ny kirke, men det finnes rester av en middelalderkirke like ved.²¹⁶ Her er det også funnet store mengder ildslagningsstål. Bygningen bærer preg av å ha blitt brent, sammen med innholdet. Gullgubber er sjeldne i Norge, vi har allerede nevnt Tu/Hauge på Jæren. På Mære er det også funnet gullgubber, det samme gjelder for Borg i Lofoten, hvor vi også finner et tunanlegg på gården Bøstad.

3.3.3 Sal

I Uppsala i Sverige skal det ha vært et førkristen kultsted, kjent fra skriftlig kilder, da spesielt Adam av Bremen. Han forteller at i Uppsala lå det et helligsted, tydelig forbundet med offentlig kult. Dette «tempelet» skulle vært rikt utsmykket med gull. Tre gudebilder var utstilt der. I midten stod gudebilde av Tor, og på hver side stod gudebildene av Odin, og Frøy.²¹⁷

²¹⁴ Lidén 1999, s 1ff

²¹⁵ Øyrbyggja saga, kap 4

²¹⁶ Haraldsen 1995, 136ff

²¹⁷ Adam av Bremen 1997, IV, 26

Forskere er enige om at kultsteder lå i Gamle Uppsala, og arkeologiske utgravninger har avdekket en 60 meter lang hallbygning, like ved de store gravhaugene på stedet. Bygningen er fra 600-800 e.kr, og man mener at denne har fungert som representasjonsbolig for kongemakten. Men det er også avdekket rester av en eldre bygning under hallen. Det ble også bygget en middelalderkirke på stedet. Det har blitt hevdet at det ordet Adam av Bremen bruker om bygningen, *triclinium*, betyr noe nærmere «bankett-sal» enn «tempel», som har blitt brukt i oversettelser. Man har derfor ment at det er hallen i kongsgården som har blitt benyttet til de førkristne ritualer.²¹⁸

Uppsala er ikke bare kjent som helligsted for førkristen kultvirksomhet, men var også det viktigste tingstedet for Sviaveldet. I *Den store sagaen om Olav den hellige* kan vi lese:

«I Svitjod var landets skikk i hedensk tid at hovedblotet skulle være i Uppsala i gjørmåned. Da skulle en blote til fred og til sin konges seier. Og dit skulle folk komme fra hele Sviaveldet. Der skulle en også holde ting for alt folket i Svitjod. Det var da marked og kjøpstevne en hel uke. Da kristendommen var innført i Svitjod, holdt en fremdeles marked og tingstevne her.»²¹⁹

Med utgangspunkt i dette ser vi en kontinuitet i Uppsala. Stedet fortsatte som tingsted og kjøpstad etter innføringen av kristendom. Forandringen ligger i religionsutøvelsen, men forskjellen har neppe vært særlig stor siden vi finner en middelalderkirke i umiddelbar nærhet. Man kan muligens finne en paralell i det norske Skiringssal, med Kaupang like ved og Tjodalyng (Tjølling) som tingsted.

I utgangspunktet er det mindre viktig i denne sammenheng hva nøyaktig *hov*, *horg* eller *sal* var. Vi vet at de var knyttet til den hedenske religionsutøvelse. Det er også mye som knytter disse kultstedene sammen med tingsteder. Dette vil jeg vise med eksempler blant annet hentet fra islandske forhold.

3.4 Islandske forhold

For å kunne komme nærmere sammenhengen mellom helligsteder og tingsteder vil det være relevant å se nærmere på forholdene på Island. Vi vet at nordmennene som reiste til Island tok utgangspunkt i Gulatinget da de skulle opprette Alltinget på Island.²²⁰ Men det fortelles også at tingsteder ble opprettet *før* Alltinget ble etablert. Siden de aller fleste av landnåmsmennene kom fra Norge, kan vi gå ut fra at også oppbygningen av kultvirksomhet bygger på referanser fra Norge. Det er selvsagt diskutert i hvilken grad vi kan bruke islandske forhold, for å belyse de norske, og Gro

²¹⁸ Steinsland 2005, 295ff

²¹⁹ DSOH: s 142

²²⁰ Se bl.a. *Islendingabók*, kap II og III.

Steinsland mener at man må utøve forsiktighet i så henseende.²²¹ Samtidig vil det være en mulighet for at disse kan gi opplysninger som vil være fruktbare i vår sammenheng.

Torolv Mosterskjegg bodde på Moster i Norge, men dro til Island på grunn av Harald Hårfages hardstyre. *Landnåmsboka* forteller at han trodde på Tor og var en stor blotmann. På Island bygget han gården på stedet han kalte Hovsvågen, og han bygget også et stort hov til Tor på stedet som ble hetende Hovstad. Videre fortelles det også at Torolv holdt all rettergang på neset der høysetestolpene (med utskårne bilder av Tor) drev i land, kalt Torsnes. Her ble også bygdetinget holdt, med samtykke fra hele bygdefolket. Stedet var så hellig at folk ikke fikk lov til å gjøre sitt fornødne på land, Torolv hadde et skjær kalt *Dritskjær* til dette. Torsnethinget ble etter Torolvs død flyttet til det stedet hvor det lå da *Landnåmsboka* ble skrevet, ser det ut til:

«Da ble det rådet tatt å flytte tinget derfra og inn på stedet, der som det ligger nå. Der ble det også et svært hellig sted, og der står ennå Torssteinen der de brøt ryggen på de menn som ble blotet, og nær denne er også domsringen der menn skulle dømmes til blotoffer. Der satte Tord gjelle fjerdingstinget med samtykke av alle fjerdingsmennene.»²²²

Man finner også opplysninger om Torolv Mosterskjegg i *Øyrbyggja saga*. Her fortelles det at Torolv selv rev ned Torshovet han hadde på Moster, og tok dette med seg til Island hvor han gjenreiste det på Hovsvåg. Han bygde en stor gard der, som han kalte Hovstad, så reiste han hovet der. Det beskrives som:

«(...)et stort hus, med dør på langveggen nær hjørnet. Innafor der stod høysetestolpene, og i dem var det nagler, de hette reginnagler. Derinne var det fredlyst sted. Lenger inne var det et tilbygg slik som koret på kirkene, og der stod midt på golvet en pall som alter. På den lå en ring uten skjøt som veidde tjue øre. Ved den skulle de sverge alle eder. Denne ringen skulle også góden ha på armen ved alle stemner.»²²³

Denne type ring finnes også omtalt i *Fortellingen om Torstein Oksefot*:

«Ein ring som vog to øyrar skulle liggje på alteret i kvart hovedhov. Den ringen skulle kvar gode ha på handa til kvart lovting som han sjølv skulle opne, og han skulle røre han i blodet til det offerdyret som han sjøv blota der. Kvar den som skulle vera med i ei rettsavgjerd der, skulle fyrst gjera eid på denne ringen og nemne opp to eller fleire vitne.»²²⁴

Disse opplysningene står i sammenheng med loven som Ulvljot kom med, kalt Ulvljotloven. Videre fortelles det at landet ble delt i fjerdinge (fjordunger) og i hver fjerding skulle det være tre ting og tre hovedhov i hvert tingsogn. I den forbindelse ble det utnevnt menn, kalt *goder*, som hadde ansvar for hovene og som også skulle utnevne dommere, og styre saksgangen på tingene. Opplysningene

²²¹ Steinsland 280f

²²² Lnb: kap 85

²²³ Øyrbyggja saga, kap 4

²²⁴ Fortellingen om Torstein Oksefot, kap 1

avsluttes med at Bodvar den Hvite fra Voss, som var farfar til Hall på Sida bygde gården Hof (Hov) og bygde et hov der og ble hovgode. At Bodvar bygde et stort hov på gården nevnes også i Landnåmsboka.²²⁵ Det finnes referanser til ringer, knyttet til hov også i Norge. Det fortelles at på Håkon jarls hov på Lade fantes det en stor ring, som hang på døra til hovet. Olav Tryggvason skal i følge sagaene ha tatt denne ringen, og det fortelles at han gav den til Sigrid Storråde i hans frieri til henne, men hun oppdaget at den ikke var av rent gull, men hadde en kjerne av kobber.²²⁶

Steinsland forteller at hovet på Lade var innviet til Torgerd Holgebrud.²²⁷ *Flatøyboka* forteller om et lite hov, hvor Torkjell Dyrdil, Olav Tryggvasons morbror fant gudebildet av Torgerd Holgebrud som Olav deretter ødela. Dette ser i utgangspunktet ikke ut til å være det samme hovet hvor Olav tok ringen fra.²²⁸ Men det fortelles i *Njáls saga* om Gudbrand i Dalanes hov. Gudbrand skulle ha vært en av Håkon jarls beste venner, og hovet, som ikke ble brukt hvis ikke Håkon var til stede, inneholdt gudebilder av Torgerd Holgebrud, søsteren Irpa og Tor. Alle hadde en ring rundt armen.²²⁹

I den norrøne religionen var én ring spesielt kjent, Odins ring *Draupne*. I kvadet *Skirnismál* fortelles det at Gerd ble tilbudt Draupne da Frøy fridde til henne²³⁰. Ut fra dette kan det hevdes at det var dristig av kristningskongen Olav Tryggvason å tilby den hedenske Sigrid ringen som ble tatt fra Håkon jarls hov. Bryllupet mellom Frøy og Gerd er som nevnt også den mest kjente fortolkningen av de doble gullgubbene tidligere omtalt.

Fra kvadet *Atlakviða* (vers 30) kjenner vi omtalen av Ulls ring, som det også ble avlagt eder ved i følge kvadet:

"Svá gangi þér, Atli,
sem þú við Gunnar áttir
eiða oft of svarða
ok ár of nefnda,
at sól inni suðrhöllu
ok at Sigtýs bergi,
hölkvi hvílbeðjar
ok at hringi Ullar." ²³¹

«Gaa dig saa, Atle!
som Gunnar du havde
eder tidt svoret
og alt lengst givet
ved sydgangne solen
og Sigtý's-fjeldet,
ved leiets lønkammer
og løftets Ulls-ring.» ²³²

Det er også nevnt en såkalt «hovs-ed» i *Viga-Glums saga*:

²²⁵ Lnb: kap 305

²²⁶ Hkr: Olav Tryggvasons saga, kap 59, 60, Steinsland 2005, 281f

²²⁷ Steinsland 2005, 293

²²⁸ Ólafs saga Tryggvasonar, kap 326

²²⁹ NS, s139ff

²³⁰ Edda 2002, s 65ff, vers 21

²³¹ Jónsson, Gudni, Atlekvæde (Atlakviða) www.heimskringla.no

²³² Gjessing, G. A. Atlekvæde (Atlakviða) www.heimskringla.no

«Da de kom til hovet, gikk seks mann sammen inn i hovet, Gissur og Åsgrim med Glum, og Einar og Hlende den gamle fulgte Torarin. Den mann som skulle sverge hovs-ed, tok i hånden en sølvring som var rødnet i blodet av det blotede naut, og den skulle ikke veie mindre enn tre øyrer. Da tok Glum til orde slik: «Jeg nevner meg Åsgrim til vitne og Gissur til mitt annet vitne, at jeg sverger hovs-ed på ringen....»²³³

Det fortelles også i *Viga-Glums saga* at dem som krevde edsavleggelse av Glum ville at han skulle avlegge ed i tre hov i Øyjafjord.²³⁴ Som vi har sett skulle det, på Island, være tre hov i hvert tingsogn. Tanken som ligger bak dette er trolig at Glum skal avlegge ed i hele tingsognet. Disse forhandlingene om Glums edsavleggelse foregikk på tinget. I denne saken ser vi den tydelige sammenhengen mellom tingsamlingene og hovene på Island. Riktignok ser det ikke ut til at disse hov-edene skjedde på tingstedet, men med tanke på vitnesbyrdene om at den islandske góden hadde ringen på under tingsamlingene, kan det på ingen måte utelukkes at det ble avlagt ed på ringen også på tinget, som vi har vært inne på.

Ulvljot var fra Norge, det samme gjelder Torolv Mosterskjegg og Bodvar den Hvite. En annen kjent landnåmsmann fra Norge var Ingemund gamle. Han støttet Harald Hårfagre under rikssamlingen og fikk gifte seg med datteren til Tore den tause, som var jarl i Norge. Det ble spådd for Ingemund at et lodd vil bli borte fra pungen hans, men han ville finne den igjen da han grov underlag for høysetestolpene på Island. Dette loddet av sølv forestilte Frøy, en opplysning som har ført til spekulasjoner om dette er en omtale av en «gullgubbe» som vi har nevnt tidligere, og kommer tilbake til. Gården kalte Ingemund for Hov, etter det store hovet han bygde der.²³⁵

Ingemund, Torolv Mosterskjegg og Bodvar den Hvite bygde alle hov på gårdene sine. I Torolvs tilfelle fortelles det også om en tidlig rettspraksis på Torsnestinget. Torolv ser ut til å ha hatt en ledende rolle i både kultsammenheng og rettspraksisen, sannsynligvis allerede på et tidlig stadium i landnåmet. Det fortelles i alle fall at sønnen Torstein var ganske ung da Torolv døde.²³⁶

Magnus Olsen mener at forholdene på Island, i form av struktur, sannsynligvis har vært tilsvarende i Norge:

«Vi tar neppe feil når vi i det store og hele tatt tenker oss forholdene i Norge som blant de utflyttede islendinger. På Island er tingdistrikter, høvdingedistrikter basert på religionsforfatningen, og så har det sannsynligvis også vært i Norge. Den øiensynlige fasthet i de norske hov-sogns fordeling må ha sin motsvarighet i en verdslig – judisiell-administrativ – inndeling.»²³⁷

Det kan være verd å merke seg at de første kirkene på Island ble reist av de kristne høvdingene på

²³³ Viga-Glums saga, kap 25

²³⁴ Viga-Glums saga, kap 24

²³⁵ Lnb: kap 179, Vatsdøla saga kap 15

²³⁶ Lnb: kap 85

²³⁷ Olsen 1978, 235f

deres egne gårder.²³⁸ Det ble også oppført en kirke ved *Tingvellir* på Island, stedet hvor Alltinget ble holdt. Olav Haraldsson skal ha sendt tømmer til byggingen av kirka.²³⁹

Forholdene på Island viser at det har vært en nær sammenheng mellom tingsted og kultsted, slik vi ser blant annet i fortellingen om Torolv Mosterskjegg. Det er slett ikke utenkelig at grunnen til at stormennene bygde hov på sine gårder var at ved at man eide et hov kunne man bli hovgode, og ved å bli hovgode hadde man også en sentral stilling i samfunnet, inkludert på tinget. På samme måte som de mektigste mennene bygde hov bygde de kirker på gårdene sine. Dette kan være et eksempel på at den omdiskuterte kontinuiteten mellom hedensk helligsted og kirkested ikke nødvendigvis var en bevisst strategi fra kongens eller kirkens side, men skyldes gjerne den lokale maktkontinuitet. Et annet vitnesbyrd om sammenheng mellom kirke og tingsted på Island er kirken på *Tingvellir*.

3.5 Blot og ting

Det er på det rene at sagakildene i de fleste av tilfellene hvor tinget omtales, ikke forteller om en tilhørende blot, eller ofring. Dette kan i utgangspunktet bety at det ikke var vanlig å blote i forbindelse med tingsamlinger, det kan også bety at det var vanlig i tidligere tider, men at skikken var endret allerede før kristningskongene. Alternativt kan det også bety at blot i forbindelse med ting var vanlig, men at det ikke ble en del av overleveringene fordi hendelsen var rutinepreget, og at det ikke hendte noe spesielt i forbindelse med selve blotet. Blotet er et offer til gudene, og hadde en sentral plass i den førkristne gudedyrkelsen. I forbindelse med blotene, nevnes ofte offerdyr, og slakteoffer, dyret omtales som blotnaut. Blotet omtales av Gro Steinsland som den viktigste offentlige kulthandlingen.²⁴⁰

Dersom det finnes en sammenheng mellom denne offentlige kulthandlingen og tingsamlinger som også var en sentral offentlig handling, vil dette styrke hypotesen om sammenhengen mellom kultvirksomhet og tingvirksomhet.

I *Egil Skallagrimsson saga* fortelles det at Egil var på Gulatinget og her utfordret han en mann som het Atle til holmgang, noe som skulle være lov etter gammel skikk og sedvane. I denne forbindelse fortelles det at blotnautet ble leid fram, og at den som vant holmgangen skulle få ta livet av det.²⁴¹ Sagaen er tydelig på at holmagngen foregår i forbindelse med tinget. Dersom blotnautet skulle

²³⁸ Sigurdsson 2008, 128

²³⁹ DSOH: s 260

²⁴⁰ Steinsland 2005, 274ff

²⁴¹ ES: s 165ff

drepes der, må vi anta at offermåltidet også ble inntatt på samme sted. At vinneren av holmgangen får ta livet av blotnautet nevnes som en sed i *Kormaks saga*.²⁴² Dette stemmer godt med avsnittet fra *Fortellingen om Torstein Oksefot* som beskriver hvordan hovgoden skal ha på seg ringen under blotet og under tingsamlingene.. Slik det fremgår av tekstsammenhengen skal avsnittet som omtaler ofringen av blotnautet være beskrevet i den nå tapte Ulvljotsloven. Da Ulvljotsloven hadde sitt utgangspunkt i Gulatingsloven, og Ulvljots morbror skal ha vært Torleiv Spake fra Hordakåreætten, og sannsynligvis lagmann der, kan vi ikke avvise at det fantes en lignende forbindelse i Norge.

Som vi har sett skal det ha blitt holdt blot, ting og kjøpstevne i Uppsala. På samme måte er det en nær sammenheng mellom blot og ting, ut fra de islandske kildene. Olaf Olsen avviser på ingen måte at det kan ha vært holdt blot i sammenheng med tingsamlinger. Han viser også til organiseringen på Gotland, slik den blir beskrevet i *Guta saga*. Her skal det ha blitt holdt et hovedblot for hele øya, blot i hver treading og mindre blot for de mindre tingdistriktene.²⁴³ Dermed kan vi slå fast at det både på Uppsala, Gotland og Island fortelles om en organisert sammenheng mellom blot og ting. Og som vi har sett finnes det også referanser i sagaene som indikerer denne sammenhengen også i Norge.

Det finnes også benevnelser av blot i lovene. I *Den eldre Gulatingslova* står det:

«Blot er oss óg forbode, me skal ikkje blota til heiden gud eller til haugar eller horgar.»²⁴⁴ Et lignende forbud finnes i *Frostatingslova*.²⁴⁵ Formuleringen i *Den eldre Gulatingslova* er interessant, fordi den har et muntlig preg, noe som kan tyde på at den er vedtatt før nedskrivningen av lovene. Formuleringen skiller seg fra den i *Frostatingslova* som forteller at det er forbudt å blote. Det ser ut til at flere lover har blitt påbudt folkene på tinget.

En annen indikasjon på denne sammenhengen kan være tidspunktet. Når Knut Helle skal anslå tidspunktet for avholdelsen av Gulatinget i førkristen tid, med utgangspunkt i islandske kilder, ender han på den samme datoen som Gro Steinsland nevner som den sannsynlige dato for vårblotet, nemlig årets første sommerdag 14. april.²⁴⁶ Dersom det var slik, vil det være rimelig å anta at et slikt sammenfall ikke er tilfeldig, og at det ikke dreide seg om to adskilte hendelser, men at disse to hendelsene, blotet og tinget ble avholdt i nær geografisk og tidsmessig avstand. Vårblotet skal ha vært et av de tre store blotene, av offentlig art. I så fall kan dette indikere en sammenheng mellom

²⁴² Kormaks saga, kap 23

²⁴³ Olsen 1966, 64ff

²⁴⁴ G, kap 29

²⁴⁵ F, III, 15

²⁴⁶ Helle 2001, 51 og Steinsland 2005, 275

en av de største tingsamlingene og et av de viktigste blotene også i Norge, på samme måte som vi har sett var tilfellet i Uppsala og Gotland.

Med utgangspunkt i det oppgitte tidspunkt for tinget, fra soloppgang til non, vil det være sannsynlig at blotet ble holdt etter tinget. Dette stemmer også med kronologien i *Egil Skallagrimssons saga*, hvor holmgangen, og ofringen av blotnautet skjer etter tinget. Man må derimot huske at i tilfellet for Håkon den gode og Olav Tryggvason ser det ikke ut til at kongen deltok i noe blot rundt samme tid, noe som ut fra hendelsene burde vært naturlig dersom det ble arrangert et blot samme kveld. Til tross for dette er det flere elementer som peker på at det har eksistert en sammenheng mellom blot, eller andre rituelle handlinger sammen med tingsamlinger opp mot regjeringstiden til Håkon den gode. Blotet vil ikke kunne ha fortsatt som et element knyttet til tingsamlingene etter overgangen til kristendom. Men en sammenheng mellom kirker og tingsteder vil kunne vise at religionen også spilte en rolle på tinget etter overgangen fra hedendom til kristendom.

3.6 Helligsteder, kirkesteder og tingsteder

Det er ikke uten grunn at det vil være naturlig å se nærmere på tidligere helligsteder og også kirker fra tidlig kristen tid. Edvard Bull gjorde en undersøkelse av det som ble kalt «stevnegårder» på Østlandet. Han fant ut at disse ligger i omtrent samme avstand fra hverandre som hovene og de senere sognekirkene.²⁴⁷ Dette kan indikere at det ikke bare er en sammenheng mellom helligsteder og ting, men at man i overgangen til kristen tid har benyttet seg av en organisert hedensk kultvirksomhet, som var direkte knyttet til tingorganisasjonen, i opprettelsen av kirkebygninger. Men at det i det hele tatt har eksistert en organisert hedensk kult er omdiskutert. Sagaene forteller at stormennene ofte hadde sentrale posisjoner i den hedenske gudedyrkelsen. Det har vært diskutert i hvilken grad denne gudedyrkelsen var av privat eller offentlig karakter. Det er muligens begrepene som er uklare. Spørsmålet som er sentralt er i hvilken grad det eksisterte et felles kultsted eller kultbygning, som betegnes som offentlig, eller om det kun eksisterte privat kult, det vil si, hjemme på gårdene. Gro Steinsland opererer med et skille mellom privat og offentlig kult, hvorav blot tilhører den siste kategorien.²⁴⁸ Det passer bra med hva vi har sett i de foregående kapitler.

Stedsnavnsforskeren Magnus Olsen mener at det finnes en sammenheng mellom de første kirkene og de gamle kultsteder. Med utgangspunkt i Eidsivatingslagen og tredingskirkene der, viser han til navnet *Ullinshof* på stedet for tredingskirkene i Nes og i Ullensaker. Ull var som kjent en viktig gud

²⁴⁷ Olsen M. 1978, 235f

²⁴⁸ Steinsland 2005, 274ff

i gammel hedensk kult, og vi husker at det i *Atlakviða* ble nevnt at det ble gitt løfter til Ulls ring. I tillegg finnes også det samme navnet, *Ullinshof* på prestegården i Nes prestegjeld i Hedmark. Tredingskirkene på Vang ved Hamar, der forøvrig nabogården kalles Torshov, og tredingskirken i sentrum av Ringerike ligger på Norderhov, som kommer av *Njarðarhof*.²⁴⁹ Interessant er det også at Nes kirke i Hedmark ligger på Tingnes, og at Vang kirke ligger nær Åker, kjent som et gammelt tingsted.

I følge Magnus Olsen betyr *vang* en gresskledd voll. Stedsnavnet Vang forekommer ofte i sammenheng med navnet *Bø*, og også nær navnet *Hove*. Men *vang* har også gitt navn til flere kirkesogn. Et av dem er Vangs sogn i Hedmark, nevnt ovenfor og Vangs sogn i Valdres, som vi husker ble nevnt i forbindelse med Olav Haraldssons tingsamling der. Olav hadde også tingsamling i Voss, hvor vi finner *Vossevangen*. Voss sogn het tidligere Vang sogn. Vang sogn finnes også i Romedal og Norderhov, og i Oppdal og Åsen. Dessuten finnes to steder som har *vang* som endeled i sognenavnet, *Fåvang* i Gudbrandsdalen og *Ullensvang* i Hardanger. Magnus Olsen mener dermed at *vang* er en førkristen variant av «kirke-*vangen*», og kaller det «hovs-*vangen*». *Hovsvangen* finnes også som navn på nabogården til prestegården og kirkestedet i østre Toten, en gård som forøvrig kalles *Hof*, og som har gitt navn til hele kirkesognet, Hofs sogn. I den norrøne mytologien fortelles det at Tor bodde på *Trudvang*, i en praktfull hall.²⁵⁰ *Torshov* nevnes to ganger i forbindelse med Vang, på Hadeland og Hedmark. Olsen fremhever sammenhengen mellom *Hov*-navn, *Bø*-navn og *Vang*-navn, som ligger sentralt i bygdene på de gamle storgårdene.²⁵¹

Olsen har også sett på fylkeskirkene i Trøndelag. I Inntrøndelag finner han at tre av disse er lokalisert på stedsnavn knyttet til ordet *haug*. I Verdalen finnes Haug kirke, på Inderøy ligger Sakshaug kirke og på Skogn ligger Alstahaug kirke. Haugene er gravhauger, og disse gravhaugene har vært utgangspunktet for fylkes offentlige kultus i forbindelse med fylkesting, hevder Olsen. Den fjerde fylkeskirken har vi allerede vært innom, Mære kirke.²⁵²

Både Magnus Olsen og Olaf Olsen undersøker primært sammenheng mellom hedensk kultsted og kirkested, ikke hvorvidt tingstedet er knyttet opp til disse, selv om begge omtaler tinget i sine utgivelser. Det er grunn til å spørre seg om *vangen* kan ha vært en naturlig plass å holde ting i bygdene. *Vangen* omtales som nevnt da Olav Haraldsson holdt ting i Voss og Valdres. På Ringsaker finner vi stedsnavnet *Tingvang*. Magnus Olsen har vist at det ofte er kirker knyttet til *vang*-navn.

²⁴⁹ Olsen M. 1978, 258-59, 219

²⁵⁰ Steinsland 2005, 197

²⁵¹ Olsen M 1978, 216ff

²⁵² Olsen M. 1978, 270

Ringsaker prestegård og kirke ligger ved Tingvang. Allerede omtalte *Hof-kirke* i østre Toten ligger like ved et annet Tingvang. Det finnes også et Tingvang i Øystre Slidre, men her ligger nærmeste kirke nesten 2 kilometer unna. *Vang*-navnet betyr i følge Olsen gresskleddt voll, som allerede nevnt.

Magnus Olsen hevder også at *vang* i enkelte tilfeller har gått over til å hete *voll*. Han hevder å se en utvikling i navnet *Leikvin* som det eldste, deretter *Leikvang*, og yngst *Leikvoll*.²⁵³ I den forbindelse må det nevnes at *Leik* kan knyttes til ordet lek, det vil si «å leke», som også kan ha vært en samlingsplass av sosial karakter. Et sted på Nordmøre kalles *Tingvoll*, hvor vi også kan finne Tingvoll kirke. I kapitlet om tunanleggene så vi at tunanlegget på Klepp lå ved Tinghaug, et kjent tingsted fra middelalderen, hvor et av Rogalands fjerdingsting ble holdt. *Haug* kjenner vi fra fylkeskirkene i Inntrøndelag, men *haug*-navnet kan også knyttes til horg. Et eksempel kan være at Jernskjegge, som vi husker fra kapitlet om Olav Tryggvason, nevnes å være fra Opphaug på Ørlandet. I *Flatøyboka* kan vi se at Opphaug skrives *Upphørgi*²⁵⁴ *Horg* som stedsnavn i Norge er ikke vanlig, men finnes i Melhus i Trøndelag. Her finner vi også Horg kirke.

Jeg vil derfor påstå at tingsteder ut fra dette kan knyttes til stedsnavn som *Hof (Hov) Vang, Voll* og *Haug*. At det finnes tingsteder som ikke har en direkte tilknytning til disse navnene er det ingen tvil om. Navnesammenhengen må derfor ikke ses på som en regel uten unntak. På Frosta ser vi blant annet en sammenheng til *log*, lov. En rekke runde steinsettinger som finnes på ulike steder i Norge har blitt tolket som tingsteder (domsringer), kultsteder eller gravplasser.²⁵⁵ Etter hva vi har sett trenger det ene ikke å utelukke de andre. Tingsteder, kultplasser og gravhauger i hedensk tid hatt sammenheng med hverandre, og de er ofte plassert i umiddelbar geografisk nærhet til hverandre. I kristen tid ble kirkene ofte bygget på dette sentrale stedet i bygdene.

Som vi har sett mener blant annet Claus Krag at det ikke har eksistert noe politisk organisert førkristent religionsvesen, og at det ikke fantes noe offentlig «hov», men at folk samlet seg i vanlige hus på vanlige gårder. Han skriver også at:

«Arkeologene regnet lenge med at de første kirkene ble reist på tuftene etter eldre «hov». Men mer nøyaktige utgravninger som er gjort de senere årene, viser at disse eldre bygningsrestene nesten alltid skriver seg fra gamle og nokså uanselige kirker – de første på stedet.»²⁵⁶

Som vi har vært inne på skyldes dette sannsynligvis Olaf Olsens avhandling om temaet. Men med

²⁵³ Olsen M. 1915, 217

²⁵⁴ Flb: Ólafs saga Tryggvasonar, kap 263, (Like ved Opphaug finnes også stedsnavnet *Hov*.)

²⁵⁵ NAL: s 353

²⁵⁶ Krag 1995/2005, 87

utgangspunkt i utgravningene gjort ved blant annet Mære kirke, er det grunn til å være forsiktige med å avvise at det har eksistert en direkte sammenheng mellom hedenske kultbygninger og kirker. Olaf Olsen skrev i *Hørg, hov og kirke – 30 år efter* at han er mer åpen for at det kan ha blitt reist kirker på gamle helligsteder. Dessuten vil Olsen ikke lenger avvise all kult- og gravkontinuitet. Men når det gjelder byggingen av kirker på storgårdene ville Olsen nå heller brukt ordet maktkontinuitet. Jeg er klar over at Olav Olsen kritiserer flere av Magnus Olsens konklusjoner men på området som er sentralt i denne sammenheng er de i utgangspunktet enige, spesielt etter at Olav Olsen moderer sitt syn.²⁵⁷

Offentlig kult trenger ikke å bety en samling av likestilte menn, på nøytral grunn. De mektige i samfunnet hadde en sentral posisjon både på tinget og i kultsammenheng. Dermed kunne gjerne den offentlige kultvirksomhet foregå på stormenneses gård. Sannsynligvis har mange av disse fått bygd kirker på gården, i overgangen til kristen tid. Vi kjenner til dette fra Island, men vi husker også kirken som ble oppført i Gudbrandsdalen. Dermed gir det muligens mer mening å snakke om maktkontinuitet enn kultkontinuitet, selv om disse tross alt henger nært sammen.

3.7 Kirke og lagting

På stedet hvor Frostatinget skal ha blitt holdt finner vi stedsnavn som indikerer tingstedet. Spesielt i denne forbindelse er gården *Logtu*, som man tolker å ha sammenheng med ordet *log*, dvs. lov. Her finner vi også Logsteinen, som gjerne kan ses i sammenheng med Lovberget på Tingvellir på Island. På Logtu ligger det også en kirke. I *Frostatingslova* fortelles det at den presten som rår for lovboka, (kan også bety, «presten som tyder lovboka»), skal ringe med storklokka når han vil til tinget med lovboka.²⁵⁸ Det er derfor liten tvil om at kirken og de geistlige spilte en sentral rolle på tinget i kristen tid. Det er en rimelig tanke, dersom vi kan ta utgangspunkt i islandske forhold, at presten på mange måter overtar rollen som en gode ville hatt tidligere. Vi har sett at man på Island svor ed til ringen som fantes i hovet. I *Frostatingslova* fortelles det at om *tylvftareiden*: «Tylvftareiden skal sverjast framme på altargolvet og mennene skal ha messebok i hand, og om eit vitne dreg seg unna, då fell heile eiden bort.»²⁵⁹ Ut fra dette ser det ut som at messeboken og kirken etter overgangen til kristendom har overtatt rollen som tidligere tilhørte ringen og hovene.

Man regner Eivindvik som det mest sannsynlige stedet hvor Gulatinget ble holdt i vikingtiden. Her finnes det også tydelige tegn på kristen innflytelse over tingstedet. To steinkors er plassert på det

²⁵⁷ Olsen O. 1995, 127

²⁵⁸ F: I, 3

²⁵⁹ F: IV, 8

sannsynlige tingstedet, hvorav det ene opplyses fullstendig ved vintersolverv 22 desember, og en kirke ligger like ved. Den nåværende kirka er fra 1863, men kilder tilbake til 1300 omtaler ei kirke på stedet.²⁶⁰ Man kan gå ut fra at kirken må ha hatt en funksjon tilsvarende Logtu-kirka på Frosta. En kirke finnes også på Tingvellir på Island, med tradisjon fra sagaene om at den første kirken der ble reist med tømmer fra Olav den hellige.²⁶¹

Åpningen i Den eldre Gulatingslova lyder:

«Det er det fyrste i lovene våre at me skal bøygja oss mot aust og beda til den heilage Krist um godt år og fred og um at me må halda landet vårt bygd og [ha] landsdrotten vår lukkeleg. Han vere vår ven og me hans og Gud ven til oss alle.»²⁶²

Fra Frostatingslova vet vi at tinget skulle starte ved soloppgang og vare til nons, rundt klokken 15.²⁶³ Vi husker også den gamle hedenske kultformelen knyttet til blotet for godt år og fred, *til árs ok friðar*. Dersom det var en skikk å vende seg mot soloppgangen og be om godt år og fred, er det et ritual som lettere kan knyttes til et opprinnelig hedensk ritual enn et kristent. Samtidig er det ikke nevnt eksplisitt at dette skulle skje mens sola stod i øst, og den østlige himmelretning *kan* knyttes til Jesu tilbakekomst. I hedensk tid vendte man seg ikke mot øst, men mot nord, men det er ikke utenkelig at dette er et eksempel på kristen overtagelse av hedenske ritualer.²⁶⁴

3.8 Sammenheng og kontinuitet

Det er ingen rimelig grunn til å tvile på at det har eksistert en nær sammenheng mellom tingsamling og rituelle handlinger, både førkristne og kristne. Tingstedets hellighet, slik det blir omtalt, kan ikke avgrenses kun til fredhellighet, nærmere bestemt at man skulle ha våpenhvile på tinget. I førkristen tid var tinget ofte lagt til, eller nært til hellige steder, gjerne gravhauger eller hellige lunder. Og sannsynligvis var tunanleggene et samlingspunkt for både religiøs og tingrelatert virksomhet. Denne kan ha blitt knyttet sterkere opp mot sentrale høvdingentre. Hov og saler var likevel ofte nært knyttet til tingstedet. Høvdingene har sannsynligvis spilt en viktig rolle både i religiøs sammenheng og i juridisk sammenheng, nettopp fordi disse var knyttet sammen på denne måten.

Grunnlaget for å hevde dette finner vi i de islandske forhold, kjent fra skriftlige kilder, stedsnavn og arkeologi. Videre viser både skriftlige kilder, og kirkebyggene at kontinuiteten mellom helligsted og tingsted overtas av kirken i kristen tid. Prester og biskop ser ut til å overta høvdingens eller godens

²⁶⁰ Helle 2001, 56

²⁶¹ DSOH: kap 4ff

²⁶² G: kap 1, s 13

²⁶³ F: I, 3

²⁶⁴ G, s 304, merknader til side 13.

rolle. Forskjellen ligger i at disse geistlige ikke fikk sin autoritet av kongen, der det i førkristen tid bygget på tradisjon og lokale maktpolitiske forhold. Prestene var på denne tiden kongens menn. Det kan innvendes at de lokale høvdinge og stormenn i stor grad ble kongens menn også, men dette igjen bygget på allerede eksisterende lokale forhold, mens prestene derimot kom utenfra. Dette markerer således et brudd med tidligere skikker. Dersom man kan overføre forholdene rundt edsavleggelse ved hovets ring til Norge, ser dette ut til senere å ha blitt avløst ved ed i kirken, på messeboken. Dette må da bety at man vanskelig kan bli et edsvorent vitne uten å godta en kirkelig edsavleggelse. Hedenske menn vil dermed stilles utenfor en sentral del av rettsutøvelsen.

Det må også nevnes at det var i hovedsak gjennom overgangen til kristendommen bøkene ble en del av lovgivningen og tingvirksomheten. Derfor er det neppe tilfeldig at presten hadde lovbooka slik vi allerede har vært inne på. At prestene kunne skrive ned lovene gav dem makt i samfunnet ved at de kunne finne nøyaktig hva lovene fortalte. Tidligere hadde kjennskapen til lovene vært knyttet til makt i lokalsamfunnet. Et eksempel er allerede omtalte Torleiv Spake, som var av Hårda-Kåreætten. Nevøen Ulvljot som dro til Island, fikk ansvar for utarbeidelsen av lovene der. På Island er det kjent at *lovsigemennene* hadde ansvaret for å si opp lovene hvert tredje år på tinget, det samme antall år en lovsigemann ble valgt for.²⁶⁵ Fra Sveariket kjenner vi til at det også fantes lagmenn, altså lovmenn, slik som for eksempel Torgny lagmann. At Torgny truer på tinget med opprør mot sveakongen Olav Svenske viser at lagmannen kan ha hatt en stilling som var uavhengig av kongemakten.²⁶⁶ Men slik vi har sett var det kongene som hentet prester til Norge. Grimkjell var sentral i utformingen av kristenretten. På kun få år har det foregått en utvikling fra at Håkon satte lovene i samråd med lokale stormenn, som Torleiv Spake og Sigurd jarl, til at Olav Haraldsson utformet kristenretten sammen med Grimkjell. Riktignok er det ikke påvist en organisert nedskrivning av lovene allerede under Olav Haraldsson, men kun det faktum at en prest har overtatt rollen stormennene tidligere hadde hatt viser denne utviklingen.

Ut fra dette kan vi hevde at innføringen av kristendommen fikk konsekvenser for selve tingordningen. Stormennene og høvdingene, som spilte en sentral rolle i både kultursammenheng og tingpraksis, legitimerte sannsynligvis ikke makten på kultvirksomheten, men hadde en sentral posisjon ved denne. Ved at kultlederposisjonen ble overført til prester utnevnt av kongen, mistet stormenn og høvdinge en av sine sentrale posisjoner lokalt. Dermed blir overgangen i praksis en reduksjon av deres tradisjonelle makt.

²⁶⁵ Sigurðsson 2004, 53ff

²⁶⁶ DSOH: s 144ff

Dette hevder også Gro Steinsland i artikkelen *Hvordan ble hedendommen utfordret og påvirket av kristendommen?*:

«Under de større kultsammenkomster som de årlige blotene ser det ut til at den øverste politiske lederen, det være seg en konge, jarl, høvding eller gode, hadde en naturlig kultlederfunksjon. Alt dette stemmer med de etniske religionenes karakter: grunnstrukturen er en forholdsvis desentralisert kultorganisasjon med tilhørende desentralisering av makt og status. Med kristendommens seier taper både husbonder, husfruer, høvdinge, goder og gydjer, jarler og småkonger religiøs status og makt.»²⁶⁷

At stormennenes makt på tinget ble redusert trenger ikke å bety at tingets makt ble redusert. Per Sveaas Andersen gir kirke og kongemakt æren for at tinget fikk en sentral plass som rettsorgan i Norge.²⁶⁸

²⁶⁷ Steinsland 2005, 15f

²⁶⁸ Andersen 1977, 248

4. Konklusjon

I den første delen tok jeg for meg ulike sagakilder for å få en forståelse av hvordan de tre kristningskongene, Håkon Adalsteinfostre, Olav Tryggvason og Olav Haraldsson, forholdt seg til tingorganisasjonen, med utgangspunkt i ulike sagakilder. Ut fra dette fant jeg ut at det fantes forskjeller mellom de ulike kongenes forhold til tingsystemet.

Håkon Adalsteinfostre skilte seg fra Olav Tryggvason og Olav Haraldsson ved at han ikke benyttet seg av militærmakt og trusler for å få gjennomslag for saker på tinget. Spesielt er dette tydelig i kristendomssaken hvor vi finner en utstrakt bruk av militærmakt i forbindelse med de to Olavene. Dette er også tilfellet når det gjelder tilbøyeligheten til å bruke militærmakt mot stormenn, høvdinge og småkonger. Det finnes ikke eksempler på at Håkon benyttet seg av vold mot stormennene i landet. Olav Tryggvason tok derimot livet av flere stormenn i landet, noe som også er tilfellet for Olav Haraldsson.

Når det gjelder forholdet til stormennene, som ofte hadde en sentral posisjon på tinget, har Håkon samarbeidet med disse. Et eksempel på dette ser vi ved utarbeidelsen av lovene, som ble satt i samråd med Torleiv Spake og Sigurd jarl. Han gav etter for presset fra stormennene da han blotet på Mære. Vi så også at stormennene støttet Håkon da han kalte ut leidangen mot eirikssønnene. Det ser ut til at Håkon har forsøkt å unngå å bryte de gamle lovene.

Olav Tryggvason samarbeidet til en viss grad med de lokale stormennene, vi så hvordan han inngikk samarbeid med blant annet Erling Skjalgsson og Horda-Kåreætten, Torgeir og Hyrning i Viken, og Hårek i Hålogaland. Men han var delaktig i drapet på Jernskjegge, Tore Hjort, Øyvind Kinnriva og Raud. Enkelte av kildene antyder at Olav ble sviktet da han bød ut leidangsbudet til Svolder. Men den sentrale forskjellen fra Håkon er som sagt bruken av militærmakt på tinget, med trusler om vold, lemlestelse og drap.

Olav Haraldsson var i mindre grad enn Olav Tryggvason villig til å samarbeide med de lokale stormennene. Selv om Olav Haraldsson hadde en avtale med opplandskongene, ble denne brutt etter kort tid, og småkongene ble fjernet fra makten, enten ved drap eller utlegd. Olav fikk etter hvert også en avtale med Erling Skjalgsson, men ved blant annet å innsette Aslak Fitjaskalle som lendmann i Sunnhordaland, ble forholdet til Erling så dårlig at Erling gikk over til å støtte danekongen Knut. Når det gjelder Olav Haraldsson som lovgiver ser vi en forskjell fra Håkon, ved at Olav satte lovene sammen med presten Grimkjell. Kristenretten ble vedtatt på lagtingene, uten at

det ser ut til at stormennene har spilt en sentral rolle i vedtektene.

Olav Tryggvason ødela hov, blant annet på Lade og han samlet seidmenn, for å kunne ta livet av dem. Olav Haraldsson ødela hellige gjenstander som gudebildet av Tor i Gudbrandsdalen, og han tok livet av Olve med utgangspunkt i blotene på Mære. Dette har sannsynligvis sitt utgangspunkt i at disse kunne undergrave kongenes makt, ikke kun religiøse motiv.

Gjennomgangen av de tre kristningskongene viser at forholdet deres til tingsystemet i stor grad er preget av maktkamp med stormennene. Overgangen til kristendommen bidrar til en svekking av stormennenes posisjon i samfunnet både i tingsammenheng og i kultsammenheng. Dette ser vi blant annet ved at stormennene krevde at Håkon og Olav Tryggvason skulle delta i blot etter at de hadde forsøkt å innføre kristendommen på tinget. Dette tydeliggjør sammenhengen mellom religion og tingvirksomhet. Kongens intensjon om å innføre en ny religion ble møtt av krav om å delta i hedensk kultvirksomhet. Dersom kongen nektet risikerte han å miste støtten blant folket og stormennene. Virksomheten på tinget hadde derfor ikke utelukkende sekulær karakter. Dermed bidrar gjennomgangen av de ulike kongenes forhold til å styrke hypotesen som danner utgangspunktet for den andre delen av oppgaven.

Hypotesen er at det er en nær sammenheng mellom tingvirksomhet og kultvirksomhet, og at overgangen til kristendommen ikke bare får konsekvenser for kultvirksomheten, men også tingorganisasjonen. Det er nettopp *på grunn* av at disse er nært sammenknyttet at kristningen får konsekvenser for begge.

For å vise at det var en nær sammenheng mellom tingvirksomhet og kultvirksomhet, undersøkte jeg først tunanleggene. Disse har vært knyttet til både kultvirksomhet og tingvirksomhet, uten at forskerne har funnet endelige bevis. Men indikasjonene i form av stedsnavn som f.eks. Tinghaug, arkeologi, plassering i landskapet og sammenligning med tingboder på Island sannsynliggjør at tunanleggene er knyttet til *både* kultvirksomhet og tingvirksomhet.

Forholdene på Island viser også hvordan det var en sammenheng mellom tingsteder og kultsteder. Sagakilder viser hvordan hovet var knyttet opp til tingstedene. Ringen i hovet var viktig for edsavleggelsen i rettsavgjørelsene. Det var de islandske stormennene som ble kalt goder som hadde en ledende rolle både på det islandske tinget og i kultsammenheng,. I overgangen til kristendommen ble kirker ofte oppført på de islandske stormennenes gårder.

På samme måte som goden hadde ansvar for blotet i kultsammenheng og en ledende rolle på tinget på Island, kunne vi finne spor av en sammenheng mellom blot og ting også i Uppsala og på Gotland. Sagakilder indikerer at denne sammenhengen har funnet sted, også i Norge. Dersom både et av de viktigste blotene ble holdt samme dag som lagtinget, den 14. april, vil sammenhengen være enda tydeligere. Med tanke på både blotenes og tingens offentlige karakter er det også sannsynlig at disse kan ha blitt avholdt i sammenheng med hverandre.

Forskningen på stedsnavn viser den geografiske sammenhengen mellom kultsted og tingsted. Navn som kan knyttes til hedensk kultvirksomhet befinner seg ofte i umiddelbar nærhet til kjente tingsteder. Men vi ser også at tingstedene kan knyttes til kirkesteder. At det er en kontinuitet mellom hedenske kultsteder og kirkesteder er det liten tvil om, selv om det fortsatt diskuteres i hvilken grad kirkene er bygget på tuftene av gamle hedenske *kultbygninger*.

Kirkene har hatt en funksjon på lagtinget i kristen tid, og vi finner kirker både på det antatte stedet for Gulatinget og Frostatinget. Det samme er tilfellet på Tingvellir på Island. Presten på Frosta hadde ansvaret for å føre lovboka til tinget, og edene skulle gjøres på messeboken i kristen tid. Presten ser dermed ut til å ha overtatt stormennenes tidligere funksjon på tinget, men også som lovkyndig. Prestenes beherskelse av skrivekunsten bidro blant annet til at ansvaret for lovene som lovsigemannen eller de lovkyndige hadde hatt ble overført fra disse til prestene. Da presten kan regnes som kongens mann, blir dette i realiteten en overføring av sentrale funksjoner og posisjoner i samfunnet fra stormennene til kongemakten.

Dette passer med tendensen vi ser hos kristningskongene. Håkon forholdt seg til stormennene på en måte hvor disse ble en del av lovgivningen, og Håkon måtte gå på kompromiss med egne ønsker. Olav Tryggvason viste større tilbøyelighet til å bruke militærmakt mot landets stormenn, men inngikk også avtaler og allianser med flere av dem. Olav Haraldsson brukte ofte militærmakt på tinget og mot stormennene. I den grad det ble inngått avtaler med lokale stormenn ser vi en bevisst strategi i å redusere stormennenes makt. Dette ser vi til tross for at mange av stormennene omvendte seg til kristendommen. Maktkampen mot stormennene er derfor det sentrale punktet, som i stor grad bidrar til en forståelse av konsekvensene for både tingvirksomheten og kultvirksomheten i Norge under overgangen til kristendommen. På bakgrunn av kongenes forhold til tingordningen og bruken av tinget i kristningen av Norge, den nære geografiske tilknytningen man kan se mellom ting, hedensk kultplass og senere kirkene, og prestenes overtagelse av stormennenes rolle på tinget gjør at jeg vil hevde at hypotesen er styrket.

Avsluttende betraktninger

Denne gjennomgangen involverer flere ulike fagfelt, som historie, arkeologi, stedsnavnsforskning og religionshistorie. Dette gjør det både spennende og utfordrende å forsøke å danne seg et bilde av ulike sammenhenger mellom ting, maktkamp og religion. Jeg håper at senere forskning vil kunne nærmere belyse, bekrefte eller avkrefte påstander og sammenhenger i denne oppgaven, for å kunne komme til en bredere forståelse av temaet.

En bedre forståelse av tunanleggene ville kunne være nyttig i sammenheng med forskningen på tingorganisasjonen. Her ville et nyttig bidrag være å fremheve premissene for bevis angående deres funksjon. Ytterligere forskning på stedsnavn og historiske tingssteder ville også være nyttige bidrag. Forskningen på stedsnavn har i størst grad vært knyttet til kultsteder og kirkesteder. Dessuten vil et nærere samarbeid mellom forskere innenfor de ulike disiplinene være avgjørende i denne typen temaer som strekker seg på tvers av flere fagfelt.

Forkortelser

DLOS=Den Legendariske Olavssaga

DSOH= Den store sagaen om Olav den Hellige

Egs = Egils Skallagrimssons saga

EK = Edda kvede

F= Frostatingslova

Flb= Flatøyboka

Fsk=Fagerskinna

G=Gulatingslova

Hkr = Heimskringla

HN= Historia Novegiae

IS= Islendingasaga

Lnb=Landnåmsboka

NHU= Norske historikere i utvalg (NHU I, NHU III, NHU VI)

NS=Njáls saga

OM= Odd munks Soga om Olav Tryggvason

TM=Theodoricus munk

Ågr= Ågrip

NAL=Norsk Arkeologisk Leksikon

NBL=Norsk Biografisk Leksikon

SNL=Store Norske Leksikon

Litteraturliste

Adolfsen, Erik 2000: *Maktforholdene på tingene i Norge ca. 900 – ca. 1200*, Hovedfagsoppgave i historie, UiB

Andersen, Per Sveaas 1977: *Samlingen av Norge og kristningen av landet 800 – 1130*, Universitetsforlaget

Aschehoug, Torkel H. 1866: *Statsforfatningen i Norge og Danmark indtil 1814* (1866) Utg. i NHU:III Holmsen/Simensen 1970

Bugge, Alexander 1910: *Norges historie fremstillet for det norske folk*, I – 2. H. Aschehoug & Co, Kristiania

Bull, Edvard 1931: *Det norske folks liv og historie gjennom tidene*, Bind II, H. Aschehoug & Co, Oslo

Diinhoff, S. 2005: *Kogegruber – glimt af en rituell praksis gennem 1500 år*. I Lil Gustafson, Tom Heibreen og Jes Martens (red.): *De gåtefulle kokegroper*. Varia 58 Kulturhistorisk Museum Fornminneseksjonen. S. 135 – 144.

Flatnes, Øyvind 2005: *Leidangen i operativ tjeneste*, Masteroppgave i historie, UiB,

Grimm, Oliver 2010: *Roman Period Court Sites in South-Western Norway – A Social Organisation in an International Perspective*, Stavanger

Gunnes, Erik 1976: *Norges historie*, Bind II Rikssamling og kristning, J.W.Cappelens forlag A.S.

Einarsdóttir, Ólafía 2009: *Vår Norrøne Fortid*, Sagabok

Hagland, Jan Ragnar/Sandnes, Jørn – *Frostatingslova*, Det norske Samlaget, Oslo 1994

Haraldsen, Tom 1995: *Gullgubben fra Vingrom- på Frigg og Odins Hov? I*: Smedstad, Anita (red.): *Fåberg og Lillehammer, Lokalhistorisk Årbok*

1995, Fåberg og Lillehammer Historielag, Lillehammer, s.136-146.

Helle, Knut 2001: *Gulatinget og Gulatingslova*, Skald

Hertzberg, Ebbe, Bugge, Alexander 1915: *Norges historie fremstillet for det norske folk*, II – 1. H. Achehoug & Co, Kristiania

Hertzberg, Ebbe 1874: *Grundtrækkene i den ældste norske proces* utgitt i NHU: III, Holmsen/Simensen 1970

Holmsen, Andreas 1976: *Trøndelag og Olav den Hellige*, Først trykt i Nye studier i gammel historie 1976, NHU VI 1983, s 63-76

Holmsen, Andreas/Simensen, Jarle 1970: *Sverreættens kongedømme*, Norske historikere i utvalg III, Universitetsforlaget

Holmsen, Andreas/Simensen, Jarle 1967: *Rikssamling og kristendom*, Norske historikere i utvalg I, Universitetsforlaget

Hovland, Johan (overs.) 1939: *Islandske småsoger*, Det Norske Samlaget, Oslo 1939

Joys, Charles 1962: *Vårt folks historie*, Bind II, H. Aschehoug & Co, Oslo

Keyser, Rudolf 1868: *Samlede afhandlinger*, Christiania,

Kjeldstadli, Knut 1999/2007: *Fortida er ikke hva den en gang var*, Universitetsforlaget.

Koht, Halvdan 1921: *Norsk politisk historie i fyrrhistorisk tid*. Innbygg og utsyn 1921 s 1-19. NHU I s 200-216

Koht, Halvdan 1953: *Norsk historie i lys frå ættehistoria*. Utg. i: *På leit etter liner i historia* (1953) Opprinnelig trykt i Norsk Slektshistorisk Tidsskrift V (1935). utg. i NHU III, Holmsen/Simensen 1970

Koht, Halvdan 1938: *Sagalitteraturen*, Oslo

- Krag, Claus 2000: *Norges historie fram til 1319*, Univeritetsforlaget, Oslo
- Krag, Claus – *Aschehougs Norges historie*, bnd 2, Vikingtid og rikssamling.
- Krag, Claus/Sandnes, Jørn 1983: *Nye middelalderstudier kongedømme, kirke, stat*. Norske historikere i utvalg VI, Universitetsforlaget
- Kleiva, Ivar 1985: *Gulatinget, Tingstader og lovverk*, Norsk Bokreidingslag
- Lidén, Hans-Emil (red) 1995: *Møtet mellom hedendom og kristendom i Norge*, Universitetsforlaget
- Lidén, Hans-Emil (red) 1999: *En gullgubbe : festskrift til Hans-Emil Lidén*, Alvheim & Eide
- Munch, Peter Andreas 1942: *Det Norske folks historie*, Bind IV 1942 (Første gang utgitt 1852-59)
- Olsen, Asle Bruen 2005: *Et vikingtids tunanlegg på Hjelle i Stryn*, i UBAS Nordisk 1, *Fra funn til samfunn - Jernalderstudier tilegnet Berljot Solberg på 70 årsdagen*, Universitet i Bergen, 2005
- Olsen, Magnus 1915: *Hedenske Kultminder i Norske Stedsnavne*, Kristiania 1915
- Olsen, Magnus 1978: *Ættegård og Helligdom*, Universitetsforlaget 2. utg. , (1. utg 1926)
- Olsen, Olaf 1966: *Hørg, hov og kirke, Hstoriske og arkæologiske vikingtidsstudier*, København
- Olsen, Olaf 1995: *Hørg, hov og kirke – 30 år efter*. Trykket i Lidén, Hans-Emil 1995: *Møtet mellom hedendom og kristendom i Norge*, Universitetsforlaget
- Sandnes, Jørn 1983: *Trøndelags eldste politiske historie*, Først trykt i Historisk Tidsskrift bd. 46. 1967, s 1-19. Utgitt i NHU: VI s 39-50, 1983
- Seip, Jens Arup 1934: *Lagmann og lagting i senmiddelalderen og det 16de århundre* (Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist. -Filos.klasse 1934. No. 3. Ug. i NHU: III
- Holmsen/Simensen 1970 s 104-110

Sigurðsson, Gisli 2004: *The Medieval Icelandic Saga and Oral Tradition*, Harvard University Press.

Sigurdsson, Jón Vidar 2010: *Den vennlige vikingen*, Pax forlag A/S, Oslo

Sigurdsson, Jón Vidar 2008: *Det norrøne samfunnet*, Pax Forlag

Sigurdsson, Jón Vidar 1999: *Norsk Historie 800 – 1300*, Det Norske Samlaget, Oslo

Shetelig, Haakon 1930: *Det norske folks liv og historie gjennom tidene*, Bind I, H. Aschehoug & Co, Oslo

Steinsland, Gro 2005: *Norrøn religion*, Pax forlag A/S, Oslo.

Steinsland, Gro 1995: *Hvordan ble hedendommen utfordret og påvirket av kristendommen?* Utgitt i Lidén, 1995: *Møtet mellom hedendom og kristendom i Norge*, Universitetsforlaget

Storli, Inger 2006: *Hålogaland før rikssamlingen. Politiske prosesser i perioden 200 – 900 e.kr.* Novus forlag, Oslo

Taranger, Absalon 1904: *Udsikt over den norske rets historie* II, I (1904) Utg. i NHU III, Holmsen\Simensen 1970

Titlestad, Torgrim 2010: *Viking Norway*, Sagabok

Torfæus, Tormod 2008: *Norges historie*, (norsk ovrs). bnd 3, Eide Forlag

Torfæus, Tormod 2010: *Norges historie*, (norsk ovrs). bnd 4, Eide Forlag

Weibull, Lauritz 1948: *Nordisk medeltidsforskning*, Nordisk historia, opprinnelig trykt i: Historisk-kritisk metod och nordisk medeltidsforskning (1913) Se NHU I: 20-32

Kilder

Adam av Bremen – Beretningen om Hamburg stift, Erkebiskopenes bedrifter og øyrikene i Norden,
H. Aschehoug og Co, 1993

Den legendariske Olavssaga, ovsr. Kåre Floknes Erling Skjalgssonselskapet, Stavanger 2000

Den store sagaen om Olav den hellige, (red) Torgrim Titlestad, Sagabok 2009

Edda, Det Norske Samlaget, Oslo 2002

Egil Skallagimssons saga – utgitt i *Norrøn saga*, Bind I, H.Aschehoug & Co (W. Nygaard),
Aschehoug, 1989

Fagerskinna, overs. Edvard Eikill. Sagabok, Stavanger 2007

Flatøyboka - Guðbrandur Vigfusson og Carl Rikard Unger, (ed.) (1860–1868). *Flatøyjarbok: En samling af Norske Konge-saegar*, 3 Bind Christiania : P. T. Mallings forlagsboghandel.

Fortellingen om Torstein Oksefot – utgitt i *Norrøne bokverk nr. 34*, *Islandske småsoger (Þættir)*, Det Norske Samlaget, 1939

Frostatingslova – Hagland/Sandnes, Det norske samlaget, Oslo 1994

Gulatinglovi - Robberstad, Knut Det norske samlaget, Oslo 1969

Heimskringla – over. av Holtsmark, Anne og Seip, Didrik Arup, J.M. Stenersens Forlag A/S, Oslo 2003

Historia de antiquitate regum Norwagiensium – Historien om de gamle norske kongene. Utgitt i:
Norges historie. Thorleif Dahls kulturbibliotek, H. Aschehoug & Co, Oslo 1990

Historia Norvegiae – Norges historie. Utgitt i: *Norges historie*. Thorleif Dahls kulturbibliotek, H. Aschehoug & Co, Oslo 1990

Islendingabok – se internettkilder.

Kormaks saga - utgitt i *Norrøn saga*, Bind I, H.Aschehoug & Co (W. Nygaard), Aschehoug, 1989

Landnåmsboken, H. Aschehoug og Co. 1997

Njáls saga– utgitt i *Norrøn saga*, Bind IV, H.Aschehoug & Co (W. Nygaard), Aschehoug, 1989

Orvar-Odds saga – utgitt i *Ramstasagaene*, H.Aschehoug & Co 2002

Soga om Olav Trygvason, Snorresson, Odd munk, Det norske samlaget, Oslo 1077

Tacitus, Cornelius Agricola og Germania, Aschehoug i samarbeid med Fondet for Thorleif Dahls kulturbibliotek og Det norske akademi for sprog og litteratur , 1997

Vatsdøla saga– utgitt i *Norrøn saga*, Bind II, H.Aschehoug & Co (W. Nygaard), Aschehoug, 1989

Viga-Glums saga– utgitt i *Norrøn saga*, Bind III, H.Aschehoug & Co (W. Nygaard), Aschehoug, 1989

Øyrbyggja saga– utgitt i *Norrøn saga*, Bind III, H.Aschehoug & Co (W. Nygaard), Aschehoug, 1989

Ågrip or Noregs kongesoger, ovrs. Gustav Indrebø. Det Norske Samlaget, Oslo 1973

Oppslagsverk

Norsk Arkeologisk Leksikon – Pax Forlag, 2005

Internettkilder

Jónsson, Finnur, Islendingabók, www.heimskringla.no (1.2.2009):

<http://www.heimskringla.no/wiki/Overs%C3%A6ttelse> (18.5.2011)

Jónsson, Gudni, Atlekvæde (Atlakvíða) www.heimskringla.no (26.5.2010)

<http://heimskringla.no/wiki/Atlakvi%C3%B0a> (18.5.2011)

Gjessing, G. A. Atlekvæde (Atlakvíða) www.heimskringla.no (26.5.2010)

http://heimskringla.no/wiki/Atlekv%C3%A6de_%28Atlakvi%C3%BEa%29 (18.5.2011)

Jónsson, Gudni, Voluspá, www.heimskringla.no (29.4.2010)

<http://www.heimskringla.no/wiki/V%C3%B6lusp%C3%A1> (18.5.2011)

Jónsson, Gudni, Hyndluljóð www.heimskringla.no (21.4.2011)

<http://www.heimskringla.no/wiki/Hyndlulj%C3%B3%C3%B0> (18.5.2011)

Store Norske Leksikon (NBL) «Ulvljot» http://www.snø.no/.nbl_biografi/Ulvljot/utdypning
(17.5.2011)

Store Norske Leksikon «Jellingsteinene»: <http://www.snø.no/Jellingsteinene> (15.5.2011)